

**MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
UNIVERSITATEA "1 DECEMBRIE 1918" ALBA-IULIA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOLOGIE**

**POZITIVISM ȘI SPIRIT CRITIC
LA ISTORICUL IACOB RADU
(1868-1932)**

[REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT]

**COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:
PROF. UNIV. DR. IACOB MÂRZA**

**DOCTORAND:
DORIN PETRESC-COHÎLTIR
(PETRESC)**

**ALBA-IULIA
2013**

Dorin Petresc

Pozitivism și spirit critic la istoricul Iacob Radu (1868-1932)

[Rezumatul tezei de doctorat]

În ultimele două decenii, preocupările mediului științific s-au îndreptat tot mai mult pe palierul recuperării scrisului istoric consacrat Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică. Aceasta a fost și motivația pe care s-a întemeiat propunerea coordonatorului nostru științific, prof. univ. dr. Iacob MĂRZA, din *Alma Mater Apulensis*, atunci când ne-a propus tema actualei teze de doctorat: *Pozitivism și spirit critic la istoricul Iacob Radu (1868-1932)*.

În esență, lucrarea de față propune atât recompunerea unei biografii, cât și analiza scrisului istoric datorat unui cleric cărturar al Bisericii Române Unite și devotat slujitor al Națiunii române – **Monseniorul Iacob RADU**, înnobilit cu chemările și dignitățile de Protonotar Apostolic, Prelat Papal, Prepozit Capitular și Vicar General episcopesc.

Școala istorică postmodernă ne învață, mai cu seamă, să formulăm întrebări, să ne exprimăm îndoieli, să judecăm totul în mod critic. Abia pe această bază putem încerca să încropim răspunsuri, cu prudență, cu trudă, cu luciditate și, uneori, cu ezitări. La o simplă rostire a numelui clericului Iacob Radu, devin oportune mai multe întrebări: Cine a fost? Ce parcurs formativ a urmat? Unde și-a desfășurat pastorația și activitatea clericală? De ce, cum și cât a scris?

Capitol introductiv

Înainte de a aborda filonul principal al cercetării noastre, am considerat optim să prezentăm, în cadrul unui *Capitol introductiv*, o pleiadă de aspecte care să prefățeze lucrarea. Astfel, eseul *Istoria, „așa cum a fost”!? sau despre oportunitatea cercetării* schițează cadrul istoriografic contemporan, cu orientările sale universale în

direcția restituirilor de istorie ecleziastică, aspecte care pledează asupra oportunității cercetării aplicate vieții și operei lui Iacob Radu.

Secțiunea intitulată *Cu referire la subiectul cercetării* se dorește un mic periplu pe coordonatele bio-bibliografice ale Monseniorului dr. Iacob Radu.

Dacă ar fi să reflectăm asupra contextului politico-social al ultimei jumătăți de secol XX, cu referire specială la anii Comunismului, vom constata influențe, restricții și limite impuse scrisului istoric din acea perioadă, cea mai văduvită dovedindu-se a fi istoriografia ecleziastică, mai cu seamă cea referitoare la Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică. Ținând seama că subiectul cercetării noastre se încadrează în acest teritoriu tematic, am apreciat că este potrivit să răspundem la întrebarea: De ce acum, și nu atunci, o lucrare dedicată operei istorice a Protonotarului apostolic dr. Iacob RADU? Acestei interogații încercăm să-i deslușim înțelesuri pe parcursul subcapitolului *Scurtă privire asupra scrisului istoric atașat Bisericii Române Unite, în deceniile postbelice (1946-1989)*.

„Și Lumina luminează în întuneric și întunericul nu a cuprins-o!” (Noul Testament, Ioan 1, 5.) Poate că nicio altă cugetare sau aforism nu definește mai bine destinul istoriografiei greco-catolice din România, în timpul totalitarismului. Însă, în pofida tuturor măsurilor cenzoriale, culminând cu acel „*index librorum*”, respectiv „Rețeaua fondurilor secrete de bibliotecă” (așa-zisul fond „S”), istoriografia românească aplicată Bisericii Române Unite cu Roma a reușit fixarea câtorva repere pe coordonatele comunității științifice. Teme ample, vizând: argumentarea continuității de locuire latină în Dacia și latinității limbii române, Secolul Luminilor și afirmarea politică a Națiunii române din Imperiul Habsburgic, geneza mișcării pașoptiste transilvănene, înfăptuirea dezideratului unității naționale de la 1 Decembrie 1918, istoria învățământului, artei și cărții vechi, au constituit roțile motrice ale unui veritabil „cal troian”, grație căruia meterezele cenzurii au putut fi escaladate, evidențiindu-se astfel rolul istoric jucat de Biserica Greco-Catolică în definirea culturală și politică a Națiunii, pe cortexul modernității central-europene. Chiar dacă nu devenise posibilă, deocamdată, joncționarea conceptuală cu Universalismul creștin (într-o societate totalitară, cu o politică atee, nici nu era realizabil acest deziderat), o serie de reprezentanți ai gândirii istoriografice românești

contemporane au reorientat tematica referitoare la Biserica Română Unită spre un alt orizont, mai permeabil față cu „furcile caudine” ale cenzurii, mutație caracterizată prin integrarea discursului în cadrele devenirii culturale și politice a Națiunii române moderne din Transilvania, începând cu zorii Unirii religioase și până la înfăptuirea Marii Uniri de la Alba-Iulia, la 1 Decembrie 1918. Scurta noastră trecere în revistă a intenționat să arate că, *de facto*, în perioada 1948-1989, nu a existat o fragmentare totală a tradiției scrisului istoric românesc de factură greco-catolică, ci numai o relativă adaptare tematică și deconectare vremelnică de la unele dintre direcțiile sale majore, astfel încât a fost posibilă abordarea unor teme „disimulate”, fapt care a determinat translația insigniilor identitare din *Agora* înspre economia unor formule semantice discrete, reflectându-se și la acest nivel travaliul conversiei discursive de la exoteric la esoteric, atât de specific trecerii confesiunii greco-catolice din România la apostolatul din „catacombe”. Desigur, materialele trecute în revistă de către noi, în această secțiune a lucrării, sunt inegale din perspectiva dimensiunii contribuției și efortului de sinteză, însă, pentru deceniile comuniste, această sumă de scrieri articulare valoroase restituiri, sugerând și ipostaza discretă a luminii nestinse. Fără a avea pretenția comprehensivității, am punctat, doar, un destin istoriografic, încercând să deslușim licărul unui firicel de lumină, în deceniile totalitarismului românesc.

În secțiunea *Repere privind istoriografia dedicată lui Iacob Radu*, prezentăm istoriografia problemei, reliefând astfel stadiul cunoașterii în relație cu viața și opera istoricului Iacob Radu. Însă, toate aceste texte cu trimitere la Iacob Radu, în esență de mică amploare și episodice, oferă clarificări de tip biografic dintr-o perspectivă clericală, precum și de esență bibliografică, pe culoarul unei taxonomii frugale. O cercetare sistematică a personalității și operei istorice a lui Iacob Radu nu a mai fost deschisă până la noi. În urma parcurgerii acestei mici recapitulări istoriografice, apreciem că stadiul cunoașterii cu privire la viața și, mai cu seamă, la opera istoriografică a canonicului dr. Iacob Radu, se afla abia la început, ideea unei ample recuperări critice fiind și motivația demersului nostru științific.

„*Geografia cercetării*” rememorează efortul nostru științific, consumat în arhive și biblioteci, pe urmele descoperirii destinului lui

Iacob Radu și contribuțiilor istoriografice aduse de acesta. Beneficiind de generoasa îndrumare a coordonatorului nostru științific, prof. univ. dr. Iacob Mârza, „geografia cercetării” de față a implicat un periplu al căutării mărturiilor pe 12 „continente” arhivistice, interne și externe. Gama izvoarelor documentare iscodite pe parcursul cercetării a fost completată cu o amplă bibliografie generală și de specialitate, română și străină, publicată, mai cu seamă, în ultima jumătate de veac, aspect care a facilitat multiple conexiuni în faza de elaborare și sinteză a tezei. În alonja documentării clasice, am apelat la resursele electronice, așa-zisa *Webografie*: biblioteci digitale, cataloage tip baze de date, enciclopedii electronice, cărți scanate, *situ*-rile unor foruri ecleziastice și instituții laice, portaluri on-line ș.a..

O dezvăluire a *concepției și metodei* propuse de noi s-a impus de la sine, mai cu seamă pentru a explica arhitectura lucrării.

Elaborarea prezentei lucrări – *Pozitivism și Spirit critic la istoricul Iacob Radu (1868-1932)* – a implicat dezvoltarea a două direcții majore de cercetare. În primul plan, ne-am focalizat asupra reconstituirii biografiei lui Iacob Radu, destinul acestuia prinzând contur cu fiecare nouă piesă descoperită în arhivele documentare ori în bibliografia studiată. Teza a fost împărțită în două trunchiuri principale, ambele având un fir tematic distinct, dar cu strânse ramificații dendritice între acestea.

I. Repere și etape din biografia istoricului Iacob Radu (1868-1932)

Avant la lettre, se revendica reconstituirea ductului biografic al subiectului nostru. Acest deziderat este clarificat în secțiunea I – *Repere și etape din biografia istoricului Iacob Radu (1868-1932)*, unde am încercat să reasamblăm secvențele unui destin, pe următoarele coordonate:

1. *Familia, satul și copilăria (1868-1878)*;
2. *Cei dintâi pași în deslușirea științei de carte, la școlile din Aiud (1878-1882)*;

3. *Iacob Radu și „Luminile” Blajului: Momente din perioada studiilor la Gimnaziul superior greco-catolic din Blaj, sub semnul păstoririi mitropolitului Ioan Vancea de Buteasa (1882-1887);*

4. *Drumuri inițiatice în Cetatea eternă: anii studenției la Roma (1887-1893);*

5. *Începuturi clericale. Preotul Iacob Radu, în slujba comunității române unite a Sărmașului (1894-1896);*

6. *Contribuții la desfășurarea învățământului blăjean. Aspecte din activitatea lui Iacob Radu la Institutul preparandial din Blaj (1896-1897);*

7. *Misiunea pastorală din capitala Regatului României – București (1897-1899);*

8. *În serviciul cancelariei Diecezei Române Unite a Lugojului: ocrotitor al arhivelor (1899-1902);*

9. *Activitatea reformatoare a Vicarului foraneu dr. Iacob Radu, în Țara Hațegului (1902-1911).*

Am evocat, până aici, o seamă de realizări ale clericului: actul managerial în districtul vicarial hațegan; „munci și zile” pentru organizarea și modernizarea învățământului greco-catolic în Vicariatul Hațeg; jubilee, pelerinaje și vizitațiuni canonice; primele „Misiuni sacre populare” din Dieceza Lugojului, organizate de Iacob Radu; ctitoriri și edificări de așezăminte, în Țara Hațegului; protejarea patrimoniului cultural etc.

Două subcapitole distincte, intitulate - *Canonical Iacob Radu în slujba bunei rânduieli a Diecezei de Lugoj (1912-1914)* și *Activitatea Protonotarului apostolic, Prelatului papal și Prepozitului capitular Iacob Radu în Dieceza greco-catolică Oradea (1914-1932)*, urmăresc a evidenția aportul lui Iacob Radu în serviciul bunei chiverniseli și păstoririi celor două dieceze.

Sintetizând suma de date din partea I-a a lucrării, concluzionăm că Monseniorul **Iacob RADU** (1868-1932), înnobilit cu demnitățile de Protonotar Apostolic („*Protonotarium Apostolicum ad instar participantium*”), Prelat Papal („*Antistes urbanus*”), Prepozit Capitular, Vicar General episcopesc, profesor de istorie al unor seminarii greco-catolice transilvănene și bănățene, membru fondator al „Astrei”, pasionat colaborator al Academiei, ilustrează,

prin biografia sa, dar mai cu seamă datorită operei scrise, una dintre cele mai reprezentative și originale figuri din galeria clericilor cărturari ardeleni ai Bisericii Române Unite cu Roma, ale cărui opere au contribuit la trasarea unui nou făgaș istoriografic, pe coordonatele Pozitivismului și Spiritului critic, în primele patru decenii ale secolului al XX-lea.

O cercetare sistematică a destinului clerical și operei istorice a lui Iacob Radu nu a mai fost întreprinsă până la noi. În urma parcurgerii întregului material documentar inedit și bibliografic, se poate concluziona că întregul fir biografic al canonicului Iacob Radu posedă atributul unor continue transformări calitative. Acest autentic „trend” își dezvoltă luminosul desen pe cel puțin două paliere. Cel dintâi, mai vizibil, se consumă pe scara vremelnică a unei vieți închinată Bisericii Creștine Universale și Națiunii române, iar cel deal doilea, mai elevat, urmărește filonul producției istoriografice, exersat atât în scrieri, cât și în angajarea unui dialog public, polemic, cel mai adesea aliniat la problematicile timpului istoric.

Complexa sa personalitate s-a definit pe achizițiile calitative, dobândite gradual, în mediul cultural cosmopolit din Transilvania celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, în școlile Aiudului și cele ale Blajului, sub semnul reformelor modernizatoare promovate de Mitropolitul Ioan Vancea de Buteasa, ceea ce l-a ajutat să-și descopere vocația de slujitor al Bisericii și Națiunii. Însă, cristalizarea profilului teologic și cel al erudiției se datorează experienței din timpul studenției la Roma, pe parcursul căreia a urmat studii universitare la Colegiul Pontifical Grec „Sfântul Atanasie” și la Colegiul Pontifical Urbanian „De Propaganda Fide”, în ambientul reformator promovat de suveranul pontif Leon al XIII-lea, cu ale sale deschideri către aplicarea modernismului și Pozitivismului în sfera științelor teologice (Enciclica *Aeterni Patris*, 1880). Acesta este contextul în care a pășit dincolo de porțile târâmului muzei *Clio*, atras fiind de vestigiile antichității latine, precum și de audierea unor cursuri, cum vor fi fost cele de *Istoria ecleziastică*, *Arheologia sacra*, *Codicologia* și *Paleografia latină*. Confirmarea sa pe tărâm misionar-pastoral, dar și în teritoriul istoriei ecleziastice, a fost inaugurată odată cu primirea tainei preoției, la Roma, și cu dobândirea titlului de doctor în Filosofie și Sacra

Theologie, „*Cum laudae absolutis*“, așa cum o atestă *Analele Colegiului „St. Atanasie”*.

Apostolatul lui Iacob Radu, ca păstor sufletesc al „mioarelor” sale, s-a consumat treptat, timp de patru decenii, urmând un parcurs firesc, de la cele mai modeste funcțiuni clericale și până la înaltele demnități ecleziastice conferite de Sfântul Scaun Apostolic. O scurtă carte de vizită incrementa, *sub specie aeternitatis*, următoarele trepte:

a) debutul preoțesc în slujba Parohiei Române Unite a Sărmașului, din Protopopiatul Român Unit al Gurghiului (1894-1896);

b) stagiul pedagogic îndeplinit la Institutul Preparandial Normal Greco-Catolic Român și la Școala Superioară de Fete din Blaj (1896-1897);

c) misiunea pastorală din capitala Regatului României, la București, în calitate de paroh al credincioșilor greco-catolici de aici, precum și de profesor (Istorie, Geografie și Literatura română) la Seminarul Teologic Romano-Catolic (1897-1899);

d) ucenicia în serviciul cancelariei Episcopiei Române Unite a Lugojului, unde și-a format competențe în calitate de arhivar și bibliotecar diecezan, vicenotar și asesor consistorial, defensor (avocat) episcopal, preot catehet la Școala Industrială Opidană din Lugoj (1899-1902);

e) numirea sa în serviciul de Vicar foraneu episcopesc al Hațegului (1902-1911), context în care și-a afirmat și valorizat deosebite însușiri manageriale (spre pildă: a reformat pe principii raționale administrația vicarială; a primenit prin măsuri novatoare învățământul confesional greco-catolic și activitatea clerului secular în parohii; a statuat procesul didactic din școlile subordonate Vicariatului; a patronat pelerinaje și vizitațiuni canonice; a organizat pietatea populară prin inițierea „Misiunilor sacre populare”; a restaurat străvechi așezăminte bisericesti medievale și a edificat altele noi; a ocrotit patrimoniul documentar și tezaurul de carte veche; a organizat participarea credincioșilor la pelerinajele *Ad limina Apostolorum*, în Cetatea Eternă – Roma; a consolidat filantropia și munificența, prin acordarea de ajutoare, subsidii și burse; a raționalizat administrarea financiar-contabilă a Vicariatului);

f). ridicarea pe treptele clericale de Canonic Capitular Prebendat (1911) și de Vicar General episcopesc (1913) al Episcopiei Române Unite Lugoj, demnități din postura cărora a coordonat și învățământul confesional greco-catolic din Banat, în calitate de rector al noului Seminar Greco-Catolic din Lugoj și profesor de *Istoria bisericii* și *Drept canonic* (1911-1914), sub oblăduirea episcopilor Demetriu Radu și Vasile Hossu;

g) lungul și prodigiosul serviciu în slujba Episcopiei Greco-Catolice Oradea (1914-1932), unde, sub patronajul ierarhilor Demetriu Radu și Valeriu Traian Frențiu, a fost chemat să slujească la destinele Diecezei bihorene, în demnitățile de Canonic Capitular, Vicar General substitut, Prepozit Capitular.

În domeniile biblioteconomiei și arhivisticii bisericești, s-a remarcat prin inventarierea și reorganizarea sistematică a vastei biblioteci episcopale de la Oradea, dar și prin laborioasa cercetare a arhivei diecezane, restituind circuitului științific valoroasele *Manuscripte* existente cândva aici.

După Unirea de la Alba-Iulia, din 1918, expertiza deținută de Iacob Radu în sfera dreptului canonic va fi întrebuințată pe coordonatele diplomației: împreună cu episcopul Demetriu Radu (fratele său), a lucrat la elaborarea primului *Proiect de Concordat* al României cu Sfântul Scaun, aducându-și aportul în clarificarea statutului juridic al învățământului confesional.

Ca om al Bisericii și al Națiunii, îl regăsim prezent în *Agora*, printr-un angajant discurs public, sub egida diverselor foruri bisericești și laice (de ex.: Adunările Generale ale Reuniunii „Sfânta Maria” și Congresul Asociației Generale a Românilor Uniți, în postura de președinte; Adunările Generale ale „Astreii”, unde activa ca membru în Comitetul Central al Asociațiunii; în forul Casinelor Naționale din Lugoj și Oradea).

De asemenea, profilul său jurnalistic s-a dezvoltat în mod fericit, mulțumită activității de colaborator la „*Revista înțelepciunii Blajului*” – „Cultura Creștină”, la „Observatorul cultural, social, religios” din Beiuș, „*Răvașul*” de la Cluj, dar și grație efortului conjugat în nucleul redacțional care fondase publicația orădeană „*Vestitorul*”.

Exemplara activitate canonică desfășurată de Iacob Radu în serviciul Bisericii Creștine Universale nu a trecut neobservată

înaintea Sfântului Scaun Apostolic. Astfel, în semnul celei mai înalte recunoașteri, prin grația Pontifilor Benedict al XV-lea și Pius al XI-lea, numele lui Iacob Radu a fost inserat între misionarii Sfintei Congregații „De Propaganda Fide” și în dicasteria oficialilor externi ai Curiei papale, înzestrându-l cu funcțiunile de Prelat Domestic Pontificiu („*Antistes urbanus*”), în anul 1916, și Protonotar Apostolic „la fel cu participanții” („*Protonotarium Apostolicum ad instar participantium*”), în anul 1928. *Decretul pontifical* de consacrare a lui Iacob Radu ca Protonotar apostolic fusese semnat de Papa Pius al XI-lea și de Secretarul de Stat al Vaticanului – Cardinalul Pietro Gasparri. Citirea zăpisului, depunerea Jurământului de fidelitate, precum și un emoționant *Te Deum*, s-au desfășurat la 12 ianuarie 1929, în Catedrala Episcopală de la Oradea. Evenimentul s-a bucurat de un real ecou în presa vremii, gazetele rezervând un generos spațiu evocării personalității ilustrului cleric. Cu această ocazie, era caracterizat în următorii termeni:

„Om al datoriei fără nici o târguială mercenară, [...] un caracter ferm, înzestrat cu o extraordinară stăruință în a duce la izbândă orice lucru de care se apucă, s-a manifestat totdeauna ca și omul muncii, luând parte la toate manifestațiunile vieții noastre religioase, culturale și sociale. Pretutindeni unde numai s-a simțit nevoie de un îndrumător înțelept sau de un apărător neșovăielnic și cu autoritatea bărbatului integru, l-am văzut și îl vedem cu toții la locul de onoare. Rodnica-i activitate pastorală a lăsat urme neșterse în sufletele credincioșilor. Iar ca istoric dotat cu un spirit ager de pătrundere a lucrurilor și prin neobosita activitate culturală, ca orator de forță și conferențiar de o cultură științifică superioară, Il[ustritatea] Sa s-a făcut cunoscut tuturor românilor, câștigându-și o reputațiune întemeiată pe muncă și caracter”¹.

¹ Dr. Iacob Radu, prepozit capitular, prelat papal, protonotar apostolic, în „Vestitorul”, Oradea, VI, nr. 2/1930, p. 2.

În plan laic, meritele acestuia în serviciul Națiunii române urmau să fie distinse și recompensate de regele României – Carol al II-lea, atunci când îl înălța în rândul Marilor Ofițeri ai Ordinului „*Coroana României*” (1932).

De facto, chiar din timpul vieții, canonicul Iacob Radu își plasa destinul în galeria elitei clericale greco-catolice din nord-vestul țării noastre, așa cum o mărturisește în sinteza *Istoria Diecezei Române-Unite a Orăzii-Mari* [1930], atunci când înșiruie „*Seria Canonicilor*”². Autorul se integrează pe sine, nu atât sub aspect cronologic, cât din perspectiva de continuator al elitei cărturărești de la Oradea, considerându-se în prelungirea elevatelor tradiții istoriografice și filologice cultivate de canonicii antecesori: Iacob Aron, Nichita Horvat, Samuil Vulcan, Ioan Corneli, Michail Munteanu, Ioan Alexi, Teodor Aron, Ioan Vancea, Teodor Kővári-Chioreanu, Augustin Lauran, Ioan Buteanu³.

Truditor deopotrivă în lumea păstoririi sufletelor, cât și pe tărâmul muzei „*Clio*”, istoricul Iacob Radu a trecut în eternitate la Oradea, la miez de vară, inima sa nobilă încetând să mai bată în ziua de 8 iunie 1932⁴.

² Iacob Radu, *Istoria Diecezei române-unite a Orăzii-Mari*, 1930, Oradea-Mare, pp. 218-219.

³ *Ibidem*, pp. 206-207, 209-212, 214.

⁴ *Moartea prepozitului dr. Iacob Radu*, în „*Vestitorul*”, Oradea, VIII, nr. 11-12/1932, p. 1.

II. Pozitivism și Spirit critic la Istoricul Iacob Radu

Nucleul tezei de doctorat este dezvoltat în secțiunea a II-a, grupată sub titlul *Pozitivism și Spirit critic la Istoricul Iacob Radu*.

Mai întâi, am radiografiat contextul cultural în care s-a format și a scris istoricul nostru, încercând să deslușim *Trăsăturile generale ale evoluției istoriografiei, în Europa și spațiul transilvănean, la „Fin-de-siècle”*, fapt care ne-a permis să definim generic *Locul lui Iacob Radu în contextul cronologic al periodizării scrisului istoriografic ecleziastic, românesc și occidental*.

Pentru a analiza discursul istoric profesat de Iacob Radu, s-a impus identificarea și studierea operei complete a acestuia, cu atât mai mult cu cât acest gen de autori și textele lor fuseseră trecute la index în deceniile comuniste, fondurile bibliotecilor fiind epurate pur și simplu de aceste titluri ori scoase din circuitul public.

Spre oportuna edificare asupra contribuțiilor istoriografice aduse de Iacob Radu, menționăm doar câteva din operele sale apărute în volum: *Biserica Sfintei Uniri din Tâmpahaza-Uifalău. Satele și Poporul. Monografie istorică* [Oradea-Mare, 1911]; *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului* [Lugoj, 1913]; *Manuscriptele Bibliotecii Episcopiei greco-catolice române din Oradea-Mare. Studiu bibliografic* [București, 1923]; *Viața și operele Episcopului Dr. Demetriu Radu, I. Predici* [Oradea-Mare, 1923]; *Doi luceferi rătăcitori : Gheorghe Șincai și Samoil Micu Clain* [București, 1924]; *Samuil Vulcan, episcopul român-unit al Orăzii-Mari (1806-1839) și Biserica ortodoxă română* [Oradea-Mare, 1925]; *Fundațiunea episcopului Demetriu Radu* [Oradea-Mare, 1925]; *Răspuns și apărare* [Oradea, 1927]; *Episcopul baron Vasile Erdeli (1843-1862)* [Oradea, 1928]; *Foștii elevi români-uniți ai școalelor din Roma* [Beiuș, 1929]; *In memoriam. Prinos memoriei episcopului Dr. Demetriu Radu, la a zecea aniversare a tragicei sale morți* [Oradea, 1930]; *Istoria Diecezei Române-Unite a Orăzii-Mari scrisă cu prilejul aniversării a 150 de ani de la înființarea aceleia, 1777-1927* [Oradea, 1930]; *Două Conferințe* [Oradea, 1930]; *Îndreptarea păcătosului..., de Samuil Clain și revăzută după original de Dr. Iacob Radu* [Oradea, 1930].

O serie de secțiuni sunt atașate debutului carierei sale istoriografice, precum cele intitulate:

- ***Sub semnul începuturilor: Iacob Radu și enciclopedismul românesc – Colaborarea la „Enciclopedia Română” de la Sibiu;***

- ***De la Romantism la Pozitivism – joncțiuni istoriografice. Personalitatea și opera vicarului Ștefan Moldovan (1813-1900) reflectate în scrisul lui Iacob Radu.***

Se cuvenea a fi amintită colaborarea lui Iacob Radu la scrierea *Enciclopediei Române* de la Sibiu [1898-1904], sub egida corifeilor „Astrei”, aport concretizat prin elaborarea a 73 de articole-termen, care explicitează, *in extenso*, noțiuni enciclopedice din diferite domenii ale istoriei ecleziastice: istoria Bisericii Creștine Universale, istoria biblică, patrologia, hagiografia, dreptul canonic roman, ordine religioase și cavaleriești, foruri și instituții ale Curiei romane, dogmatica, istoria Bisericii greco-catolice, biografiile unor suverani pontifi, viața unor înalți clerici, canonici și vicari din Transilvania și Banat. Dincolo de pastorală de amvon, colaborarea lui Iacob Radu la *Enciclopedia Română* de la Sibiu ilustrează, la cumpăna dintre secolele XIX-XX, o încadrare conceptual-metodologică, în binomul novator *Pozitivism - Spirit critic*, a tematicii ecleziastice. În același timp, experiența dobândită în nucleul redacțional al acestei remarcabile lucrări i-a oferit exercițiul metodologic atât de necesar pentru lucrările sale viitoare, punându-l în conexiune cu elitele vremii.

Raportată la amploarea *Enciclopediei române*, contribuția lui Iacob Radu nu eclatează prin factorul cantitativ, însă tematica articolelor sale îl recomandă drept o voce avizată în istoria confesională și dreptul canonic. *Enciclopedia română de la Sibiu* este opera unei generații de intelectuali din toate provinciile românești, care și-au înscris efortul în direcția propășirii culturale a națiunii. Odată cu ieșirea de sub teascurile tiparului, *Enciclopedia română* certifica, *de facto*, omologarea cu știința și cultura europeană⁵. Rămâne valabilă aprecierea lui Corneliu Diaconovici la

⁵ * * *, *Istoria Românilor, vol.VII, tom.II. De la Independență la Marea Unire (1878-1918)*, coordonator acad. Gheorghe Platon, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 570.

finalizarea lucrării: „[...] este un început bun, care [...] va putea contribui în măsură mare la lățirea cunoștințelor folositoare în sânul poporului nostru și, mai ales, prin articolele de interes special românesc, va întări în el conștiința unității naționale”⁶.

O posibilă evaluare a joncțiunii intelectuale între cei doi clerici și cărturari, Ștefan MOLDOVAN și Iacob RADU, dezvoltă continuitatea și confluența între două generații distincte, cu accente pe racordarea Postiluminismului de factură romantică, reprezentat de canonicul Ștefan Moldovan, la noul coridor istoriografic al Pozitivismului, deschis în sfera scrisului ecleziastic greco-catolic, la finele secolului al XIX-lea – începutul secolului XX, de slujitori în sutană ai muzei Clio, precum Augustin Bunea, Alexandru Grama, dar și de către Iacob Radu, pe coordonatele „localismului creator”. Se pune întrebarea: De ce este importantă personalitatea canonicului Ștefan Moldovan asupra destinului istoriografic al lui Iacob Radu? În mod evident, sfârșitul Romantismului și debutul Pozitivismului sunt repere greu de încorsetat în limite cronologice. Nuanțele acestor curente se interpătrund, dincolo de orice periodizări. Un asemenea exemplu de „predare a ștafetei”, în domeniul cercetării trecutului Bisericii Române Unite, către o nouă etapă istoriografică, poate fi considerată joncțiunea dintre două condeie erudite – canonicul pașoptist Ștefan Moldovan și istoricul dr. Iacob Radu.

⁶ Dr. Corneliu Diaconovich, „Enciclopedia Română”. Raport despre terminarea publicațiunii [...], în „Transilvania”, nr. 2, 1904, an XXXV, p. 67.

Concepție pozitivistă și metodă critică la Iacob Radu, în „Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului” [Lugoj, 1913]

Partea centrală a lucrării se axează asupra elementelor de concepție pozitivistă și metodei critice, căutând a dezlega ecuația „text – subtext – context”, pusă în valoare de Iacob Radu în *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului* [Lugoj, 1913].

Una dintre cele mai semnificative lucrări a lui Iacob Radu – *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului* [Lugoj, 1913], apărută în urmă cu o sută de ani, poate fi considerată, cel puțin pentru primele trei decenii ale secolului trecut, o lucrare de referință, atât în planul istoriei Bisericii Române Unite, cât și în planul configurării monografismului hunedorean.

Am avansat câteva propuneri pentru deconstrucția discursului istoriografic, prin analiza sursologică a textului, fixându-ne „*Chei de deschidere a textului*”, care să dezvolteze „*Nucleu discursiv*” și elemente de concepție istorică. Pentru a revela concepția *Pozitivistă* a autorului, am inventariat critic izvoarele documentare culese și valorificate în proiectul unei istorii a Bisericii Române Unite din Țara Hațegului, precum și acele conexiuni sursologice presupuse de apelul la bibliografie. Spiritul critic al autorului este pus în evidență printr-o suită de parametri conceptual-metodologici, cum ar fi tipurile de acțiuni ale autorului în substratul sursologic. La nivelul concepției, s-au evidențiat repere cronologice pentru o periodizare a istoriei ecleziastice hațegane, acestea constituind tot atâtea trepte ale istoriei Bisericii din Țara Hațegului, în lumina Școlii critice.

Supunând evaluării sursele utilizate de istoric, precum și la o analiză prin deconstrucția discursului din *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului*, constatăm că *praxisul* conceptual și metodologic al autorului este consonant axiomei pozitvistice: „*totul de la document, nimic în afara lui!*”⁷. El își axează demersul

⁷ Pompiliu Teodor, *Introducere în Istoria istoriografiei universale*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 132; Corina Teodor, *Coridoare istoriografice. O incursiune în universul scrisului ecleziastic*

istoriografic pe pilonii „*datelor pozitive*”⁸, această expresie desemnând, în concepția sa, informația atestată de izvoare. În genere, bizuiala metodologică acordată slovei documentului istoric devine explicită la nivelul discursului: „*amăsurat scopului și naturii scrierii noastre, ne-am năzuit a aduna din toate izvoarele pe care le-am putut avea la îndemână, tot ce privește trecutul și starea actuală bisericească și culturală a poporului [...]*”⁹. La nivelul metodologiei, aportul lui Iacob Radu, istoric înzestrat cu acel „scepticism activ”, rămâne acela de a fi cumpănit critic izvoarele scrise, accesibile la finalul primului deceniu al secolului XX, urmărind a desghioca miezul de adevăr ce poate fi descoperit în cel mai neînsemnat document, ca și în cel mai complex izvor, mărturii concepute în împrejurări ce, înainte de toate, se cereau lămurite și apoi interpretate. Pe cale de consecință, eșantioanele sursologice analizate de noi evidențiază, în cazul lui Iacob Radu, apelul la gama izvoarelor documentare, conferind operei acestuia atributele Pozitivismului și spiritul Școlii critice.

Recursul lui Iacob Radu la științele auxiliare este documentat în subcapitolele:

- ***Periegeze arheologice în Țara Hațegului;***
- ***Însemnări marginale pe carte românească veche din Țara Hațegului. Valențe documentare în scrisul istoric al lui Iacob Radu;***
- ***Elemente de Arhontologie în scrisul istoric al lui Iacob Radu;***

românesc din Transilvania anilor 1850 – 1920, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 57.

⁸ În viziunea lui Iacob Radu, conceptul „*date pozitive*” este congruent cu informațiile istorice atestate de izvoarele documentare, așa cum afirmă delușit când încearcă a reconstitui șirul preoților din Hațeg: „Cel dintâi despre care avem *date pozitive* este Matei Sora [...]”. Iacob Radu, *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului*, Lugoj, 1913, p. 231.

⁹ Iacob Radu, *Istoria Vicariatului [...]*, p. 163.

- *Științele auxiliare aplicate istoriei confesionale – preocupări pentru arhivistică în Diecezele Lugoj și Oradea.*

Se poate susține că, prin bogăția vestigiilor, Țara Hațegului i-a oferit istoricului Iacob Radu platforma ideală pentru valorificarea arheologiei în beneficiul unui proiect istoriografic, aplicat retrospectiv atât destinului *Ecclesiei*, într-un ținut de frontieră, precum cel hațegan, cât și relevării temeiurilor romanității poporului român. Vastul câmp de ruine, risipit pe întreaga întindere a câmpiei de sub culmile Munților Retezat, îi va fi redeșteptat experiența vizuală dobândită în studenție, deschizând acel mirabil pasaj care, la nivelul intinelor resorturi conceptuale, unea Roma cu Dacia Traiană. Suprapunându-se cronologic orizontului antic, prezența basilicilor medieval timpurii și a reședințelor cneziale fortificate, dezvăluia stratigrafia legăturilor istorice cu Biserica Creștină Universală, fluxul necurmat de la Creștinismul primar de expresie latină și până la geneza primelor forme de organizare statală românească. Monumente efigie, precum *Ulpia Traiana* și Densușul paleocreștin, îl încredințau, pe el, vicarul Iacob Radu, că poseda rolul „paznicului de far” al unor mărturii definitorii privind poporul român și Creștinismul intracarpatic.

Înzestrarea lucrării *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului* [Lugoj, 1913] cu date despre artefactele arheologice are la bază și o altă motivație, cea a atestării continuității de locuire în matricea romanității și a vechimii de locuire românească în Țara Hațegului. Contextul în care a scris era marcat încă de polemica istoriografică pe seama teoriei rösleriene și a rezistenței prin cultură împotriva tendințelor de etatizare maghiară a învățământului.

De cele mai multe ori, autorul trimite la izvoarele arheologice pentru a demonstra atestări de habitare încă din epoca Daciei romane, fixând în acest mod reperele cronologice ale romanității și argumentele indubitabile ale latinității nord-dunărene în Țara Hațegului. Aceste motive istoriografice răspund unei utilități în contextul relevării legăturii milenare cu Imperiul Roman, servind temeiului reconstituirii Unirii cu Biserica Romei.

Apelul la științele auxiliare ale istoriei, precum Arheologia, îl detașează pe istoricul Iacob Radu de clișeele specifice

Romantismului. Spre deosebire de antecesorii săi, precum exemplul canonicului Ștefan Moldovan, care se limitase doar să constate antichitățile hațegane, Iacob Radu a încercat o repertoriare a artefactelor, investindu-le cu rolul implicit al probațiunii, în economia *Istoriei Vicariatului greco-catolic al Hațegului*. Prin urmare, clericul Iacob Radu nu a cochetat cu arheologia în chipul pasionatului de antichități, ci, dimpotrivă, a instrumentalizat această disciplină științifică auxiliară pentru a documenta, *avant la lettre*, istoria veche a Țării Hațegului, atât de atașată, sub aspectul tradiției, de „Metropola celor șapte coline” - Roma. Iată cum, înainte cu mai bine de o jumătate de secol de Radu POPA, în contextul scrisului istoric ecleziastic din Transilvania și Banatul începutului de secol XX, istoricul Iacob RADU se încadra între precursorii aplicării critice a arheologiei la reconstituirea istoriei-cunoaștere.

Culese și valorificate în cheie critică, însemnările marginale pe bătrâne cărți de cult pot concura la reconstituirea trecutului unor comunități integrate pe coordonatele tripticului „Carte – Biserică – Societate”, așa cum o demonstrează, bunăoară, și cazul *Istoriei Vicariatului greco-catolic al Hațegului*. În acest sens, pentru spațiul cultural hunedorean și hațegan, Iacob Radu rămâne un deschizător de drumuri. Se poate aprecia că este primul istoric de aici care acordă importanță acestui gen de surse, incluzând însemnările marginale în orizontul sursologic al lucrărilor de istorie ecleziastică. Chiar el mărturisea o atitudine ocrotitoare cu privire la valoarea patrimonială a cărții păstrătoare de istorie: „[...] un șir de inscripții adunate de prin bisericile noastre, unde s-au aflat scrise mai ales pe cărți vechi, din cari încă am adunat câteva spre a se păstra în arhivul vicarial, fiindcă de prin bisericile de la sate ușor se pot pierde, cum s-au pierdut atâtea altele în trecut”¹⁰. Conduita metodologică adoptată de autor susține atât efortul repertoriării însemnărilor marginale, cât și integrarea lor critică în corul protagoniștilor sursologici ce susțin valoarea istoriografică a lucrării. Din acest punct de vedere, informația este colaționată obiectiv la celelalte elemente probatorii, adesea fiind confruntată cu izvoare de demografie istorică sau utilizată în beneficiul configurării unor martori cronologici la o

¹⁰ *Ibidem*, p. 6.

istorie ecleziastică hațegeană. În peisajul istoriei istoriografiei române, canonicul Iacob Radu este un *ductores* al modelului inițiat de Nicolae Iorga cu lucrarea *Scrisori și inscripții ardelene și maramureșene* [II, 1906]¹¹. Talanții cei buni nu fuseseră îngropați, ci valorificați prin contribuția dinamică, în spirit critic, adusă la extinderea ariei cunoașterii, atât în domeniul istoriei confesionale, cât și în cel al Bibliografiei Române Vechi.

Contribuții critice la scrierea istoriei monahismului basilitan din Ținuturile Hunedoarei. „Arhivul” de la Prislop și Plosca

Așa după cum am mai amintit, o fațetă distinctă a istoriei vieții bisericești hațegane este investigată de Iacob Radu în monografia dedicată Vicariatului foraneu Hațeg, la secțiunea *Țara Hațegului sub episcopii de la Silvaș și Alba-Iulia (Bălgrad), 1572-1700*¹². În esență, acest capitol a fost destinat de autor prezentării unei istorii a monahismului hunedorean, între veacurile XVI-XVII, perioadă încadrabilă atât realităților medievale târzii, cât și Barocului transilvănean. *De facto*, autorul extinde reconstituirea firului istoric până la începutul secolului al XX-lea. În concepția sa, „Mănăstirile au devenit apoi adevărate cetăți ale credinței și focare de știință și evlavie. Numai în mănăstiri se mai scria slova românească; de la călugări au rămas cărțile cele bătrâne în care s-a păstrat frumoasa noastră limbă. De acolo ieșeau apostolii neamului, preoții, luminătorii și povățuitorii [...] bietului popor”¹³. Deși nu formulează un titlu sintetizator, fâgașul implicit al discursului s-ar putea defini subadiacent temei *Biserică și cultură în Țara Hațegului*, cu sintagma „Mănăstirile, focare de spiritualitate și cultură românească”. În plan principal, se încearcă reconstituirea vieții de obște a așezământului monahal de la Prislop, de pe o platformă angajantă, așa cum de destăinuie, de altfel, autorul însuși: „[...] credem a împlini o sfântă datorință dând aici istoria unui atare vechiu monument, a mănăstirei

¹¹ Nicolae Iorga, *Scrisori și inscripții ardelene și maramureșene, II. Inscripții și însemnări*, București, Atelierele grafice SOCEC, 1906.

¹² Iacob Radu, *Istoria Vicariatului*, pp. 61-100.

¹³ *Ibidem*, p. 61.

*Prislopului*¹⁴. Apreciem mult mai importantă inițiativa lui Iacob Radu de a publica un pachet de 16 documente, din cele 21 păstrate, ale „arhivului” fragmentar de la Prislop. Aplicând metodologia *Școlii critice*, izvoarele au fost selecționate, ordonate după criteriul cronologic și publicate în limba de redactare, în volumul *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului* [Lugoj, 1913], la secțiunea *Documente privitoare la mănăstirile Prislop, Plosca și Vaca*¹⁵.

Rolul *Arhontologiei* în scrisul istoric al lui Iacob Radu respectă canoanele „localismului creator”. El enumeră și prezintă clerici de toate rangurile, schițând portretele sau, dimpotrivă, iluminându-le complet, de la capelani, parohi, protopopi, vicari, canonici capitulari, și până la episcopi. De asemenea, prin mijlocirea stilului arhontologic, ni se relevă importanța elitei ecleziastice în evoluția Bisericii Române Unite cu Roma, de-a lungul a două veacuri de existență.

Științele auxiliare aplicate istoriei confesionale – preocupări pentru arhivistică în Diecezele Lugoj și Oradea

Complexa activitate pe tărâmul organizării, protejării și publicării unor arhive confesionale greco-catolice de mare însemnătate, îl situează pe istoricul dr. Iacob Radu între precursorii arhivisticii române moderne, alături de Zenovie Pâclișanu, căruia Consiliul Dirigent îi încredința, în 1920, organizarea arhivelor din Cluj¹⁶. De altfel, subtextul demersului nostru, în acest stadiu al discursului istoric, relevă atitudinea pragmatică a lui Iacob Radu față de importanța arhivelor, ceea ce îi conferă, indiscutabil, un loc distinct în efortul de instituționalizare a științelor auxiliare ale

¹⁴ *Ibidem*, p. 62.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 350-381.

¹⁶ Aurelian Sacerdoțeanu, *Îndrumări în cercetările istorice*, București, Editura Casa Școalelor, 1945, p. 323.

istoriei¹⁷, în speță a *Arhivisticii*, în primele decenii după „Unirea de la Alba Iulia”.

O altă coordonată pozitivistă a operei lui Iacob Radu o reprezintă efortul publicării critice a izvoarelor documentare. Cazul restituirii „Arhivului” de la Mănăstirea Prislop, în anexă la *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului*¹⁸, constituie doar un preambul la seria recuperării în circuitul științific a unor importante piese arhivistice. Astfel, genul publicației de documente a devenit o constantă definitorie a destinului istoriografic ilustrat de Iacob Radu. Enumerăm doar câteva lucrări care demonstrează cu prisosință acest atribut al activității sale științifice: *Însemnări din corespondența episcopului gr[eco]-cat[olic] de Oradea-Mare, Moise Dragoși (1776-1787)* [Blaj, 1918]¹⁹; *Două documente pentru capitolul « Ortodoxie și Românism »* [Blaj, 1921]²⁰; *Manuscriptele bibliotecii Episcopiei greco-catolice române din Oradea-Mare* [București, 1923]²¹; *Doi luceferi rătăcitori: Gheorghe Șincai și Samoil Micu Clain* [București, 1924]²²; *Samuil Vulcan, episcopul român-unit al Orăzii-Mari (1806-1839) și Biserica ortodoxă română* [Oradea,

¹⁷ Pentru cadrul general cf. Nicolae Edroiu, *Introducere în științele auxiliare ale istoriei*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1999, pp. 408-430.

¹⁸ Iacob Radu, *Istoria Vicariatului [...]*, pp. 350-381.

¹⁹ Idem, *Însemnări din corespondența episcopului gr[eco]-cat[olic] de Oradea-Mare, Moise Dragoși (1776-1787)*, în „Cultura Creștină”, Blaj, VII, nr. 10/1918, pp. 202-206 ; nr. 11-12/1918, pp. 231-238.

²⁰ Idem, *Două documente pentru capitolul « Ortodoxie și Românism »*, în „Cultura Creștină”, Blaj, X, nr. 6/1921, pp. 171-173.

²¹ Idem, *Manuscriptele bibliotecii Episcopiei greco-catolice române din Oradea-Mare. Studiu bibliografic*, în „Memoriile Secțiunii Istorice” a Academiei Române, Seria III, Tom. I, Mem. 6, București, 1923 (48p.).

²² Idem, *Doi luceferi rătăcitori : Gheorghe Șincai și Samoil Micu Clain*, în „Memoriile Secțiunii Literare” a Academiei Române, Seria III, Tomul II, Mem. 3, București, 1924, (121 p.).

1925]²³; *Documente privitoare la viața Episcopului Ioan Inocențiu Clain* [Oradea, 1931]²⁴.

În secțiunea *Historia in conventio cum nationibus*, am încercat să punem în lumină contribuția conceptuală a istoricului Iacob Radu la redactarea unui *Proiect de Concordat* [1919-1920] al Regatului României cu Sfântul Scaun Apostolic. În cercul mai larg al personalităților care își vor fi dedicat efortul pentru statuarea relațiilor dintre Stat și Biserică, pe coordonatele diplomatice România - Vatican, se poate aprecia aportul lui Iacob Radu la conceperea *Concordatului*, datorită căruia învățământul confesional a dăinuit și s-a dezvoltat în societatea românească interbelică. Și numele său și-ar afla locul binemeritat pe „Tabula gratulatoria” a unor școli cu tradiție istorică.

Aportul lui Iacob Radu la istoria învățământului superior catolic patronat de Sfântul Scaun Apostolic l-am reliefat în grupajul *Pe urmele alumnilor români în „Cetatea Eternă”: Foștii elevi români-uniți ai școalelor din Roma*. O lucrare de natură să insereze contribuțiile lui Iacob Radu în virtuala *Bibliographia Universalis Christiana*, respectiv pe segmentul consacrat istoriei învățământului superior pontifical, o constituie *Foștii elevi români-uniți ai școalelor din Roma* [Beiuș, 1929]²⁵. Deși publicat în 1929, acest volum fusese elaborat în contextul preparativelor fondării Colegiului Pontifical „Pio Romeno” din Roma [1927], pe asemenea coordonate autorul urmărind să confere scrierii sale valențele istoriei legitimizează în privința tradiției și legăturilor românești cu mediul universitar catolic roman, așa cum ne dezvăluie chiar el însuși: „Și mângâierea sufletului meu este nespus de mare, când știu că, mulțimită părințeștei îngrijiri și neseceței dărnicii a gloriosului

²³ Idem, *Samuil Vulcan, episcopul român-unit al Orăzii-Mari (1806-1839) și Biserica ortodoxă română*, Oradea-Mare, 1925, (104 p.).

²⁴ Idem, *Documente privitoare la viața Episcopului Ioan Inocențiu Clain*, în „Vestitorul”, Oradea, anul VII, 1931, nr. 1-2, pp. 11-12.

²⁵ Idem, *Foștii elevi români-uniți ai școalelor din Roma*, Beiuș, Editura Revistei „Observatorul”, 1929.

*Pontifice P. S. Sa Papa Piu [al XI-lea n.n.], în curând vom avea la Roma colegiul nostru propriu [...]*²⁶.

Din cu totul alte perspective, am abordat secțiunile: ***Fundațiunea episcopului Demetriu Radu [Oradea, 1925] - coridor istoriografic dedicat munificenței episcopale***, precum și *In memoriam. Prinós memoriei episcopului Dr. Demetriu Radu, la a zecea aniversare a tragicei sale morți [Oradea, 1930] - recuperarea unei biografii*.

Focalizarea condeiului asupra filantropiei ecleziastice constituie o nouă provocare istoriografică în cazul cărturarului Iacob Radu. Motivația unor astfel de scriituri s-a conturat în contextul evocării personalității arhierelui martir Demetriu Radu [1861-1920], odată cu elaborarea și publicarea broșurii ***Fundațiunea episcopului Demetriu Radu*** [Oradea, 1925]²⁷. Lucrarea în sine întregeste prezentarea biografiei și activității pastorale a chiriarhului orădean Radu Demetriu, fratele autorului, fiind proiectată ca o alonjă la volumul ***Viața și operele Episcopului Dr. Demetriu Radu*** [Oradea, 1923]²⁸, însă luminile sunt focalizate, de această dată, asupra relevării valențelor de mecenat ale arhierelui. Din perspectiva formei conceptuale, textul este încheșat în tiparele micromonografice dedicate unei entități fundamentale filantropice.

Dar, dincolo de *limesul* filantropiei, pe firmamentul relevării elitei profesionale orădene, dosarul istoriografic „Episcop Demetriu Radu” este mult mai amplu, piesele scrise de istoricul Iacob Radu prilejuind descrierea unei serii întregi de ipostaze, dintre care, în primul rând, se pot distinge reperele biografice, în lucrările: *Biserica S. Uniri din Tâmpăhaza-Uifalău, Satele și Poporul. Monografie istorică* [1911]²⁹; *In memoriam. Prinós memoriei episcopului Dr.*

²⁶ *Ibidem*, p. 29.

²⁷ Iacob Radu, *Fundațiunea episcopului Demetriu Radu*, Oradea, Tipografia și Librăria românească S.A., 1925.

²⁸ Idem, *Viața și operele Episcopului Dr. Demetriu Radu, vol. I, Predici*, Oradea, 1923.

²⁹ Idem, *Biserica S. Uniri din Tâmpăhaza-Uifalău, Satele și Poporul. Monografie istorică*, Oradea-Mare, 1911, pp. 42-57, 63-67, 101-102.

Demetriu Radu, la a zecea aniversare a tragiceii sale morți [1930]³⁰; *Istoria Diecezei Române-Unite a Orăzii-Mari* [1930]³¹. Elemente de discurs public și pastorală de amvon, a căror paternitate este revendicată episcopului martir, le regăsim grupate în paginile volumului *Viața și operele Episcopului Dr. Demetriu Radu, Predici* [1923]³², dar și în coloanele unor periodice, precum grupajul îngrijit de Iacob Radu sub titlul *Din scrierile inedite ale Episcopului Dr. Demetriu Radu: Despre inteligență. Conferință pentru Ateneul Român din București, an 1887* [1928]³³. Pe treptele scrisului istoric al lui Iacob Radu, aceste texte sunt integrabile în concertul creionării unui portret complex al episcopului Demetriu Radu, înfățișându-l în multiplele ipostaze ale arhierelui devotat slujirii Bisericii Lui Christos și Națiunii române în țarina căreia își va fi aflat rădăcinile.

Demersul istoriografic, materializat odată cu publicarea textului monografic *In memoriam. Prinos memoriei episcopului Dr. Demetriu Radu, la a zecea aniversare a tragiceii sale morți* [1930], așează pecetea propriului aport al autorului la evocarea unui punct nodal din Istoria României – Marea Unire din 1918 în părțile Bihorului și contribuția, în plan politic-național, adusă de arhierul Demetriu Radu, fost vicepreședinte al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia și senator de drept al Regatului României. Astfel, pe eșichierul bibliografiei istorice, autorul inserează în circuitul științific date referitoare la viața și activitatea episcopului Demetriu Radu, dar și reperi autobiografice, pe lungimile de undă ale unui proiect istoriografic situat la interferența genului memorialistic cu spiritul critic.

³⁰ Idem, *In memoriam. Prinos memoriei episcopului Dr. Demetriu Radu, la a zecea aniversare a tragiceii sale morți*, Oradea, 1930.

³¹ Idem, *Istoria Diecezei Române-Unite a Orăzii-Mari*, 1930, pp. 174-192.

³² Idem, *Viața și operele Episcopului Dr. Demetriu Radu, vol. I, Predici*, Oradea-Mare, 1923.

³³ Idem, *Din scrierile inedite ale Episcopului Dr. Demetriu Radu: Despre inteligență. Conferință pentru Ateneul Român din București, an 1887*, în „Observatorul”, Beiuș, nr. 7/1928, pp. 187-190; 8/1928, pp. 218-230; 9/1929, pp. 252-254; 10/1929, pp. 283-284.

Am urmărit să scoatem în evidență latura militantă a discursului, pe parcursul capitolului *Historia militans. Atitudini polemice și argumentație istoriografică, la Iacob Radu*, unde am adus în atenție cele câteva scrieri cu caracter polemic ale acestuia, și anume: *Câteva observații la „Roma papală și România”* [mss.]; *Un răspuns dlui. Ioan Lupaș* [Cluj, 1921]; *Două documente pentru capitolul „Ortodoxie și Româanism!”* [Blaj, 1921]; *Sfânta Unire în ținutul Vidinului* [București, 1923]; *Răspuns și apărare* [Oradea, 1927]; *Două Conferințe* [Oradea, 1930]. Caracterul său puternic și atașamentul profund față de valorile Bisericii Române Unite făceau previzibilă implicarea, de pe poziții defensive, în polemica istoriografică și politică ale cărei reverberații a marcat scena publică românească, în deceniul al treilea din secolul XX. Primele patru texte conturează o atitudine argumentată științific, din partea Bisericii Române Unite, în „chestiunea Concordatului”, în timp ce ultimele două constituie dreptul la replică asumat de Iacob Radu, în *Agora societății interbelice*. Ar mai fi de reflectat și asupra costurilor « decontate » de Iacob Radu pe seama discursului polemic profesat. Spre edificare, în anul când publica *Răspuns și apărare* [1927], istoricul intrase deja pe turnanta demersurilor de a fi propus între membrii corespondenți ai Academiei Române, avându-i susținători pe Zenovie Pâclișanu, Nicolae Iorga, Ion Bîanu ș.a. Însă, în fața accentelor naționalismului ortodox interbelic, mișcare ce pleda pentru o *translatio* a unității naționale și pe tărâm confesional, istoricul Iacob Radu alege să poarte crucea apărării proprii „cetăți asediate” - Biserica Română Unită, cea care propășise Națiunea română încă din Secolul Luminilor. Cum era de prevăzut, opțiunea acestuia a urmat să-i atragă adversități temporale și seculare. Vechi amici, animați acum de patosul naționalist al momentului și mânați de oportunitățile politice ale vremii, îl vor ocoli pe loialul canonic, care nu a dezertat, ci și-a asumat mucenicia în solitudine. De acum, Iacob Radu se retrage în sanctuarul Bibliotecii și arhivei episcopale de la Oradea. Scrie, publică, se ostenește în inima propriei Biserici și pentru Națiunea sa, cu o devoțiune benedictină. Devine un decan de vârstă respectat, atât în sfera ecleziastică, dar și în lumea seculară exterioară.

Ilustrative pentru calitățile oratorice ale canonicului Iacob Radu sunt și cele *Două Conferințe*, încredințate spre publicare

periodicului eparhial „Vestitorul” de la Oradea și diseminate, între copertile unei broșuri, în anul 1930³⁴. Așa cum mărturisea însuși autorul, în *Prefața* sa, primul text fusese conferențiat, la 21 februarie 1929, de la tribuna Reuniunii Femeilor Române Unite din Cluj, având ca temă *Unirea Bisericilor*³⁵, concept integrant al acelei „uniri sufletești” preconizate în plan cultural, după 1918, și cultivat asiduu în programele pedagogiei sociale, de „ASTRA” și Extensiunea Universitară de la Cluj³⁶. Cea de-a doua conferință reprezintă răspunsul lui Iacob Radu la *Chestionarul* lansat de Alexandru Lapedatu în mediul elitei bisericesti a românilor din Transilvania, („[...] *printre frunțașii vieții noastre bisericesti...*”), așa cum o denotă, dealtfel, chiar expresia titlului – *Răspuns la întrebările revistei „Generația Unirii” în chestia raporturilor confesionale între cele două Biserici românești*³⁷. În felul acesta, Iacob Radu participa la dezbateră publică inițiată prin intermediul revistei clujene „Generația Unirii”, („[...] *pentru a provoca o dezbateră largă și obiectivă asupra acestei importante chestiuni...*”), pledând cu argumentele teologice și istorice în beneficiul ecumenismului între cele două Biserici surori românești³⁸. Privite prin lentilele esteticii literare, cele *Două Conferințe* ale lui Iacob Radu se încadrează pe un palier hibrid, între metrica tipologică a *conferențelor pentru intelectuali* și cea a *prelegerilor populare*, modele promovate intensiv de „ASTRA”³⁹, al cărei membru de frunte era, fiind însă vizibilă și amprenta pastorală de amvon a clericului.

³⁴ Idem, *Două Conferințe*, în „Vestitorul”, VI, 1930, nr. 17-18.

³⁵ *Ibidem*, p. 5.

³⁶ Valer Moga, „ASTRA” și societatea 1918-1930, cu o prefață de Marcel Știrban, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, pp. 181-190, 201-216.

³⁷ Iacob Radu, *Două Conferințe*, în „Vestitorul”, 1930, nr. 22, p. 7.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Pentru definirea, activitatea subsidiară și bibliografia celor două direcții de pedagogie socială, a se vedea la Valer Moga, „ASTRA” și societatea [...], pp. 453-477.

De asemenea, am avut în vedere și pasiunea lui Iacob Radu pentru punerea în valoare științifică a moștenirii manuscrise lăsate de corifeii Blajului, aflați în pribegie la curtea vlădicilor Ignatie Darabant și Samuil Vulcan: „*Manuscriptele*” Bibliotecii Episcopiei greco-catolice din Oradea. Rod al evaluării amănunțite a patrimoniului documentar păstrat în Biblioteca Episcopiei Române Unite de la Oradea, sunt cele două studii, cu o tematică identică, intitulate - *Manuscriptele din Biblioteca Episcopiei unite din Oradea-Mare* [1922]⁴⁰ și *Manuscriptele bibliotecii Episcopiei greco-catolice române din Oradea-Mare. Studiu bibliografic* [1923]⁴¹, prin intermediul cărora Iacob Radu avea să intre în pleiada pasionaților colaboratori ai Academiei Române. *De facto*, descoperirea, studierea și semnalarea acestui fond de „Manuscripte” îl adusesse pe orbita unei promițătoare colaborări cu Academia Română, fiind susținut de Ioan Bianu și Zenovie Pâclișanu. A fost sau nu istoricul Iacob Radu membru corespondent al Academiei Române? El însuși nu a vehiculat o asemenea informație în niciuna din scrierile sale memorialistice. Dar, contemporanii și pușinii săi biografi văd în colaborarea la publicațiile Secțiilor Istorice și Literare ale Academiei Române confirmarea calității de membru al prestigioasei instituții. „*Analele Academiei*” și evidențele acestui înalt for nu menționează numele lui Iacob Radu între academicienii corespondenți⁴². Mai degrabă, deducem că a fost un colaborator pasionat, agreat și recunoscut în unele dintre ședințele publice ale academicienilor.

În alonjă la eforturile depuse pentru semnalarea *Manuscriselor* păstrate la Episcopia orădeană, Iacob Radu s-a străduit să restituie critic, prin publicare, unele dintre aceste prețioase izvoare. Încă din 1918, punea în circuit date istorice reflectate în

⁴⁰ Iacob Radu, *Manuscriptele din Biblioteca Episcopiei unite din Oradea-Mare*, București, 1922.

⁴¹ Idem, *Manuscriptele bibliotecii Episcopiei greco-catolice române din Oradea-Mare. Studiu bibliografic*, în *Academia Română, Memoriile Secțiunii Istorice*, seria III, tomul 1, Mem. 6, București, 1923.

⁴² Academia Română, *Anale*, București, tomurile XIX-LII, 1896/97-1932; Lista membrilor Academiei Române, din 1866 până în prezent, este publicată și pe site-ul oficial al Academiei Române: http://www.acad.ro/membri_ar/membri.htm.

corespondența episcopului Moise Dragoș (1725-1787), prin tipărirea studiului intitulat *Însemnări din corespondența episcopului gr[eco] – cat[olic] de Oradea-Mare, Moise Dragoș*⁴³.

Iacob Radu și istoria instituțională a Diecezei Române Unite Oradea

Aici, am relevat contribuția documentată a acestuia la recuperarea istoriei instituționale a Diecezei Române-Unite de Oradea, analizând consistența sa lucrare, intitulată *Istoria Diecezei Române-Unite a Orăzii-Mari* [Oradea, 1930]⁴⁴.

Treapta superioară a „*localismului creator*” ilustrat de istoricul Iacob Radu o constituie sinteza monografică dedicată Episcopiei greco-catolice orădene - *Istoria Diecezei Române-Unite a Orăzii-Mari*, proiect aflat sub binecuvântarea arhierescă a episcopului Valeriu Traian Frențiu. Inițial, cartea fusese gândită ca o parte distinctă „[...] *pentru un Șematism istoric, proiectat a se tipări cu ocaziunea aniversării de 150 de ani de la întemeierea ei*”⁴⁵. Acest volum monografic continua și aducea la zi un proiect istoriografic deschis de dascălul seminarial Ioan Ardeleanu, la finele secolului al XIX-lea, lărgind baza inițială de cercetare. La nivelul concepției, Iacob Radu prospectează istoria-cunoaștere bihoreană, în special cea vizibilă prin intermediul elitelor ecleziastice românești - episcopii. Din această perspectivă, apreciem că Iacob Radu nu a depășit integral concepția cronicărească, tributară stilului de ordonare a discursului după tipicul *Șematismelor diecezane*. Sinteza posedă, în schimb, o impresionantă bază documentară exploatată critic de către istoric. Dar, prin structura ei, lucrarea nu se aliniaza în totalitate normelor de cercetare moderne, care, în deceniul al patrulea al

⁴³ Iacob Radu, *Însemnări din corespondența episcopului gr[eco] – cat[olic] de Oradea-Mare, Moise Dragoș*, în „Cultura Creștină”, Blaj, 1918, pp. 202-231.

⁴⁴ Idem, *Istoria Diecezei Române-Unite a Orăzii-Mari scrisă cu prilejul aniversării de 150 de ani de la înființarea aceleia, 1777-1927*, Oradea, Tipografia „Ateneul” Societate Anonimă, 1930.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 3.

secolului XX, dădeau deja tonul și în scrisul istoric confesional din România. Totuși, meritul incontestabil al lui Iacob Radu rămâne actualizarea „dosarului istoriografic”, prin extinderea cunoașterii istorice a Diecezei Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, Oradea, în secolele XIX-XX. Mai mult decât grăitoare în această privință este concluzia lui Iacob Radu, formulată în finalul prefeței la *Istoria Diecezei Române-Unite a Orăzii-Mari*: „Din toate acestea credem că ne-a succes să dăm o icoană destul de clară și de fidelă a acestei dieceze, al cărei trecut suntem convinși că formează un glorios episod din marele cadru al istoriei religioase și culturale a neamului românesc. Alții care vor avea mai mult timp și mai bogate mijloace, vor putea complecta cândva opera noastră, după cum ne-am silit și noi să facem cu a celor care ne-au precedat în această grea întreprindere”⁴⁶. Proiectul său a rămas valid pe firmamentul istoriografiei ecleziastice din România, până la finele secolului XX, când se constată o nouă aprofundare a temei de către istoriograful Iudita CĂLUȘER, în lucrarea *Episcopia greco-catolică de Oradea. Contribuții monografice* [Oradea, 2000]⁴⁷.

Texte monografice, precum *Episcopii Orăzii ca patroni ai Liceului din Beiuș* [Beiuș, 1928]⁴⁸ și *Documentație. La jubileul liceului din Beiuș* [1928]⁴⁹, deși nu eclatează sub aspect cantitativ, pun în lumină câteva dintre contribuțiile lui Iacob Radu la istoria învățământului confesional greco-catolic transilvănean, urmărind paradigma Biserică – Școală - Națiune, începând din *Vormărz* și până după Primul Război Mondial.

Sub raport concluziv, scurta rememorare a inițiativelor istoriografice dezvoltate de Iacob Radu pe traiectoria „**Localismului**

⁴⁶ *Ibidem*, p. 4.

⁴⁷ Iudita Călușer, *Episcopia greco-catolică de Oradea. Contribuții monografice*, Oradea, Editura Logos 94, 2000.

⁴⁸ Iacob Radu, *Episcopii Orăzii ca patroni ai Liceului din Beiuș*, în „Observatorul cultural, social, religios”, Beiuș, an I, 1928, nr. 4, pp. 95-98.

⁴⁹ Idem, *Documentație. La jubileul liceului din Beiuș*, în „Observatorul cultural, social, religios”, Beiuș, an I, 1928, nr. 5, p. 95.

creator” ne permite să constatăm o extindere graduală a tematicii proiectelor asumate de autor. A scris o istorie familială, cu accente autobiografice, ce-i drept risipită în câteva lucrări, precum: *Biserica S. Uniri din Tâmpahaza-Uifalău. Satele și Poporul. Monografie istorică* [Oradea-Mare, 1911]; *In memoriam. Prinós memoriei episcopului Dr. Demetriu Radu, la a zecea aniversare a tragicei sale morți*, [Oradea, 1930]; *Cum am cunoscut Blajul. Amintiri* [Blaj, 1937]; *La 40 de ani de preoție. Amintiri* [Oradea, 1932]; *Viața și operele Episcopului Dr. Demetriu Radu, vol.I, Predici* [Oradea-Mare, 1923].

Următorul cerc, situat *extra gentium*, trasat în laboratorul istoricului, consacră pagini monografice Bisericii strămoșești și satului natal, în cuprinsul unei întreprinderi complexe, intitulată *Biserica S. Uniri din Tâmpahaza-Uifalău. Satele și Poporul. Monografie istorică* [Oradea-Mare, 1911], ce însumează aspecte din domeniile: istorie laică și ecleziastică, demografie istorică, etnografie și artă populară, genealogie, statistică matematică, istoria artei ș.a.

Ajuns să păstorească destinele Vicariatului hațegan, a urmărit reconstituirea unei istorii a Parohiei și Decanatului Român Unit Hațeg, în cuprinsul studiului *Din „Monografia parohiei greco-catolice a Hațegului”* [Cluj, 1909].

Un reper de referință al operei lui Iacob Radu rămâne, totuși, *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului* [Lugoj, 1913], lucrare ce-i va oferi etalonul maturității scrisului istoric.

După Marele Război, în sanctuarul Bibliotecii și Arhivei diecezane de la Oradea, va reuși elaborarea studiului consacrat forului capitular al canonicilor diecezani - *Capitulul Bisericii catedrale. Activitatea și membrii săi* [Oradea, 1927], dar, mai cu seamă, publicarea monografiei episcopale *Istoria Diezezei Române-Unite a Orăzii-Mari* [Oradea, 1930].

Iată cum, în rezonanță cu ritmurile împlinirii destinului clerical și cu cizelarea unui fond erudit de achiziții intelectuale, istoricul își asumase extinderea orizonturilor cunoașterii, urmând un trend ascendent, marcat de firul roșu al „*localismului creator*”, pe paliere precum: familia, biserica și satul natal, parohia, protopopiatul, vicariatul, capitlul, dieceza.

Între contribuțiile aduse de Iacob Radu la istoria artei vechi bisericești din Transilvania, am inventariat: fișarea și descrierea bisericilor monument din Rădești (jud. Alba), precum și clarificările documentare asupra destinului miraculoasei icoane „Maica Domnului cu Pruncul” de la Prislop.

Totodată, analiza de text a devoalat prețuirea autorului pentru reperatele identitare ale Națiunii, apelul la *Etnografie* prezentându-ni-l pe Iacob Radu drept un cercetător atent în a desluși „Spiritul poporului” (*Volkgeist*).

În domeniul filologiei, dar și din punctul de vedere al restituirilor omiletice, îl regăsim pe urmele activității de traducător a lui Samoil Micu Clain. Grație trudei canonicului Iacob Radu, omiletica lui Samoil Micu poate fi întregită și cu traduceri din textele iezuitului Paolo SEGNERI (1624-1694). Cu broșura *Îndreptarea păcătosului. Tradusă după P. Paul Segneri S.J. de Samuil Clain și revăzută după original de Dr. Iacob Radu* [Oradea, 1930], meritul de necontestat al lui Iacob Radu rămâne, însă, acela al descoperirii, identificării autorului, editării și publicării acestui important manuscris datorat lui Samoil Micu.

După cum se poate constata, ceea ce-l consacră pe Iacob Radu în galeria istoriografiei rămâne opera scrisă, al cărei traiect s-a afirmat, mai cu seamă, în sfera istoriei Bisericii și Națiunii. La o radiografiere a scrisului istoric de la finele secolului al XIX-lea, suntem în măsură să apreciem că începuturile devenirii lui Iacob Radu ca istoric se poziționează la confluența dintre două generații distincte, cu accente pe racordarea Postiluminismului de factură Romantică la noul „coridor istoriografic” al Pozitivismului, deschis în sfera scrisului ecleziastic greco-catolic românesc de slujitori ai muzei „*Clio*”, precum Augustin Bunea, Alexandru Grama, dar și de către Iacob Radu. Complementar activității misionar-pastorale, monseniorul Iacob Radu a reușit să elaboreze și să publice 14 lucrări în volum, din diverse arii tipologice: monografiile istorice, biografiile ale unor păstori ai Bisericii Române Unite, semnalarea și publicarea de izvoare documentare, studii de drept instituțional și canonic, istorie ecleziastică, istoria învățământului confesional, studiul filantropiei și munificenței, monografiile geografice, precum și o întreagă pleiadă de materiale publicistice diseminate în presa vremii.

În urma travaliului analitic asupra scrisului istoric ilustrat de Iacob Radu, înscris binomului *Pozitivism și Spirit critic*, pe temeiul argumentației prezentate în context, opinăm că, la nivelul *Istoriei Istoriografiei românești*, acesta a fost un continuator al traiectului deschis de Augustin Bunea și Alexandru Grama în istoriografia ecleziastică atașată Bisericii Române Unite, contribuțiile sale prefațând liniile dezvoltate, în perioada interbelică, de Zenovie Pâclișanu și Octavian Bârlea. Totodată, istorici de artă ori medievști, precum Virgil Vătășianu și Radu Popa, datorează mult cercetărilor hațegane întreprinse de Iacob Radu, în primul deceniu al secolului al XX-lea⁵⁰.

Fără a plasa în nimbul aureolei romantice portretul istoriografic al eruditului **Protonotar Apostolic Monseniorul Iacob RADU** [1968-1932], intenția intimă a demersului de față s-a înfiripat și din credința că pledoaria noastră va putea contribui la articularea motivației primirii postume a istoricului în rândul membrilor corespondenți ai Academiei Române. Așa cum unor charismatici mesageri ai Lui Dumnezeu, din rândul arhierieilor și prelaților, li se preparează beatificarea, oare, de ce nu ar fi posibilă o *reparatio*, în semnul prețuirii activității istoriografice a lui Iacob Radu, cărturarul care, încă din timpul vieții, se dovedise a fi unul dintre sârguincioșii colaboratori ai înaltului for academic !?

Dincolo de mecanismele intelectuale ale unei concepții pozitivistice și depășind resorturile metodologice specifice spiritului critic, coordonata deontologică majoră a istoricului Iacob Radu rămâne, în ultimă instanță, adevărul: „*Stea conducătoare mi-a fost spunerea adevărului și dragostea nemărginită față de Biserica și de Neamul nostru. Din acest punct de vedere au să fie judecate toate vorbele și toate părerile mele. Neadevărul, ura și fanatismul au fost*

⁵⁰ Acest nivel al filiației istoriografice cu opera lui Iacob Radu este pus în evidență de trimerurile și conexiunile sursologice din lucrările lui: Virgil Vătășianu, *Vechile biserici de piatră românești din Județul Hunedoara*, Cluj, 1930; Radu Popa, *La începuturile evului mediu românesc. Țara Hațegului*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.

*pururea departe de mine, și nu doresc altceva decât ca acestea departe să fie de toți cei ce vor ceti și judeca cele scrise de mine*⁵¹.

Prin întreaga sa operă istoriografică, Monseniorul Iacob RADU s-a arătat credincios axiomei enunțate odinioară de Suveranul Pontif Leon al XIII-lea, care îi marcaseră devenirea: „*Întâia lege a Istoriei este de-a nu îndrăzni să minți; a doua, de a nu-ți fi teamă să spui adevărul!*”⁵² Lumina condeiului său și-a consumat arderea în serviciul Națiunii române și Bisericii Creștine Universale, pe o axă integratoare.

Desigur, orice proiect este perfectibil. În fond, alcătuirea de față a fost scrisă cu „...*mână de pământ, și nu cu mână de sfânt*”. Liniile de cercetare și analiza istoriografică rămân deschise viitoarelor contribuții, adăugiri și completări.

În acest context, aducem prinosul recunoștinței noastre tuturor aceluia care ne-au oferit îndrumare părintească și sprijin colegial în munca de cercetare și documentare istoriografică, incrementându-i în *Tabula gratulatoria* pe: prof. univ. dr. Iacob MĂRZA, prof. univ. dr. Eva MĂRZA, prof. univ. dr. Cornel TATAI BALTĂ, conf. univ. dr. Laura STANCIU, †P.S. Episcop Virgil BERCEA al Oradiei, †P.S. Episcop Ioan MEȚIAN al Lugojului, Reverendissimul Arhimandrit Mons. Manel NIN O.S.B. și Rvss. Arhimandrit LAMBERT O.S.B. de la Colegiul Pontifical Grec din Roma, dr. Ioan CHINDRIȘ, pr. dr. Rup RAIMONDO, regretatul prof. univ. dr. Ioan ANDRIȚOIU, prof. univ. dr. Ioan DRĂGAN, pr. Ciprian ROBOTIN, alumnului pr. Dan Cristian VIȘA, dr. Bujor DULGĂU, prof. univ. dr. Liviu LĂZĂRESCU, prof. univ. Blaga MIHOC, Fania PĂCURARU, cons. sup. Dumitru BARNA, cons. sup. Viorel VÂNĂTORU, conf. univ. dr. Valentin ORGA, arhivist Angela CEREAN, bibliotecar Georgeta DEJU, arh. dr. Cristina BODÓ, dr. Adela HERBAN, dr. Ioachim LAZĂR – pentru schimbul de idei în cadrul simpozioanelor, dl. Mircea GLIGOR, ing. Olivian GOȚIU – prietenul

⁵¹ Iacob Radu, *Istoria Vicariatului*, p. 347.

⁵² Otilia Bălaș, *Oameni de seamă ai Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică*, în „Vestitorul”, Oradea, seria I, an XX, 2012, nr. 12 (224), p. 6.

care m-a girat cu încrederea sa și în reușita acestui proiect, domnii Ioan PETRICA și Sorin PETRICA – altruști susținători al culturii autentice hunedorene, ing. Gheorghe ȘUIAGA, col. (r.) Mircea Ioan BRĂDEAN, jurnalistul Sorin ISTRATE. Nu în cele din urmă, sunt recunoscător familiei, care mi-a sprijinit afectiv acest modest travaliu, pe parcursul celor cinci ani și jumătate de zbateri sub semnul zeiței „*Clio*”.

Bibliografie

A.1. Izvoare inedite

a) Arhive

1. Archivio del Pontificio Collegio Greco di Roma (abr.: A.C.Gr.R.)
- *Arhiva Istorică a Colegiului Pontifical Grec din Roma*: vol. 32, 33, 72, 157, 238.
2. Arhiva Episcopiei Române Unite Lugoj (A.E.R.U.L.):
fond *Consistoriul Diecezan*.
fond *Episcopia greco-catolică Lugoj*.
fond *Ordinariatul greco-catolic de Lugoj*.
fond *Protocoalele de Esibite pe anii 1899, 1900, 1901 și 1902*.
3. Biblioteca Academiei Române București: *Colecția Manuscrise Românești*.
4. Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca, Secția de Manuscrise:
fondul *Blaj*.
colecția *Documente culturale*.
5. Biblioteca Central Universitară „Lucian Blaga” Cluj-Napoca:
fondul *Colecții Speciale*.
Colecția Periodice.
6. Biblioteca Universității „1 Decembrie 1918” din Alba-Iulia:
fondul de manuscrise *Teze de doctorat*.
7. S.J.A.N. Bihor: fond *Episcopia greco-catolică Oradea. Acte pe probleme, 1718-1948*.
8. S.J.A.N. Mureș: fondul documentar *Protopopiatul greco-catolic Gheorgheni*.
fond *personal Ilie Câmpianu, 1874-1934*
9. S.J.A.N. Alba: fond *Școala Pedagogică de Băieți Blaj*.
fond *Gimnaziul superior greco-catolic Blaj, 1850-1949*.

- fond *Liceul de băieți „Sf. Vasile cel Mare” Blaj, Acte înregistrate.*
- fond *Reuniunea Arhidiecezană de Misiuni Sfinte Blaj.*
- fond *Mitropolia Greco-catolică Română de Alba-Iulia și Făgăraș. Cabinetul Mitropolitului.*
- fond *Societatea de lectură a junimii de la Gimnaziul superior greco-catolic Blaj, 1860-1923.*
- fond *Școala Pedagogică de Băieți Blaj.*
- fond *Școala primară evanghelică luterană Aiud, 1877-1927.*
- Colecția Registre de stare civilă de la parohii (1710-1961).*
10. S.J.A.N.Cluj : fond *Episcopia greco-catolică Oradea, V. Iacob Radu.*
- Colecția personală Ioan Micu-Moldovan.*
11. S.J.A.N.Hunedoara: fond *Protopopiatul greco-catolic Orăștie (1698-1949).*
- fond *Vicariatul greco-catolic Hațeg, 1784-1948.*
12. Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale București:
fond *Casa Regală. 1892, Cabinet. Probleme externe.*

**b) Teze de doctorat și lucrări inedite,
consultate în manuscris**

1. BARTA, Cristian, *Implicare și acțiune culturală la românii ardeleni în secolul al XVIII-lea: Grigore Maior (1715-1785)*, coordonator prof. univ. dr. Iacob Mârza, Uab., 2012, mss. la BUAb.-TD, cota nr. 94(498) 18/19 B35.
2. BODALE, Horațiu, *Studenți și intelectuali români în Italia (1860-1918)*, mss., teză de doctorat documentată sub egida Universității „Babeș- Bolyai” din Cluj-Napoca, susținută în 2007.
3. BUNEA, Augustin, *Trecutul nostru*, mss. păstrat la Biblioteca „Astra” din Sibiu, fond *Colecții speciale*, mapa XX/5/6.
4. CSALA, Rita Magdolna, *Arhivele ecleziastice romano-catolice din Transilvania și științele auxiliare ale istoriei (1715-1918)*, coordonator prof. univ. dr. Eva Mârza, Uab., 2012, mss. la BUAb.-TD, cota nr. 94(498) 18/19 C92.
5. DRĂGHIȚĂ ZEVEDEI, Ioan, *Protejarea patrimoniului cultural-național la Blaj (1848-1918)*, coordonator prof. univ. dr. Iacob Mârza, Uab., 2006, mss. la BUAb.-TD, cota nr. 94(498) 18 G.
6. DUMITRAN, Daniel, *Evoluția instituțională a Bisericii Greco-Catolice din Transilvania în timpul episcopului Ioan Bob (1782-1830)*, coordonatori acad. Pompiliu Teodor, prof. univ. dr. Iacob Mârza, Uab., 2004, mss. la BUAb.-TD, cota nr. 94 D90.
7. DUMITRAȘ, Ioan Dan, *Ioan Bianu: Studiu monografic*, coordonator prof. univ. dr. Eva Mârza, Uab., 2010, mss. la BUAb.-TD, cota nr. 94(498) 18/19 D90.
8. FILIP, Giovanni, *Pio IX e i Romeni (articoli pubblicati nell'Osservatore Romano)*, Roma, 1956, exemplar disponibil la Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” Cluj-Napoca, la cota B.R.T. 3852.

9. GHEORGHIU, Florin Vladimir, *Discurs istoric și localism creator la Blaj: Profesorul Ioan Rațiu (1868-1917)*, coordonator prof. univ. dr. Iacob Mârza, Uab., 2010, mss. la BUAb.-TD, cota nr. 94(498) 18/19 G42.
10. LIPOT, Nagy, *A szászvárosi reformata ecclesia története*, Biblioteca Central Universitară „Lucian Blaga”, Cluj-Napoca, Secția Manuscrise, mss. nr. 698.
11. LIPOT, Nagy, *A szászvárosi reformatus ecclesia papjainak névsora*, Biblioteca Central Universitară „Lucian Blaga”, Cluj-Napoca, Secția Manuscrise, mss. nr. 2840.
12. MAGIAR, Nicolae, *Nicolae Stoica de Hațeg: preocupări istoriografice*, coordonator prof. univ. dr. Iacob Mârza, Uab., 2007, mss. la BUAb.-TD, cota nr. 95M15.
13. MARCU, Octavian Cătălin, *Aaron Florian (1805-1887), între Iluminism și Romantism*, coordonator prof. univ. dr. Iacob Mârza, Uab., 2009, mss. la BUAb.-TD, cota nr. 94(498) 18/19 M34.
14. MATEI, Larisa Elena, *Coordonate ale discursului istoric la Ion Budai-Deleanu: „De Originibus Populorum Transylvaniae”*, coordonator prof. univ. dr. Iacob Mârza, Uab., 2009, mss. la BUAb.-TD, cota nr. 94(498) 18/19 M47.
15. MAZĂLU, Dan Mircea, *Discurs istoric la Alexandru Lapedatu*, coordonator prof. univ. dr. Iacob Mârza, Uab., 2009, mss. la BUAb.-TD, cota nr. 94(498) 18/19 M53.
16. NIȚĂ, Fănică, *Augustin Bunea, istoric*, coordonator prof. univ. dr. Iacob Mârza, Uab., 2010, mss. la BUAb.-TD, cota nr. 94(498) 18/19 N79.
17. RADU, Iacob, *Chemarea socială a femeii în lumina religiei creștine. Discurs rostit la Adunarea generală a Reuniunii „S. Maria” a credincioșilor gr. cat. români din Oradea-Mare, ținută la 25 ianuarie 1920, de..., mss., 9 f., D.J.A.N.Cluj, fond Episcopia greco-catolică Oradea, V, Iacob Radu.*

18. RADU, Iacob, *Câteva observații la „Roma papală și România”*, mss., 4 f., D.J.A.N. Cluj, fond *Episcopia greco-catolică Oradea, V, Iacob Radu*.
19. ROMAN-NEGOI, Ana-Maria, *Gheorghe Șincai (1754-1816) – discurs istoric în „Hronica Românilor”*, coordonator prof. univ. dr. Eva Mârza, Uab., 2007, mss. la BUAb.-TD, cota nr. 94R69.
20. ROMAN-NEGOI, Ioan-Cristinel, *Politica Reformismului iosefin și procesul emancipării românilor ardeleni (1765-1790)*, coordonator prof. univ. dr. Iacob Mârza, Uab., 2010, mss. la BUAb.-TD, cota nr. 94(498) 18/19 R69.
21. ROȘU, Victor Tudor, *August Treboniu Laurian (1810-1881): discurs istoric romantic*, coordonator prof. univ. dr. Iacob Mârza, Uab., 2007, mss. la BUAb.-TD, cota nr. 94R81.
22. STANCIU, Laura, *Petru Maior – Istoric*, coordonatori acad. Pompiliu Teodor, prof. univ. dr. Iacob Mârza, Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba-Iulia (abreviere: UAb.), 2003, mss. păstrat la Biblioteca Universității din Alba-Iulia, colecția *Teze de doctorat* (în continuare se va abrevia: BUAb.-TD), cota nr. 94 S76.
23. VULEA, Camelia Elena, *Biserică și școală în Vicariatul greco-catolic al Hațegului, între 1850-1918. Raport de cercetare*, mss., Universitatea “Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.

A.2. Izvoare editate

a) Scrierile istoricului Iacob RADU

(ordonate cronologic)

1. RADU, Iacob, Colaborare la *Enciclopedia Română*, Sibiu, 73 articole în tomurile I-III, 1898-1904: I-III.
2. Idem, *S. Ioan Crisostom și viața modernă*, în „Răvașul”, Cluj, an VI, 1908, nr. 3-4, pp. 69-76.
3. Idem, *Din „Monografia parohiei greco-catolice a Hațegului”*, în „Răvașul”, Cluj, VII, 1909, pp. 298-310, 363-368, 406-409.
4. Idem, *Prinosul unui smerit ucenic [In memoriam dr. Augustin Bunea]*, în „Răvașul”, Cluj, VII, 1909, pp. 573-574.
5. [Iacob Radu] alias *Peregrinus*, *Pe urmele lui Nicodim, note de călătorie. De la Hațeg la Prislop – Prin Silvașuri – Recepțiune în lunca mănăstirei – Mormântul Zamferei*, în „Răvașul. Revistă culturală ilustrată”, Cluj, an VIII, 1910, nr. 9-10, 306-312; nr. 11, pp. 357-362.
6. RADU, Iacob, *Biserica S. Uniri din Tâmpahaza-Uifalău. Satele și Poporul. Monografie istorică*, Oradea-Mare, 1911, (104 p., 1 tab.).
7. Idem, *Fragmente din luptele și suferințele Bisericii române*, în „Cultura Creștină”, Blaj, anul I, nr. 7, 1911, pp. 214-218; nr. 8, 1911, pp. 245-249.
8. Idem, *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului*, Lugoj, 1913, (455p.).
9. Idem, *Însemnări din corespondența episcopului gr[eco]-cat[olic] de Oradea-Mare, Moise Dragoși (1776-1787)*, în „Cultura Creștină”, Blaj, VII, nr. 10/1918, pp. 202-206; nr. 11-12/1918, pp. 231-238.
10. Idem, *Drept și istorie. Dreptul de patronat al Fondului catolic religiosar și al studiilor, din vechea Ungarie. Memoriu despre parohiile din Dieceza greco-catolică română de Oradea-Mare, cari stau*

- sub patronatul fondului religiosar catolic ungar, în „Cultura Creștină”, Blaj, 1921, nr. 7-9, pp. 201-212.*
11. Idem, *Monografia orașului Oradea-Mare, în „Buletinul Societății Geografice Române”, București, nr. XL, 1921, pp. 335-342.*
 12. Idem, *Două documente pentru capitolul « Ortodoxie și Româanism », în „Cultura Creștină”, Blaj, X, nr. 6/1921, pp. 171-173.*
 13. Idem, *Comori literare în Bihor, în „Cele Trei Crișuri“, Oradea, II, 1921, pp. 88-91.*
 14. Idem, *Manuscrisele bibliotecii Episcopiei greco-catolice române din Oradea-Mare. Studiu bibliografic, în „Memoriile Secțiunii Istorice” a Academiei Române, Seria III, Tom. I, Mem. 6, București, 1923 (48p.).*
 15. Idem, *Viața și operele Episcopului Dr. Demetriu Radu, vol.I, Predici, Oradea-Mare, 1923 (306 p.).*
 16. Idem, *Doi luceferi rătăcitori : Gheorghe Șincai și Samoil Micu Clain, în „Memoriile Secțiunii Literare” a Academiei Române, Seria III, Tomul II, Mem. 3, București, 1924, (121 p.).*
 17. Idem, *Episcopul Samoil Vulcanu și biserica neunită, în „Cultura Creștină”, Blaj, X, 1921, nr. 10-11, pp. 270-278; nr. 12, pp. 334-343.*
 18. Idem, *O mărturie prețioasă despre originea maghiarilor greco-catolici, în „Vestitorul”, Oradea, anul I, 1925, nr. 5, pp. 1-2.*
 19. Idem, *Samuil Vulcan, episcopul român unit al Orăzii-Mari (1806-1839) și Biserica ortodoxă română, în „Vestitorul”, 1925, anul I, nr. 8, pp.2-7; nr.9, pp.2-6; nr.10, pp.2-7; nr.11, pp.2-4; nr.12, pp.2-6; nr.13-14, pp.2-5.*
 20. Idem, *Samuil Vulcan, episcopul român-unit al Orăzii-Mari (1806-1839) și Biserica ortodoxă română, Oradea-Mare, 1925, (104 p.).*
 21. Idem, *Fundațiunea episcopului Demetriu Radu, Oradea, 1925, (23 p.).*

22. Idem, *Despre post*, în „Cultura Creștină”, Blaj, XIV, nr. 3/1925, pp. 15-16.
23. Idem, *Mișcări de unire în Lipova în anii 1815-6 și 1831*, în „Vestitorul”, anul II, 1926, nr. 21, pp. 4-7
24. Idem, *Discurs festiv ținut la serbarea aniversară de 100 de ani de la nașterea lui Alexandru Romanu, în comuna lui natală Aușeu, la 28 Noiembrie 1926*, în „Vestitorul”, anul II, 1926, nr. 23, pp. 5-6; nr. 24, pp. 6-7.
25. Idem, *Răspuns și apărare*, Oradea, 1927, (30 p.).
26. Idem, *Capitulul Bisericei catedrale. Activitatea și membrii săi*, în „Vestitorul”, anul III, 1927, nr. 12, pp. 15-18.
27. Idem, *Discurs la Jubileul Diecezei* [Române Unite Oradea-Mare], în „Vestitorul”, anul III, 1927, nr. 13-17, pp. 18-20.
28. Idem, [Toastul prepozitului și prelatului papal dr. Iacob Radu, la banchetul festiv oferit cu ocazia serbărilor jubiliare ale Episcopiei române unite din Oradea, la 150 de ani de la înființare], în „Vestitorul”, anul III, 1927, nr. 13-17, pp. 10-11.
29. Idem, *Episcopii Orăzii ca patroni ai Liceului din Beiuș*, în „Observatorul cultural-social-religios”, Beiuș, I, nr. 4/1928, pp. 95-98.
30. Idem, *Documentație. La jubileul Liceului din Beiuș*, în „Observatorul cultural-social-religios”, Beiuș, I, nr. 5/1928.
31. Idem, *Episcopul baron Vasile Erdeli (Ardeleanu, Erdélyi), (1843-1862). Extras din Istoria Diecezei române-unite a Orăzii Mari*, în „Vestitorul”, 1928, anul IV, nr.2, p.6; nr.3, pp.4-5; nr.4, pp.4-5; nr.5, pp.4-5; nr.6, pp.6-7; nr.7-8, pp.11-14; nr.9, pp.5-6; nr.10, pp.9-11; nr.13-14, pp.7-10.
32. Idem, *Episcopul baron Vasile Erdeli (1843-1862)*, Oradea, 1928,(56 p.).
33. Idem, *Congresul românilor uniți, Cluj 22 Martie 1928 – Cuvânt prezidial*, în „Vestitorul”, anul IV, 1928, nr. 7-8, pp. 8-10.

34. Idem, *De 1 Decembrie 1928*, în „Vestitorul”, anul IV, 1928, nr. 23, pp. 2-3.
35. Idem, *Din scrierile inedite ale Episcopului Dr. Demetriu Radu: Despre inteligență. Conferință pentru Ateneul Român din București, an 1887*, în „Observatorul cultural-social-religios”, Beiuș, I, nr. 7/1928, pp. 187-190; nr. 8/1928, pp. 218-230; nr. 9/1929, pp. 252-254; nr. 10/1929, pp. 283-284.
36. Idem, *Foștii elevi români-uniți ai școalelor din Roma*, Beiuș, Editura revistei „Observatorul”, 1929, (29 p.).
37. Idem, *Istoria Diecezei române-unite a Orăzii-Mari scrisă cu prilejul aniversării a 150 de ani de la înființarea aceleia, 1777-1927*, Oradea, 1930, (242 p., 17 pl.).
38. Idem, *In memoriam. Prinoc memoriei episcopului Dr. Demetriu Radu, la a zecea aniversare a tragice sale morți*, Oradea, [1930], (99 p, 7 tab.).
39. Idem, *Discurs rostit de Il. Sa Dr. Iacob Radu, prepozit capitular, la instalarea sa de Protonotar apostolic la 12 Ian. 1930, în catedrala română unită din Oradea*, în „Vestitorul”, anul VI, 1930, nr.2, pp.3-4.
40. Idem, *Două conferințe*, în „Vestitorul”, anul VI, 1930, nr. 17-18, pp. 5-10; nr. 19, pp. 5-7; nr. 20, pp. 6-7; nr. 21, pp. 7-8; nr. 22, pp. 7-8; nr. 23, pp. 5-7; nr. 24, pp. 9-11.
41. Idem, *Două conferințe*, (reeditare în broșură), Oradea-Mare, Editura „Societatea Sf. Ioan Gură de Aur”, 1930.
42. RADU, Iacob (editor), *Îndreptarea păcătosului. Tradusă după P. Paul Segneri S.J. de Samuil Clain și revăzută după original de Dr. Iacob Radu, Prepozit capitular, Protonotar apostolic*, Oradea, Editura Societății „Sf. Ioan Gură de Aur”, Tipografia Românească, 1930.

43. RADU, Iacob, *Documente privitoare la viața Episcopului Ioan Inocențiu Clain*, în „Vestitorul”, Oradea, anul VII, 1931, nr. 1-2, pp. 11-12.
44. Idem, *La 40 de ani de preoție. Amintiri*, în „Vestitorul”, anul VIII, 1932, nr. 8, pp. 2-4.
45. Idem, *Cum am cunoscut Blajul. Amintiri*, în „Cultura Creștină”, Blaj, anul XVII, 1937, nr. 4-5, pp. 325-335.

b) Izvoare documentare editate

1. Academia Română, *Discursuri de recepție*, academician Alexandru Zub, *Discurs istoric și ego-istorie*, Discurs rostit la 27 ianuarie 2006, cu răspunsul Acad. Camil Mureșan, București, Editura Academiei Române, 2006.
2. AMLACHER, Albert, *Urkundenbuch zur Geschichte der Stadt und des Stuhles Broos bis zum Übergang Siebenbürgens unter Erbfürsten aus dem Hause Österreich (1690)*, „Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde”, Hermannstadt [Sibiu], XV, nr. 1, 2, 3, 1879-1880.
3. * * *, *Anno Quadragesimo Revertente*, în „Vestitorul”, Oradea, anul VIII, nr. 8/1932, p. 9.
4. ARPÁD, Varga E., *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája 1850-1992. Helységnévtár (Összesített mutató)*, Budapest, 2002, p.348. Lucrarea este disponibilă spre consultare, la adresa <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm> [accesare la 02.11.2011].
5. ARPÁD, Varga E., *Hargita megye településeinek felekezeti adatai 1850-2002*, Budapest, 2002, pp. 41-42, lucrare publicată în mediul virtual în locația

<http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>
[accesare la 02.11.2011].

6. BOJINCA, Damaschin, *Scrieri. De la idealul luminării la idealul național*, Ediție și Studiu introductiv de Nicolae Bocșan, Timișoara, Editura Facla, 1978.
7. BOZAC, Ileana; Pavel, Teodor, *Călătoria împăratului Iosif al II-lea în Transilvania la 1773. Die Reise Kaiser Josephs II. Durch Siebenbürgen im Jahre 1773*, vol. I, ed. a II-a, Cluj-Napoca, Academia Română, 2007.
8. BUDAI-DELEANU, Ion, *De originibus populorum Transilvaniae. Despre originile popoarelor din Transilvania*, vol. I-II, ediție de Ladislau Gyémánt, cu o Introducere de Ștefan Pascu și Ladislau Gyémánt. Note și traducere de Ladislau Gyémánt, București, Editura Enciclopedică, 1991.
9. Idem, *Opere*, vol. I, Ediție critică de Florea Fugariu, Studiu introductiv de Alexandru Piru, București, Editura Minerva, 1974.
10. Idem, Ion, *Scrieri inedite (lingvistice și istorice)*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Iosif Pevain, Cluj, Editura Dacia, 1970.
11. Idem, *Scrieri lingvistice*, text stabilit și glosar de Mirela Teodorescu. Introducere și note de Ion Gheție, București, 1970.
12. Idem, *Țiganiada*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1953.
13. Idem, *Țiganiada (B)*, Ediție îngrijită de Florea Fugariu, București, Editura Minerva, 1973.
14. BUNEA, Augustin, *Șematismul veneratului cler al Arhiepiscopiei Metropolitane Greco-Catolice Române de Alba-Iulia și Făgăraș pre anul Domnului 1900, de la Sfânta Unire 200*, Blaj, 1900.
15. CANTEMIR, Dimitrie, *Hronicul vechimei a romano-moldovlahilor*, I, Ediție îngrijită, studiu introductiv, glosar și indici de Stela Toma, București, Editura Minerva, 1999.
16. *Cateheza papei Benedict al XVI-lea, miercuri, 10 mai 2006: Succesiunea apostolică*, traducere de pr. Cristian

- Văcaru, publicată pe portalul virtual al Episcopiei Romano-Catolice Iași, <http://www.ercis.ro> [accesare la 10.04.2010]
17. *Conscripția Klein din 1733*, publicată de Nicolae Togan, sub titlul *Statistica românilor din Transilvania în 1733*, în „Transilvania”, Sibiu, 1898, nr. IX-X.
 18. *Conscripția vicarului Petru Pavel Aron din 1750*, publicată de Augustin Bunea, sub titlul *Statistica românilor din Transilvania în anul 1750, făcută de vicariul episcopesc Petru Aron*, în „Transilvania”, Sibiu, 1901, nr. IX.
 19. DEZSŐ, Dányi, *Erdély 1857, évi népszámlálása* [Budapest, 1992].
 20. *Diecesa Lugojului. Șematism istoric publicat sub auspiciile P.S.S. DD. Dr. Demetriu Radu, episcop gr.-cat. de Lugoj, pentru Jubileul de la Sânta Unire de 200 ani, de la înființarea aceleiași diecese de 50 ani*, Lugoj, 1903.
 21. *Diecesa Lugojului. Șematism istoric, publicat sub auspiciile P.S.S.DD. Dr. Demetriu Radu Episcop gr.-cat. de Lugoj, pentru Jubileul de la Sânta Unire de 200 de ani*, Lugoj, Tipografia Ioan Virányi, 1903.
 22. DÖRNER, Anton E., *Documente și cronici privind istoria orașului și Scaunului Orăștie*, vol. I, 1200-1541, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2003.
 23. DRIMBA, Vladimir, *Codex Comanicus*, Édition diplomatique avec facsimilés, București, Editura Enciclopedică, 2000.
 24. FODOR LUGOSI, András, [*Date arheologice din Transilvania*], [S.l.], [Sec. XIX], vol. I-VII, mss. păstrat în colecțiile B.C.U.L.B. Cluj-Napoca.
 25. * * *, *George Bariț și contemporanii săi*, vol. I, ediție de Ștefan Pascu, Iosif Pervain, Ioan Chindriș, T. Moraru, București, Editura Minerva, 1973; vol. II, ediție de Ștefan Pascu, Iosif Pervain, Ioan Chindriș, Gelu Neamțu, Gr. Ploeșteanu și Mircea Popa, 1975; vol. III, ediție de Ștefan Pascu, Iosif

- Pervain, Ioan Chindriș, D. Suciu, Mircea Popa, Gelu Neamțu, 1976; vol. IV, ediție de Ștefan Pascu, Iosif Pervain, Ioan Chindriș, D. Suciu, I. Buzăși, 1978; vol. V, ediție de Ștefan Pascu, Ioan Chindriș, Gelu Neamțu, D. Suciu, G. Cipăianu, 1981.
26. FRIGOS, A., *Catalogo cronologico degli allunni e dei convittori del Pontificio Collegio greco in Roma (1576-1640)*, în „Bollettino della Badia Greca di Grottaferrata”, vol. XXXIII, 1979, pp. 9-56, 113-158, și vol. XXXIV, 1980, pp. 75-103.
27. GYÉMÁNT, Ladislau; Câmpeanu, Remus; Dörner Anton; Mureșan, Florin – *Conscripția fiscală a Transilvaniei din anul 1750. Vol. I. Descrierea localităților conscrise*, părțile I-II, Cluj-Napoca, Editura Enciclopedică, 2009.
28. HOHENHAUSEN, Sylvester Joseph Freiherr von, *Die Alterthümer Daciens in dem heutigen Siebenbürgen. Aus den Zeiten als dieses schöne Land du Römer regierten*, Wien, 1775.
29. *Inscripțiile Daciei Romane*, vol. I, Colecțiune îngrijită de D.M. Pippidi și I.I. Russu, București, Editura Academiei, 1975.
30. IORGA, Nicolae, *Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost* (memorii), ediție îngrijită de Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu, studiu introductiv, note, comentarii, indice de Valeriu Râpeanu, București, Editura Minerva, 1976.
31. Idem, *Pagini alese din însemnările de călătorie prin Ardeal și Banat*, vol.I, București, Editura Minerva, 1977.
32. Idem, *Pagini de tinerețe*, vol. I, Ediție alcătuită, prefață și bibliografie de Barbu Theodorescu, București, Editura pentru Literatură, 1968.
33. *Jurnalul de operațiuni al Comandamentului Trupelor din Transilvania (1918-1921)*, vol. I, ediție îngrijită de Viorel Ciubotă, Gheorghe Nicolescu și Cornel

- Țucă, Satu-Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 1998.
34. KRAUS, Georg, *Cronica Transilvaniei, 1608-1665*, traducere și studiu introductiv de G. Duzinchevici și E. Reus-Mîrza, București, Editura Academiei Române, 1965.
35. Leon al XIII-lea, „*Lettera Enciclica PROVIDENTISSIMUS DEUS del sommo Pontefice LEONE XIII ai venerabili fratelli Patriarchi primati, Arcivescovi, Vescovi e agli altri ordinari locali che sono in pace e comunione con la Sede Apostolica, sullo Studio delle SACRE SCRITTURE*“ (Document publicat pe site-ul Vaticanului, adresa http://www.vatican.va/holy_father/leo_xiii/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_18111893_providentissimus-deus_it.html).
36. * * *, *Marea Adunare Națională întrunită la Alba-Iulia în ziua de 1 decembrie 1918. Acte și documente*, Cluj, Tipografia Fondul Cărilor Funduare, 1928.
37. MAIOR, Petru, *Didahii, adevă Învățăături pentru creșterea fiilor, la îngropăciunea pruncilor morți*, în Idem, *Scrieri*, vol. I, Ediție critică de Florea Fugariu, Prefață și Tabel cronologic de Maria Protase, București, 1976.
38. Idem, *Istoria Bisericii românilor*, vol. I, editor Ioan Chindriș, București, 1995.
39. Idem, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, vol. I-II, Ediție critică și Studiu asupra limbii de Florea Fugariu, Prefață și note de Manole Neagoe, București, Editura Albatros, 1970-1971.
40. Idem, *Procanon ce cuprinde în sine cele ce sînt de lipsă spre înțalesul cel deplin și adevărat al canoanelor și a toată tocmeala bisericască, spre folosul mai cu seamă al românilor*, Ediție îngrijită de Grigore T. Marcu, Sibiu, 1948.
41. Idem, *Protopopadichia*, studiu introductiv de L. Stanciu, Alba-Iulia, 1998.

42. Idem, *Scrisori și documente inedite*, Ediție îngrijită, prefață, note și indici de Nicolae Albu, București, Editura pentru Literatură, 1968.
43. MICU, Samuil, *Cunoștință pe scurt a istoriei bisericești*, ediție de Arhimandritul Veniamin Micle, în „Studii Teologice”, an XXVII, 1975, nr. 5-6, 7-8 și 9-10; an. XXVIII, 1976, nr. 1-2 și 7-10; an. XXIX, 1977, nr. 1-2 și 5-8; an. XXX, 1978, nr. 1-2, 3-4, 5-8 și 9-10.
44. Idem, *Responsum ad Josephi Caroli Eder - în Supplicem Libellum Valachorum Transilvaniae iuxta numeros ad ipso positos*, mss. publicat de Iosif Pervain, în „Studii de Literatură Română, Cluj-Napoca, 1971, pp. 44-72.
45. Idem, *Scrieri filozofice*, Ediție de Dumitru Ghișe și Pompiliu Teodor, București, 1966.
46. Idem, *Scurtă cunoștință a istorii românilor*, ediție realizată de Cornel Câmpeanu, București, 1963.
47. Idem, *Istoria românilor*, ediție princeps de Ioan Chindriș, vol. II, București, Editura Viitorul Românesc, 1995.
48. MICU, Samuil; ȘINCAI, Gheorghe, *Elementa linguae dacoromanae sive valachicae*, Studiu introductiv, traducerea textelor și note de Mircea Zdrengea, Cluj-Napoca, 1980.
49. MOLDOVAN, Ștefan, *Adumbrarea S. Monastire Prislopu clădită în teritoriulu Silvașului de Susu, cerc Hațiegu, districtulu Alba-Iulia, pe la anulu 1560-1580, de Doamna Saphira fata Domnului Moisi, Principelui Romaniei*, în „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, Brașov, 1853, nr. 19, pp. 139-140; nr. 20, pp. 146-148.
50. Idem, *Anotațiuni despre Țeara Hațiegului*, în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, Brașov, XVI, 1853, nr. 34-36, 38-42; XVII, 1854, nr. 36-40.
51. Idem, *Clio sau cataloage de documente istorice necesare la compunerea istoriei Transilvaniei și a istoriei*

- naționale românești scoase din colecțiunile contelui Iosif Kemény, în „Transilvania”, II, 1869, nr. 1, pp. 6-8.
52. Idem, *Colecțiune de diplome din diplomatiul comitelui Iosifu Kemény, care privescu mai alesu pe romani*, în „Transilvania”, Brașov, an V, nr. 23, 1872, pp. 282-283.
53. Idem, *Colecțiune de diplome din diplomatiul comitelui Iosif Kemény, care privesc mai ales pe români (valachi)*, în „Transilvania”, Brașov, an VII, 1874, nr. 15.
54. Idem, *Documente pentru istoria ecleziastică a românilor*, în „Transilvania”, II, 1869, nr. 21, pp. 253-257; nr. 22, pp. 273-274.
55. Idem, *Indice cronologicu de documente besericesci de la a. 1688-1752 nu pre cunoscute*, în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, XVII, 1854, nr. 49-50; XVIII, 1855, nr. 1-2.
56. Idem, *Vizitațiuni canonice în Țara Hațegului (1852-1885)*, Camelia Elena Vulea, Luminița Wallner Bărbulescu – editori, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003.
57. Idem, *Extras din Zioarul vieții mele de la 15 martie 1848 până la 18 ianuarie 1849*, în „Transilvania”, nr. 7 – 15, 1875.
58. *Mortalium Animos. Encyclical of Pope Pius XI*, Booklet compiled and typeset by Robert T. Hart, © A.D. 2007, p. 4. Document în format digital pe *site-ul Vatican. Documenta Latina*, date accesibile la adresa <http://www.vatican.va/holy-father/pius-xi/encyclicals/documents> [consultat la 05.08.2012].
59. NETZHAMMER, Raymund, *Episcop în România, într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. I-II, Ediție îngrijită de Nikolaus Netzhammer și Krista Zach, traducere de George Guțu, București, Editura Academiei Române, 2005.

60. †*Noul Testament a Domnului nostru Iisus Hristos scris pe înțelesul tuturor*, ediția lui Ioan Bălan, Oradea, 1925.
61. PAGET, John, *Hungary and Transylvania: with remarks on their condition, social, political and economical*, London, Editor John Murray, vol. I-II, 1850.
62. POLVEREJAN, Șerban, *Contribuții statistice privind școlile românești din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Cumidava”, Brașov, II, 1968, pp.161-206.
63. PRODAN, David, *Memorii*, text îngrijit și adnotat, cu o postfață de Aurel Răduțiu, București, Editura Enciclopedică, 1993.
64. *Românii greco-catolici și Episcopia de Hajdúdorogh (1912). Contribuții documentare*, ediție, studiu introductiv și note de Cecilia Cârja, Presa Universitară Clujeană, 2009.
65. ROTARIU, Traian, (coordonator), Maria Semeniuc, Mezei Elemér, *Recensământul din 1910. Transilvania*, seria „Studia censualia Transsilvanica”, București, Editura Staff, 1999.
66. SĂLĂGIANU, Ion, *Amintiri*, în „Observatorul cultural, social, religios”, Beiuș, an I, 1928, nr. 4, pp. 98-100.
67. *Schematismus venerabilis cleri diocesis Lugosiensis*, Lugoj, 1868;
68. *Schematismus venerabilis cleri neo-erectae Diocesis Lugosiensis*, Lugoj, 1858;
69. SEGNERI, Paul S[ocietas] J[esu], *Îndreptarea păcătosului, tradusă de Samuil Clain și revăzută după original de Iacob Radu*, Oradea, Tipografia Românească, f.a.
70. SESTINI, Domenico, *Viaggio curioso, scientifico, antiquario per Valachia, Transilvania e Ungheria, fino a Viena*, Firenze, 1815.
71. *Statul personal al Diecezei române unite de Oradea-Mare pe anul 1925*, în „Vestitorul”, Oradea, I, nr. 2/1925, p. 1.

72. * * *, *Școala Ardeleană* (Antologie de texte), vol. I-III, Ediție critică de Florea Fugariu, Studiu introductiv și note finale de Romul Munteanu, București, Editura Albatros, 1970.
73. *Șiematismul Veneratului Cler al Arhidiecesei Metropolitane greco-catolice a Alba-Iuliei și Făgărașului pre anul 1876*, Blaj, Tiparul Seminarului Arhidiecesan [în continuare se va abrevia *Șematismul din 1876*].
74. *Șiematismul veneratului cler al Diocesei românești greco-catolice a Lugojului pre anul Domnului 1877. De la înființarea scaunului episcopesc anul 24*, Lugoj, 1877;
75. *Șiematismul veneratului cler al Diecesei românești greco-catolice a Lugojului pe anul Domnului 1891. De la înființarea scaunului episcopesc anul XXXVIII*, Lugoj, 1891.
76. * * *, *Șematismul Veneratului Cler al Arhidiecezei Metropolitane Greco-Catolice a Alba-Iuliei și Făgărașului pre anul 1896*, Blaj, Tipografia Seminarului greco-catolic, 1896.
77. ȘINCAI, Gheorghe, *Opere, I-III, Hronica românilor*, tom I-III, Ediție îngrijită și Studiu asupra limbii de Florea Fugariu, Prefață și note de Manole Neagoe, București, Editura pentru Literatură, 1967-1969.
78. ȘINCAI, Gheorghe, *Opere, IV, Chronicon Daco-romanorum sive Valachorum et Plurium aliarum nationum*, Ediție îngrijită de Florea Fugariu, București, Editura Minerva, 1973.
79. *Tabele statistice despre starea populațiunei alu Marelui Principatu Transilvania, achise lângă proiectulu de lege despre schimbările necesarie în împărțirea lui politică, 1857, cap.III. C. Cerculu Aiudu, în * * *, Bevölkerung und Viehstand von Siebenbürgen nach der Zählung vom 31. October 1857*, Wien, 1859;

6. * * *, *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Academiei Române, 1975.
7. * * *, *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.
8. * * *, *Enciclopedia Universală Britannica*, vol. 5-6, coord. Cornelia Marinescu, Ilieș Câmpeanu, București, Editura Litera, 2010.
9. * * *, *Encyclopaedia Universalis*, vol. 8, 19, Paris, 1990, 1992.
10. * * *, *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, Band 1 und 3, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1957, 1965.
11. * * *, *The New Encyclopaedia Britannica*, vol.18, Chicago, 1993.
12. Archivio Segreto Vaticano, *Indice dei Fondi e di relativi mezzi di descrizione e di ricerca*, Città del Vaticano, 2006-2007.
13. BIANU, Ion; HODOȘ, Nerva; SIMONESCU, Dan, *Bibliografia românească veche (1508-1830)*, I-III, București, 1903-1936.
14. CÂNDEA, Virgil, *Mărturii românești peste hotare. Mică enciclopedie I*, București, Editura Enciclopedică, 1991.
15. COMSA, Nicolae, *Manuscrisele românești din Biblioteca Centrală de la Blaj*, Blaj, 1944.
16. CRĂCIUN, I.; ILIEȘ, A., *Repertoriul manuscriselor de cronici interne – sec.XV-XVIII – privind istoria României*, București, 1963.
17. DATCU, Iordan, *Dicționarul etnologilor români. Autori, publicații periodice, instituții, mari colecții, bibliografii, cronologie*, București, 2006.
18. DATCU, Iordan; Stroescu, Sabina Cornelia, *Dicționarul folcloriștilor români*, București, 1979.
19. DIACONOVICH, Corneliu, *Enciclopedia Română, publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român*, tom

- I-III, Sibiu, Editura și tiparul lui W. Krafft, 1898-1904.
20. *Dicționarul mănăstirilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, Cluj-Napoca, 2000.
 21. * * *, *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei vechi a României*, vol. I, coord. Constantin Preda, București, Editura Enciclopedică, 1994.
 22. HORIA, Vintilă, *Dicționarul Papilor*, traducere de Ana Vădeanu, București, Editura Saeculum I.O., 1999.
 23. KULCSÁR, Péter, *Inventarium de operibus litterariis ad res Hungaricas pertinentibus ab initiis usque ad annum 1700*, Miskolc, 2003.
 24. LUCA, Sabin Adrian et alii, *Repertoriul arheologic al Județului Hunedoara*, Alba-Iulia, Editura Altip, 2005.
 25. *Magyar Katolikus Lexikon* lexicon publicat online la adresa <http://lexikon.katolikus.hu>.
 26. PĂCURARIU, Mircea, *Dicționarul teologilor români*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996; varianta electronică postată pe pagina web www.TeologiRomani.org și pe site-ul www.crestinortodox.ro [consultare la 08.09.2012].
 27. TURCUȘ, Șerban, *Vademecum la Sfântul Scaun*, București, Editura Academiei Române, 2007.
 28. *Zsidó Lexikon*, szekesztette Ujvári Péter, Budapest, 1929.

*

*

*

D. Lucrări generale

1. * * *, *Astra ieri si azi. Realizări și perspective*, vol.I, Baia-Mare, Editura Umbria; vol. III (2005), Editura Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” din Baia Mare.
2. * * *, *Biserica Română Unită – Două sute cincizeci de ani de istorie*, Madrid, 1952.
3. * * *, *Biserica Română Unită, două sute cincizeci de ani de istorie*, Cluj-Napoca, Casa de Editură „Viața Creștină”, 1998.
4. * * *, *Istoria României. Transilvania*, vol. II, Cluj-Napoca, Editura George Barițiu, 1997.
5. * * *, *Istoria românilor: vol. III. Genezele românești*, coordonatori Ștefan Pascu, Răzvan Theodorescu, București, Editura Enciclopedică, 2001, pp. 235, 306-307;
6. * * *, *Istoria românilor, vol. VII, tom. I, Constituirea României moderne (1821-1878)*, coordonator acad. Dan Berindei, București, Editura Enciclopedică, 2003.
7. * * *, *Istoria românilor, vol.VII, tom. II. De la Independență la Marea Unire (1878-1918)*, coordonator acad. Gheorghe Platon, București, Editura Enciclopedică, 2003.
8. * * *, *Istoria Transilvaniei*, coordonatori Ioan Aurel Pop, Thomas Năgler, Magyari András, II-III, Cluj-Napoca, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2007-2008.
9. BARBU, Daniel, *Scrisoare pe nisip. Timpul și privirea în civilizația românească a secolului al XVIII-lea*, București, Editura Antet, 1996.
10. BÂRLEA, Ovidiu, *Istoria Folcloristicii românești*, București, 1974.
11. BERSTEIN, Serge; Milza, Pierre, *Istoria Europei, vol.4: Naționalismele și Concertul european, Secolul XIX (1815-1919)*, Iași, Institutul European, 1998.
12. BIANU, Ioan, *Publicații periodice românești*, București, 1913.
13. BLAGA, Lucian, *Gândirea românească din Transilvania în secolul al XVIII-lea*, ediție îngrijită de G. Ivașcu, București, Editura Științifică, 1966.
14. BOCȘAN, Nicolae, *Contribuții la istoria iluminismului românesc*, Timișoara, Editura Facla, 1986.

15. BOIA, Lucian, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, Editura Humanitas, ediția a III-a, 2006.
16. BOTA, Ioan M., *Istoria Bisericii Universale și a Bisericii românești de la origini până în zilele noastre*, Cluj-Napoca, Casa de Editură „Viața Creștină”, 1994.
17. CONSTANTINIU, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, Ediția a III-a revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic, 2002.
18. DIACONESCU, Mihail, *Istoria literaturii daco-romane*, București, Editura Alcor Edimpex, 1999.
19. DRĂGANU, Nicolae, *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVIII-e siècle*, București, 1938.
20. EDROIU, Nicolae, *Introducere în științele auxiliare ale istoriei*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1999.
21. GÖLLNER, Carol, *Regimentele grănicerești din Transilvania, 1764-1851*, București, Editura Militară, 1973.
22. HAMANGIU, Constantin, *Codul general al României, vol. XV-XVI, Legi uzuale, 1926-1929*, București, 1930.
23. HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich, *Prelegeri de filozofie a istoriei*, traducere de Petru Drăghici și Radu Stoichiță, București, Editura Humanitas, 1997.
24. HITCHINS, Keith, *Afirmarea Națiunii: Mișcarea națională românească din Transilvania, 1860-1914*, traducere de Sorana Georgescu Gorjan, București, Editura Enciclopedică, 2000.
25. Idem, *Cultură și naționalitate în Transilvania*, Cluj, Editura Dacia, 1972.
26. Idem, *România 1866-1947*, traducere din engleză de George G. Potra și Delia Răzdolescu, București, Editura Humanitas, 1996.
27. Idem, *Studies en Romanian National Consciousness*, New York, Roma, Nagard Publisher, 1983.
28. Idem, *The Rumanian National Movement in Transylvania, 1780-1849*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1969.
29. HUIZINGA, Johan, *Erasm*, București, Editura pentru Literatură, Colecția „Biblioteca pentru toți”, seria Cultură generală, 1974; A fost reeditată la Editura Humanitas, în anul 2007.

30. INALCIK, Halil, *Imperiul Otoman. Epoca Clasică, 1300-1600*, Ediție și studiu introductiv de Mihai Maxim, traducere, note, completarea glosarului și indicelui de Dan Prodan, București, Editura Enciclopedică, 1996.
31. IORGA, Nicolae, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea, 1688-1821*, vol.II, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1969,
32. Idem, *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*, vol.I, București, 1915.
33. MAIOR, Liviu, *Habsburgi și Români. De la loialitatea dinastică la identitatea națională*, București, Editura Enciclopedică, 2006.
34. MATEI, Pamfil, *„Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român” (ASTRA) și rolul ei în cultura națională (1861-1950)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1986.
35. MITU, Sorin, *Transilvania mea. Istorii, mentalități, identități*, Iași, Editura Polirom, 2006.
36. MOGA, Valer, *„ASTRA” și societatea 1918-1930*, cu o prefață de Marcel Știrban, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003.
37. ODOBESCU, A. I., *Istoria Archeologiei*, ediție îngrijită, cu un studiu introductiv, note, glosar, indice și ilustrații de D. Tudor, București, Editura Științifică, 1961.
38. PÂCLIȘANU, Zenovie, *Istoria Bisericii Române Unite, 1697-1744*, partea I-a, în „Buna Vestire”, Roma: an XIV, 1975, nr. 3-4, pp. 21-94; an XV, 1976, nr. 1-2, pp. 13-66; nr. 3-4, pp. 11-46; an XVI, 1977, nr. 1-2, pp. 25-74; nr. 3-4, pp. 5-115; an XVII, 1978, nr. 1, pp. 23-68.
39. PÂCLIȘANU, Zenovie, *Istoria Bisericii Române Unite, partea a II-a, 1752-1783*, în „Perspective”, München, XIV-XVI, 1991-1993, nr. 53-60.
40. PASCU, Ștefan, *Făurirea statului național unitar român*, vol. II, București, Editura Academiei R.S.R., 1983.
41. PASCU, Ștefan, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, Cluj, Editura Dacia, 1971.
42. PĂCURARIU, Mircea, *Cărturari sibieni de altădată*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2002.

43. Idem, *Istoria Bisericii Orodexe Române*, vol.3, București, 1981.
44. Idem, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. a III-a, Iași, vol. I, 2004.
45. PETROMAN, Cornel, „ASTRA“ în Banat până la Marea Unire, Timișoara, Editura Eurostampa, 2006.
46. POP, Ioan Aurel, *Românii și maghiarii în secolele IX-XIV, Geneza statului medieval în Transilvania*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 1996.
47. POPA, Radu, *La începuturile evului mediu românesc. Țara Hațegului*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.
48. POPOVICI, Dimitrie, *La littérature roumaine à l'époque des lumières*, Sibiu, 1945.
49. PRODI, Paolo, *Introduzione allo studia della storia moderna*, Bologna, Ed. Il Mulino, 1999.
50. PROTOPODESCU, Lucia, *Contribuții la istoria învățământului din Transilvania 1774-1805*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1966.
51. PRUNDUȘ, Silvestru Augustin; PLAIANU, Clemente, *Catholicism și ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Cluj-Napoca, Casa de Editură Viața Creștină, 1994.
52. PUȘCARIU, Sextil, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, Sibiu, 1930.
53. RICHARDS, E.G., *Cronologie și civilizație. Calendarul între știință și religie*, București, Editura Tehnică, 1999.
54. ROBSON, Mark, *Italia: liberalism și fascism, 1870-1945*, București, Editura ALL, 1997.
55. RUSU, Andrei Adrian, *Castelarea carpatică*, Cluj-Napoca, 2005.
56. SACERDOȚEANU, Aurelian, *Arhivistica*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970.
57. SACERDOȚEANU, Aurelian, *Îndrumări în cercetările istorice*, București, Editura Casa Școalelor, 1945.
58. SCURTU, Ioan; BUZATU, Gheorghe, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, București, Editura Paideia, 1999.
59. ȘTIRBAN, Marcel; ȘTIRBAN, Codruța Maria, *Din istoria Bisericii Române Unite (1945-1989)*, Satu Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 2000.

60. ȘTIRBAN, Marcel; ȘTIRBAN, Aurelia, *Din istoria Bisericii Române Unite de la 1918 până la 1941*, Satu Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 2005.
61. TATAI-BALTĂ, Corneliu, *Curs de Istoria Artei*, editat la Catedra de Istorie a Universității „1 Decembrie 1918” Alba-Iulia.
62. TEODOR, Pompiliu, *Evoluția gândirii istorice românești*, Cluj. 1970, pp. XL – XLI.
63. Idem, *Introducere în Istoria Istoriografiei din România*, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2002.
64. Idem, *Introducere în Istoria istoriografiei universale*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000.
65. ȚIPLIC, Ioan Marian, *Contribuții la istoria spațiului românesc în perioada migrațiilor și Evul Mediu timpuriu (secolele IV-XIII)*, Iași, 2005.
66. VEYNE, Paul, *Cum se scrie istoria*, traducere din limba franceză de Maria Carpov, București, Editura Meridiane, 1999.
67. XENOPOL, A. D., *Teoria istoriei*, Studiu introductiv de Al. Zub, București, 1997.
68. ZIMMERMANN, Harald, *Papalitatea în Evul Mediu. O istorie a pontifilor romani din perspectiva istoriografiei, cu o listă a papilor din secolul al IV-lea până în secolul al XV-lea*, traducere de Adinel Ciprian Dincă, Iași – București, Editura Polirom, 2004.
69. ZUB, Al., *A scrie și a face istorie (Istoriografia românească postpașoptistă)*, Iași, Editura Junimea, 1981.
70. Zub, Al., *Istorie și istorici în România interbelică*, Iași, Editura Junimea, 1989.

E. Lucrări speciale

1. ALBU, Nicolae, *Din relațiile cărturarilor bănățeni cu Blajul*, în vol. colectiv *Sub semnul lui Clio. Omagiu acad. Prof. Ștefan Pascu*, Cluj, 1974.
2. ANGHEL, Gheorghe, *De la vechea Mitropolie Ortodoxă a Transilvaniei la Episcopia de Alba Iulia*, Alba-Iulia, 1993.
3. ANTONESCU, Georgeta, *Aron Densușianu*, Cluj, Editura Dacia, 1974.
4. ARDELEANU, Ioan, *Istoria Diecesei Romane Greco-Catolice a Oradei Mari*, vol. I-II, Gherla-Blaj, 1883-1888.
5. * * *, *„Asociațiunea „Astra”: Activitatea editorială la Sibiu*, Editată de Biblioteca „Astra” Sibiu, 1973.
6. BABEȚI, Adriana, *Bătăliile pierdute. Dimitrie Cantemir – strategii de lectură*, Timișoara, Editura Amarcord, 1998.
7. BARBUL, Eugen, *Biblioteca Universității „Regele Ferdinand I” din Cluj*, Cluj, Tipografia Cartea Românească, 1935.
8. BÂRLEA, Octavian, *Către cetitori*, în „Perspective”, I, 1978, nr. 1.
9. Idem, *Ex Historia Romena: Ioannes Bob. Episcopus Fagarasiensis (1783-1830)*, Frankfurt/Main, 1948.
10. Idem, *Observări preliminare privitoare la Zenovie Pâclișanu*, prefață la Zenovie Pâclișanu, *Istoria Bisericii Române Unite*, partea II-a, 1752-1783, în „Perspective”, an XIV-XVI, 1991-1993, nr. 53-60.
11. Idem, *România și românii*, Los Angeles, 1977.
12. BARON, Mircea, *Cărbune și societate în Valea Jiului. Perioada interbelică*, Petroșani, Editura Universitas, 1998.
13. BASARAB, Maria, *Carte românească veche în Muzeul din Deva. Catalog*, Deva, Acta Musei Devensis, 1998.
14. BASARAB, Maria, *Cuvinte mărturisitoare. Însemnări de pe cărți românești vechi din Județul Hunedoara*, Deva, Acta Musei Devensis, 2001.
15. BATTS, Peter M., *Henri-Dominique Lacordaire’s Re-Establishment of the Dominican Order in Nineteenth-Century France*, Lewistown, New York, The Edwin Mellen Press, 2004.

16. BEJAN, O., *Una singolare prerogativa dei protopopi dell'antico diritto particolare della Chiesa romena*, în vol. *Melanges en l'honneur de S.E. le Cardinal André Julien*, Strasbourg, 1961.
17. BITU, Voichița; Nemeș, Ion Onuc, *Centenar Enciclopedia Română: 1904-2004; Dr. C. Diaconovici: mapa cu ilustrate*, Sibiu, Editura Bibliotecii „Astra”, 2004.
18. BLAGA, Ioan, *Fenomenul cultural „Cele Trei Crișuri”*, mss., Biblioteca Facultății de Științe Politice și Științele Comunicării Oradea.
19. BOCȘAN, Nicolae, *Date noi despre biblioteca lui Damaschin Bojincă*, în vol. *Sub semnul lui Clio. Omagiu acad. Prof. Ștefan Pascu*, Cluj, 1974.
20. BOCȘAN, Nicolae; CÂRJA, Ion, *Biserica Română Unită la Conciliul Ecumenic Vatican I (1869-1870)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2001.
21. BOCȘAN, Nicolae; DUMA, Mihai; BONA, Petru, *Franța și Banatul. 1789-1815*, Reșița, Muzeul de Istorie, 1994.
22. BOIA, Lucian, *La Mythologie scientifique du communisme*, Caen, Ed. Paradigme, 1993.
23. BOJOR, Victor, *Episcopii Diecesei gr.cat. de Gherla, acum Cluj-Gherla (1856-1939)*, ediția a II-a, Cluj-Napoca, 2000.
24. BOLDAN, Emil, *Petru Maior și problema continuității românilor în Dacia*, în „Cercetări de Limbă și Literatură”, Oradea, 1971.
25. BORȘ-BUCUTA, Lucia, *Zamfira, fiica lui Moise-Voievod (1526-1580)*, București, Editura Eminescu, 1971.
26. BOTEZ, Octavian, *Alexandru Xenopol, teoretician și filosof al istoriei (studiu critic)*, București, Tipografia Ion C. Văcărescu, 1928.
27. BOZAC, Ileana; TEODOR, Pompiliu, *Învățăământul românesc din Transilvania în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea*, în lucrarea *Din istoria pedagogiei românești*, vol. II, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1966, pp. 142-170.
28. BRÂNZEU, Nicolae, *Școalele din Blaj. Studiu istoric*, Sibiu, „Tipografia” Societate pe Acțiuni, 1898.
29. BREAZU, D., *Noi contribuții privitoare la pătrunderea Junimismului în Transilvania*, în “Studii Literare”, Cluj, I,

- 1942; S. Iercoșan, *Junimismul în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1983.
30. BROOKE, Michael Z., *Le Play, Engineer and Social Scientist: The Life and Work of Frederic Le Play*, Harlow UK: Longmans, 1970.
31. BUCUR, Alexandru; LUPEA, Cornel, *Ofițerii români din Regimentul 1 grăniceresc român de la Orlat*, Sibiu, Editura Etape, 2001.
32. BUNEA, Augustin, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisiu Novacovici sau Istoria românilor transilvăneni de la 1751 până la 1764. Cu 250 documente române, maghiare, latine, franceze, italiene și germane, publicate în întregime ori în extras*, Blaj, 1902.
33. Idem, *Ierarhia Românilor din Ardeal și Ungaria*, Blaj, 1904.
34. Idem, *Vechile Episcopii românești a Vadului, Geoagiului, Silvașului și Bălgradului*, Blaj, 1902.
35. BURLACU, Ioana, *Nicolae Densușianu și colecția Hurmuzaki*, în vol. *Densușienii, 150 de ani de la nașterea istoricului Nicolae Densușianu (1846-1911)*, Deva, 1996.
36. BUSKY, Donald F., *Communism in History and Theory: The European Experience*, Westport - London, 2002.
37. CÂMPEANU, Remus, *Biserica Română Unită între istorie și istoriografie*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003.
38. CÂMPEANU, Remus, *Elitele românești din Transilvania veacului al XVIII-lea*, Ediția a II-a, Cluj- Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2008.
39. CÂNDEA, Virgil, *Les lumières et la naissance de la conscience nationale chez les Roumains*, în vol. *Les Lumières et la formation de la conscience nationale chez les peuples du Sud-Est européen*, Bucurest, 1970.
40. CÂRJĂ, Ion, *Biserică și societate în Transilvania în perioada păstoririi mitropolitului Ioan Vancea (1869-1892)*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2007.
41. CARMILLY-WEINBERGER, Moshe, *Istoria evreilor din Transilvania (1623-1944)*, București, Editura Enciclopedică, 1994.

42. CĂLUȘER, Iudita, *Episcopia greco-catolică de Oradea. Contribuții monografice*, Oradea, Editura Logos 94, 2000.
43. CHARLTON, D. G., *Positivist Thought in France during the Second Empire, 1852-1870*, Oxford, 1959.
44. CHINDRIȘ, Ioan, *Hermeneutica istorică a discursului lui Simion Bărnuțiu*, în vol. * * *, 1848. *Blajul și amintirea Revoluției*, volum coordonat și ilustrat de Ioan Chindriș, Blaj, 1998.
45. * * *, *Congrès scientifique international des catholiques tenu a Paris du 8 au 13 Avril 1888*, Paris, 1889, tom I.
46. CONEA, Ion (coordonator), *Clopotiva, un sat din Hațeg*, București, vol. I-II, Institutul de Științe Sociale, 1940.
47. COSTEA, Ionuț; KIRALY, Istvan; RADOSAV, Doru; *Fond secret, Fond „S” Special. Contribuții la istoria fondurilor secrete de bibliotecă din România. BCU Cluj*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1995.
48. CRĂCIUN, I., *Cronicarul Szamosközy și însemnările lui privitoare la români*, Cluj, 1928.
49. CRISTACHE-PANAIT, Ioana, *Arhitectura de lemn din Transilvania, I., Județele Alba, Mureș și Harghita*, București, Editura Museion, 1993.
50. CRISTACHE-PANAIT, Ioana, *Biserici de lemn monumente istorice din Episcopia Alba Iuliei, Mărturii de continuitate și creație românească*, Alba-Iulia, Editura Episcopiei Ortodoxe Române Alba-Iulia, 1987.
51. CROITORU, Rodica, *Viața și opera lui A.D. Xenopol*, studiu introductiv la A.D. Xenopol, *Principiile fundamentale ale istoriei*, București, Editura Academiei.
52. DAICOVICIU, Hadrian; FERENCZI, Ștefan; GLODARIU, Ioan, *Cetăți și așezări dacice în sud-vestul Transilvaniei*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.
53. DAN, Ioan – Monsenior, *Dreptul la recurs*, Cuvânt înainte de Virgil Bercea, episcop greco-catolic de Oradea, Târgu-Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2009.
54. † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Situația Bisericii Ortodoxe Române și legăturile ei ecumenice în contextul noii Europe (1989-2009)*, (Epistolă publicată pe site-ul www.basilica.ro/ro/documente/), [consultat la 24.07.2012].

55. DENSUȘIANU, Nicolae, *Cercetări istorice în arhivele și bibliotecile Ungariei și ale Transilvaniei. Raportu înaintatu Academiei Române de Nicolae Densușianu*, București, Tipografia Academiei Române, 1880.
56. DENSUȘIANU, Nicolae, *Vechi cântece și tradiții populare românești. Texte poetice din răspunsurile la „Chestionarul istoric” (1893-1897)*, Text ales și stabilit, studiu introductiv, note, variante, indici și glosar de Ion Oprișan, București, Editura Minerva, 1975.
57. DOBREI, Florin, *Istoria vieții bisericești a românilor hunedoreni*, Reșița, Editura „Eftimie Murgu”, 2010.
58. DRAGOTĂ, Aurel, *Aspecte de multiculturalitate spirituală. Rit și ritual funerar în Transilvania și în Europa Centrală și de Sud-Est (sec. IX-XI p. Chr.)*, Alba-Iulia, 2006.
59. DRĂGAN, Ioan, *Nobilimea românească din Transilvania între anii 1440-1514*, București, Editura Enciclopedică, 2000.
60. DUDAȘ, Florian, *Însemnări pe bătrâne cărți de cult*, București, Editura Albatros, 1992.
61. DUICU, Serafim, *Pe urmele lui Samuil Micu-Clain*, București, Editura Sport-Turism, 1986.
62. DUMITRAN, Ana, *Religie ortodoxă – Religie reformată. Ipostaze ale identității confesionale a românilor din Transilvania în secolele XVI-XVII*, prefață de Paul Cernovodeanu, Cluj-Napoca, Editura Nereamia Napocae, 2004.
63. DUMITRIU-SNAGOV, Ion, *România în arhivele Romei (Secolul XVIII)*, București, Editura „Cartea Românească”, 1973.
64. Idem, *România în diplomația Vaticanului, 1939-1944*, București, Editura Garamond, 1991.
65. Idem, *Relațiile Stat – Biserică*, București, Editura Gnosis, 1996.
66. Idem, *România și Vaticanul. Relații diplomatice. 1918*, București, 1993.
67. DUȚU, Alexandru, *Coordonate ale culturii românești în secolul XVIII (1700-1821)*. Studii și texte, București, Editura pentru Literatură, 1968.
68. ELIÁS, Marcel, *Ostrihom a Stoličnẏ Belehrad. Dve centrá ranostredovekého Uhorska*, Brno, 2007.

69. FARCAȘIU, Traian I., *Istoria Gimnaziului gr. cat. de la Beiuș (1828-1895)*, Beiuș-Gherla, Tipografia „Aurora”, 1896.
70. FLOCA, Ioan N., *Din istoria dreptului românesc. III. Concordatul, act diplomatic în slujba acțiunii catolice*, Sibiu, 1993.
71. FLOREA MARIAN, Simeon, *Nașterea la români. Studiu etnografic*, Ediție îngrijită, introducere, bibliografie și glosar de Iordan Datcu, București, Editura Saeculum I.O., 2000.
72. FLORESCU, R.; MICLEA, I., *Tezaure transilvane*, București, 1979.
73. FOCHI, Adrian, *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea: răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu*, București, Editura Minerva, 1976.
74. FODOREAN, Florin, *Drumurile din Dacia romană*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2006.
75. FRIGOS, A., (coordonator), *Il Collegio Greco di Roma. Ricerche sugli alunni, la direzione, l'attività*, Roma. 1983.
76. FRISINA, Tony, *Il terremoto di Reggio e Messina del 28 dicembre 1908 nel centenario dell'evento – cartoline e cronache d'epoca*, Castelnuovo Scriveria, Il Mosaiko Kids, 2008.
77. GEORGESCU, Ioan, *Istoria Seminarului român unit din Oradea-Mare scrisă cu prilejul împlinirii a 130 de ani de la înființare*, București, Tipografia „Gutenberg”, 1923.
78. GEORGESCU, Ioan, *Mitropolitul Ioan Vancea. La 50 de ani de la moartea lui*, Oradea, 1942.
79. GEORGESCU, Vlad, *Politică și istorie. Cazul comuniștilor români, 1944-1977*, ediție de Radu Popa, București, Editura Humanitas, 1991.
80. GHERMAN, Mihai Alin, *Cuvânt înainte la David Prodan, Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării Națiunii române*, București, Editura Enciclopedică, 1998.
81. GHEȚIE, Ion, *Opera lingvistică a lui Ion Budai Deleanu*, București, Editura Academiei, 1966.
82. GHIBU, Onisifor, *Viața și organizarea bisericească și școlară în Transilvania și Ungaria*, București, 1915.
83. GHIȘA, Ciprian, *Biserica greco-catolică din Transilvania (1700-1850). Elaborarea discursului identitar*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2006.

84. GLICK, Garland Wayne, *The Reality of Christianity. A Study of Adolf von Harnack as Historian and Theologian*, New York, Ed. Harper and Row, 1967.
85. GLODARIU, Eugenia, *Asociațiile culturale ale tineretului studios român din Monarhia Habsburgică, 1860-1918*, Cluj-Napoca, Bibliotheca Musei Napocensis, XVII, 1998.
86. GRAAF, G. Henk van der, *A német alföldi akademiák és az Erdelyi protestantizmus a XVIII-ik században 1690-1795. Egyetemi Foku. Egyeseges Protestants Teologiai Intézet*, Cluj-Napoca, 1979.
87. GRECU, Victor V., *Școala Ardeleană și unitatea limbii române*, Timișoara, Editura Facla, 1973.
88. GYÉMÁNT, Ladislau, *Cazul evreilor*, în lucrarea * * *, *Istoria Transilvaniei*, vol. III, Cluj-Napoca, 2008, pp. 460-465.
89. GYÉMÁNT, Ladislau, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790-1848*, teză de doctorat, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.
90. HERBAN, Adela, *România – Vatican, 1920-1940. Relații diplomatice*, Deva, Editura „Călăuza”, 2002.
91. HITCHINS, Keith, *Religia și conștiința națională românească în Transilvania în secolul XVIII*, în culegerea de studii *Conștiință națională și acțiunea politică la românii din Transilvania 1700-1868*, Introducere și îngrijirea ediției de Pompiliu Teodor, Traducere de Sever Trifu și Codruța Trifu, vol. I, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1987, pp. 30-61.
92. Idem, *Samuel Clain and the romanian enlightenment in Transylvania*, în vol. *Enlightenment and Romanian Society*, Edited by Pompiliu Teodor, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980.
93. HOSSU, Valer, *Episcopul Iuliu – Sfântul Marii Uniri*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2008.
94. * * *, *Institutul de Istorie Ecleziastică. Prezentare*, Cluj-Napoca, [f.a.].
95. * * *, *Ion Budai-Deleanu. Studii și comunicări*, editor Societatea de Științe Filosofice din România, București, 1971.
96. IONESCU, G. M., *Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei 1359-1709*, București, Atelierele SOCEC & CO, 1906.

97. IORGA, Nicolae, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821). Epoca lui Petru Maior. Excursuri*, vol. II, Ediție de Barbu Theodorescu, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1969.
98. Idem, *În amintirea canonicului Augustin Bunea*, Vălenii de Munte, 1910.
99. Idem, *Sate și preoți din Ardeal*, București, Editura „Carol Göbl”, 1902.
100. Idem, *Scrisori și inscripții ardelenne și maramureșene. II. Inscripții și însemnări* (vol. XIII din *Studii și documente cu privire la Istoria românilor*), București, Atelierele grafice SOCEC & Comp., 1906.
101. ISTRATI, C. I., *Nicolae Densușianu. Viața și opera sa*, în lucrarea lui Nicolae Densușianu, *Dacia Preistorică*, București, 1913, pp. LII-LIII.
102. JÓZSEF, Bálint, „*Köváry László élete és munkássága*” [„Viața și activitatea lui Köváry László”] Studiu introductiv la ediția Köváry László, *Tájépek utázasi rajzokban [Imagini și descrieri de călătorie]*, în colecția „Téka”, București, 1984, pp. 5-50.
103. KOROLEVSKII, Cyrille, *Kniga bytija moego (Le livre de ma vie). Mémoires autobiographiques*, tome I-V, texte établi, édité et annoté par Giuseppe M. Croce, avant-propos du cardinal J.-L. Tauran, préface de É. Fouilloux, Città del Vaticano, Archives Secrètes Vaticanes, 2007.
104. KUND BOTOND, Gudor, *Istoricul Bod Péter (1712-1769)*, prefată de Iacob Mârza, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2008.
105. *La Société d'Histoire Ecclésiastique de la France*, în „The Catholic Historical Review”, Editor The Catholic University of America, Washington D.C., Serie nouă, vol. I, nr. 4, 1922.
106. LAZĂR, Iacob, *Cultul catolic în România. Concordatul cu Vaticanul*, Oradea, Tipografia Diecezană, 1933.
107. LAZĂR, Ioachim, *Beniamin Densușianu (1829-1915). Din viața și activitatea sa*, prefată de Gelu Neamțu, Deva, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2002.
108. LAZĂR, Ioachim, *Serbările de la Hațeg dedicate aniversării nașterii lui Andrei Șaguna (1809-1909)*, în vol. *Țara Hațegului – 750 (1247-1997)*, Hațeg, 1998, pp. 149-157.

109. LUCA, Giuseppe de; CERRETTI, Elvira, *Il cardinale Bonaventura Cerreti*, Seconda edizione, Roma, Edizioni di Storia e Letteratura, 1971, pp. 192-253, consultată de noi în Biblioteca virtuală „Google cărți”, în locația <http://books.google.ro>. [accesare la 16.04.2009]
110. LUNGU, Corneliu-Mihail, *De la Pronunciament la Memorandum, 1868-1892. Mișcarea memorandistă, expresie a luptei naționale a românilor*, București, 1993.
111. LUNGU, Ion, *Școala Ardeleană, mișcare ideologică națională iluministă*, București, Editura Minerva, 1978.
112. MAIOR, Liviu, *Memorandul, filosofia politico-istorică a petiționarismului românesc*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1992.
113. MANCIULEA, Ștefan, *Ioan Micu-Moldovan, autor de manuale istorice*, Blaj, Tipografia Seminarului, 1938.
114. MARCU DELEANU, Mihai, *Componenta umanist-filologică a „enciclopedismului” bănățean*, în vol. * * *, *Un enciclopedist român aproape uitat: Dr. Corneliu Diaconovici*, Reșița, Editura Timpul, 2004.
115. MARGA, Delia Felicia, *Introducere în analiza discursului. Cu referire la istorie și sfera publică*, Cluj-Napoca, 2003.
116. MARTON, József, *Veszely Károly életpályája*, în vol. * * *, *Veszely Károly. A baróti plébánia (hasonmás kiadás)*, Barót, XI-XV, 2004.
117. MARȚIAN, Sorin, *Biserica pe teritoriile fostelor provincii dacice (Transilvania, Banat, Oltenia) în secolele VII-XI. Aspecte de istorie, organizare bisericească, rit și cult*, Târgu Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2006.
118. MĂRZA, Daniela, *Biserica Română Unită între guvernul maghiar și Sfântul Scaun: modalități de completare a scaunelor vacante la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului XX*, în „Acta Blasiensia”, I, *Coordonatele preoției greco-catolice. Istoria și actualitate*, Blaj, Editura Buna Vestire, 2002.
119. MĂRZA, Eva; DREGHICIU, Doina, *Cărtea românească veche în județul Alba, secolele XVI-XVII. Catalog*, Alba Iulia, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Alba Iuliei, 1989.

120. MĂRZA, Iacob, *Aspecte ale sursologiei în „Istoria Bisericii Române Unite” de Zenovie Pâclișanu*, în vol. * * *, *300 de ani de la Unirea Bisericii românești din Transilvania cu Biserica Romei*, Cluj-Napoca, 2000, pp. 297-306;
121. Idem, *École et nation (Les écoles de Blaj à l'époque de la renaissance nationale)*, traduction Rodica Chira et Doina Pușcău, Cluj-Napoca, Institut Culturel Roumain, 2005.
122. Idem, *Enlightenment Books in Romanian Libraries in Transylvania from the Middle of the 18th Century to the First Decades of the 19th*, în vol. *Enlightenment and Romanian Society*, Edited by Pompiliu Teodor, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980.
123. Idem, *Horizon livresque des Lumières dans les bibliothèques roumaines de Transylvanie depuis le milieu du 18e siècle jusqu'aux premières decennies du 19-e*, în vol. * * *, *Transactions of the Sixth International Congress on the Enlightenment, Brussels, July 1983*, The Voltaire Foundation, At the Taylor Institution, Oxford, 1983.
124. Idem, *Școală și Națiune (Școlile de la Blaj în epoca renașterii naționale)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1987.
125. MĂRZA, Iacob; STANCIU, Laura, *Sens și reprezentare în dinamica gândirii politice din Transilvania (sec. XVII-XIX). Dicționar terminologic explicativ. Bază de date*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2005.
126. MAZILU, Dan Horia, *Cronicarii munteni. Modele de retorică a povestirii*, București, Editura Minerva, 1978.
127. MAZILU, Dan Horia, *Despre vechimea și continuitatea românilor: Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior*, Studiu introductiv de Dan H. Mazilu, selecția textelor și glosar Anatol Ghermanschi, București, Editura Militară, 1989.
128. MEESTER, Placide de, *Le Collège pontifical grec de Rome*, Roma, 1910.
129. METZLER, Joseph (coord.), *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide Memoria Rerum. 350 Anni a servizio delle missioni, 1622-1972*, vol. II (1700-1815), Roma-Freiburg-Wien, 1972.

130. MIHOC, Blaga , *Caritate și prigoană*, Oradea, Editura Logos '94, 1999.
131. MIHOC, Blaga, *Politichia bihoreană (1919-1926)*, în vol. *Semnul faptelor*, Oradea, Editura Logos 94, 2008.
132. MIRON, Greta Monica, „... *Poruncește, scoală-te, du-te, propoveduește...*“. *Biserica Greco-Catolică din Transilvania. Cler și enoriași (1697-1782)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2004.
133. MOLDOVAN, Silvestru, *Mormintele marilor noștri bărbați de la 1848-1849*, Cluj, 1929.
134. MUNSLOW, Alun, *Deconstructing history*, Second edition, Routledge, London and New York, 2006.
135. MUNTEANU, Romul, (coordination), *La culture roumaine à l'époque des Lumières*, Bucarest, Editura Univers, 1982.
136. MUNTEANU, Romul, *Contribuția Școlii Ardelene la culturalizarea maselor*, București, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1962.
137. NETEA, Vasile, *George Barițiu. Viața și activitatea sa*, București, Editura Științifică, 1966.
138. NICOLESCU, Alexandru, *Școala Ardeleană și limba română*, București, Editura Științifică, 1971.
139. NIȚU, Valeriu, *Contribuții la valorificarea activității filologice și istorice a lui Timotei Cipariu*, în vol. *Studii de istorie, filologie și istoria artei*, București, Editura Academiei, 1972, pp. 243-297.
140. * * *, *Oameni și fapte din trecutul județului Alba în memoria urmașilor*, coordonator Nicolae Josan, Alba-Iulia, 1996.
141. OBOLENSKY, Dimitri, *Un commonwealth medieval: Bizanțul. Europa de Răsărit 500-1453*, traducere de Alexandru Bartic, București, Editura Corint, 2002.
142. ONCIUL, Dimitrie, *Epocile istoriei române și împărțirea ei. Discurs rostit la 22 Martie (4 Aprilie) 1906*, în „Discursuri de recepțiune”, Academia Română, București.
143. OPRIS, T., *Reviste literare ale elevilor (1834-1974)*, București, 1977.

144. PÂCLIȘANU, Zenovie, *Istoria Bisericii Române Unite* (Partea I-a, 1697-1751, ediția a II-a), în „Perspective”, München, an XVII, nr. 65-68, iulie 1994-iunie 1995.
145. PANTAZI, Radu, *Viața și ideile lui G. Barițiu. Studiu și antologie*, București, 1964.
146. PAPP-SZILÁGYI de Illyesfalva, Iosif, *Enchiridion Juris Ecclesiae orientalis catholicae. Pro usu auditorum theologiae et eruditione cleri graeco-catholici, e propriis fontibus constructum*, Ed. II, Magno-Váradium [Oradea-Mare], 1880.
147. PÂRVAN, Vasile, *Contribuții epigrafice la Istoria Creștinismului daco-roman*, București, Atelierele grafice SOCEC & Co, 1911.
148. PASCU, Ștefan, *Ioan Lupaș, omul și opera*, în „Memoriile Secției de Științe Istorice a Academiei Române”, București, 5, 1980, pp. 80-94.
149. PAUKEROW, Leonard, *Amintiri despre episcopul Dr. Demetriu Radu*, în “Adevărul”, București, 10 dec.1920.
150. PAVEL, Constantin, *Contribuțiuni la etnografia Bihorului. Locuri și oameni din munții Bihării (Conferință ținută în ziua de 25 mai 1925, în Oradea-Mare la Congresul General al profesorilor de geografie din România)*, Beiuș, Tipografia „Doina”, 1926.
151. PAVEL, Constantin, *Școalele din Beiuș 1828-1928. Cu o privire asupra trecutului românilor din Bihor*, Beiuș, Tipografia „Doina”, 1928.
152. PĂCĂȚIAN, Teodor V., *Istoriografi vechi - Istoriografi noi. Studiu critic în chestia vechei metropolii ortodoxe române*, Sibiu, Tiparul tipografiei arhidieceșane, 1904.
153. PĂCURARIU, Mircea, *Istoria Bisericii românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, Cluj-Napoca, 1992.
154. PĂCURARIU, Mircea, *Istoria Mănăstirii Prislop*, ed. a II-a, Arad, 2006.
155. PERVAIN, Iosif, *Petru Maior și Lexiconul de la Buda*, în „Studii de Literatură Română”, Cluj. Editura Dacia, 1971.
156. PETRICA, Vasile, *Dr. Corneliu Diaconovici (1859-1923) – enciclopedist și ambasador al culturii române*, Reșița, Editura Tim, 2009.

157. PICKERING, Mary, *Auguste Comte. An Intellectual Biography*, Cambridge University Press, 1993.
158. PINTO, Pio Vito, *Commento al Codice di Diritto Canonico*, Vatican, 2001, ed. a II-a.
159. POP, Viorica, *Din preocupările iluministe ale doctorului Ioan Piuariu Molnar*, în vol. *Centenar – Muzeul orădean*, Oradea, 1972, pp. 253-261.
160. POPA, Mihai, A.D. *Xenopol – istoric și filosof al istoriei*, în „Studii de istorie a filosofiei românești”, vol. II, coord. Viorel Cernica, București, Editura Academiei Române, 2007.
161. POPA, Radu, *La începuturile Evului Mediu românesc. Țara Hațegului*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.
162. POPESCU-TEIUȘAN, Ilie; NETEA, Vasile, *August Treboniu Laurian. Viața și activitatea sa*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1970.
163. PRODAN, David, *Supplex Libellus Valachorum*, Cluj, Editura Universității, 1948.
164. Idem, *Supplex Libellus Valachorum*, ediția a II-a, București, Editura Științifică, 1968.
165. Idem, *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române*, ediția a III-a, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.
166. Idem, *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române*, București, Editura Enciclopedică, 1998.
167. PROTASE, Maria, *Petru Maior: un ctitor de conștiințe*, București Editura Minerva, 1973.
168. PROTOPODESCU, Lucia, *Noi contribuții la biografia lui Ion Budai-Deleanu. Documente inedite*, București, 1967.
169. PRUNDUȘ, Silvestru Augustin; PLAIANU, Clemente, *Catolicism și Ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Cluj-Napoca, Casa de Editură „Viața Creștină”, 1994.
170. PUȘCARIU, Ioan, *Două Zamfire domnițe române din sec. al XVI-lea trecute în Transilvania*, în „Analele Academiei Române – Secția Istorică”, București, XXIX, 1907.

171. PUȘCAȘ, Cristina, *90 de Ani de la apariția revistelor „Cele Trei Crișuri” și „Legea Românească”*, în „Crișana”, Oradea, nr. din 21 octombrie 2011.
172. PUȘCAȘ, Gheorghe, „*Das Jahrhundert der Aufklärung“ und die Religion*, Bukarest, Wissenschaftlicher Verlag, 1967.
173. RACOVIȚAN, Mihai, *Alexandru Vaida Voevod între Memorand și Trianon (1892-1920)*, ediția a II-a, Sibiu, 2000.
174. RADOSAV, Doru, *Constituirea Fondului S: Repere cronologice și metodologice*, în vol * * *, *Fond secret, Fond „S” Special. Contribuții la istoria fondurilor secrete de bibliotecă din România. BCU Cluj*.
175. RADOSAV, Doru, *Pompiliu Teodor – profesor și istoric*, Curs de deschidere a anului universitar 2001-2002, ținut la 1 octombrie 2001, la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, Departamentul de Istorie, și publicat în *Postfață* la ediția lucrării lui Pompiliu Teodor, *Introducere în Istoria istoriografiei din România*.
176. RATLE, John, *Three Modernists: Alfred Loisy, George Tyrell, William L. Sullivan*, New York, Ed. Scheed and Ward, 1967.
177. RAȚIU, Dr. Ioan, *Instituțiunile dreptului besericescu (eclésiasticu) [...] Pentru alumnii de teologia și usulu clerului*, Blaj, 1877.
178. RETEGAN, Simion, *Dieta românească a Transilvaniei (1863-1864)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979.
179. ROMAN-NEGOI, Ana Maria, *Recuperarea unui destin. Gheorghe Șincai, Hronica Românilor*, prefață Eva Mârza, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2009.
180. SANA, Silviu, „... Pentru sufletele credincioșilor săi...”. *Structuri bisericești și școlare în Eparhia Greco-Catolică de Oradea-Mare (1850-1900)*, Oradea, Editura Universității, 2011.
181. SCHÄSER, Angelika, *Reformele iosefine în Transilvania și urmările lor în viața socială*, Sibiu, Editura Hora, 2000.
182. * * *, *Sfântul Ierotei, episcop de Alba-Iulia (sec. X)*, editori Ioan Aurel Pop, Jan Nicolae, Ovidiu Panaite, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2010.

183. SIMONESCU, Dan, *Cronici și povestiri românești versificate (sec. XVII-XVIII)*, București, Editura Academiei, 1967.
184. *Société d'Histoire Ecclésiastique de la France, Statuts approuvés a l'Assemblée constitutive de la Société le jeudi 5 Février 1914*, broșură publicată în format digital (scanare), *on line*, în „Persee Scientific Journals”, <http://www.persee.fr>. [listată la 30.11.2010].
185. STAHL, Henri H., *Gânditori și curente de istorie socială românească*, Editura Universității București, 2001.
186. STANCIU, Laura, *Biografia unei atitudini: Petru Maior (1760-1821)*, prefață de Iacob Mârza, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2003.
187. SUCIU, Dumitru *et alii*, *Politică, cultură, Biserică și economie la românii din Transilvania în timpul Dualismului*, în lucrarea de sinteză * * *, *Istoria României. Transilvania*, vol.II, Cluj-Napoca, Editura “George Barițiu”, 1997.
188. SUTTNER, Ernst Christoph, *Unirea bisericească din Transilvania 1697-1701*, în „Teologia”, I, nr. 2, 1997.
189. * * *, *Școala Ardeleană*, I, Ediție critică, note, bibliografie și glosar de Florea Fugariu, Introducere de Dumitru Ghișe și Pompiliu Teodor, București, Editura Minerva, 1983.
190. ȘERBĂNESCU, Nicolae, *Politica religioasă a lui Mihai Viteazul*, Târgoviște, 2001.
191. TATAI-BALTA, Cornel, *Gravorii în lemn de la Blaj*, Blaj, 1995.
192. TEODOR, Corina, *Coridoare istoriografice. O incursiune în universul scrisului ecleziastic românesc din Transilvania anilor 1850 – 1920*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003.
193. TEODOR, Pompiliu, *Petru Maior*, în vol. *Istoria literaturii române*, vol. II, *De la Școala Ardeleană la Junimea*, București, Editura Academiei, 1968.
194. Idem, *Petru Maior: Aufklärung und Nation*, în vol. *The Enlightenment and Roumanian Society*, Edited by Pompiliu Teodor, Cluj-Napoca, 1980.
195. Idem, *Sub semnul luminilor: Samuil Micu*, Cluj, Presa Universitară Clujeană, 2000.
196. TEODOR, Pompiliu; GHIȘE, Dumitru, *Fragmentarium iluminist*, Cluj, Editura Dacia, 1972.

197. TEODOR, Pompiliu; MÂRZA, Iacob; STANCIU, Laura, *Semantică politică iluministă în Transilvania (sec. XVII - XIX): Glosar de termeni*, Alba-Iulia, Editura Aeternitas, 2002.
198. THEODORIAN, Marius, *Dreptul canonic oriental*, vol.II, București.
199. THEODORIAN-CARADA, Maria, *Acțiunea Sfântului Scaun în România. De acum și de întotdeauna*, București, (Editura autorului), 1936.
200. TOADER, Tiberiu, *Revista înțelepciunii Blajului – „CULTURA CREȘTINĂ”, 1911-1926, 1936-1944. O incursiune bibliografică*, Târgu-Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2010.
201. TOMUȘ, Mircea, *Gheorghe Șincai – Viața și opera*, București, Editura pentru Literatură, 1965.
202. TSCHUPPIK, Karl, *Marie-Thérèse*, traduit de l'allemand par Constantin de Grünwald, Paris, Éditions Bernard Grosset, 1936.
203. VĂTĂȘIANU, Virgil, *Vechile biserici de piatră românești din Județul Hunedoara*, Cluj, 1930.
204. VESA, Pavel, *Episcopia Aradului între 1786-1830. De la ultimul episcop sârb la primul episcop român*, Arad, Editura Arhiepiscopiei Aradului, 2010.
205. VICIU, Alexiu, *Flori de câmp. Doine, strigături, bocete, balade*, Colecție de folclor inedită, publicată cu un studiu introductiv, note, indici și glosar de R. Todoran și I. Taloș, Cluj-Napoca, 1976.
206. VINCZE, Bunyitay, *Biharvármegye oláhjai és a vallás-unió*, în „Értekezések a Történeti Tudományok köréből”, Budapest, XV, 6, 1892.
207. VRIES, Wilhelm de, unter Mitarbeit von Octavian Bârlea, Josef Gill, Michael Lacko, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, în „Orbis Academicus”, Bd. III, 4, Freiburg, Verlag K. Alber, 1963; materialul semnat de Octavian BÂRLEA, sub titlul *Die Union der Rumänen (1697 bis 1701)*, se află publicat la pag. 132-180, 393-423.
208. VULEA, Camelia Elena, *Biserica greco-catolică din Vicariatul Hațegului (1850-1918)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2009.

209. VULEA, Camelia Elena, *Școala românească în Vicariatul greco-catolic al Hațegului. A doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului XX*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2009.
210. WALLNER-BĂRBULESCU, Luminița, *Zorile modernității. Episcopia Greco-Catolică de Lugoj în perioada ierarhului Victor Mihályi de Apșa*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2007.
211. WOLLMANN, Volker, *Mineritul metalifer, extragerea sării și carierele de piatră în Dacia Romană – Der Erzbergbau, die Salzgewinnung und die Steinbrüche im Römischen Dakien*, Cluj-Napoca, 1996.
212. WRIGHT, Jonathan, *Iezuiții. Misiune, mituri și istorie*, traducere de Maximilian George Gavriliuc și Daniela Georgiana Arșinel, București, Editura Curtea veche publishing, 2010.
213. ZOLTÁN, I. Tóth, *Az erdélyi román nacionalizmus első százada 1697-1792*, Budapesta, „Athenaeum”, 1946;
214. ZOLTÁN, I. Tóth, *Primul secol al naționalismului românesc ardelean 1697-1792*, Studiu biografic de Dávid Gyula, Postfață de Adrian Cioroianu, București, Editura Pythagora, 2001.
215. ZSIGMOND, Jakó, *Philobiblon transilvan*, Introducere de Virgil Cândea, București, Editura „Kriterion”, 1977.
216. ZUB, Al., *A.D. Xenopol. Biobibliografie*, București, Editura Enciclopedică – Editura Militară, 1973.
217. Idem, *L’historiographie romaine à l’âge de la synthèse: A.D. Xenopol*, București, Editura Științifică, 1983;
218. Idem, *Sinteza xenopoliană*, studiu introductiv la A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ediția a IV-a, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.

F. Studii de specialitate, articole și comunicări

1. ACU, Dumitru, *Enciclopedia Astei, prima enciclopedie românească*, în „Transilvania”, 2004, nr. 9-10, p. 6.
2. ADRIANYI, Gabriel, *Der Eintritt Ungarns in die christlich-abendländische Völker-gemeinschaft*, în „Ungarn-Jahrbuch”, München, 6, 1974-1975, p. 24, text digitizat postat la adresa <http://epa.oszk.hu/01500/01536/00006/pdf/> [accesare la 24.06.2012].
3. AGARBICEANU, Ion, *Câteva rectificări la chestia Concordatului*, în „Patria”, III, nr. 47, 4 martie 1921, p. 2.
4. ALBU, Nicolae, „*Câtirea*” împotriva persoanei lui P. Maior, în „Limbă și Literatură”, nr. XXVI, 1970.
5. Idem, *Cauzele conflictului dintre episcopul Bob și Petru Maior*, în „Steaua”, an XXII, 1971, nr. 2.
6. Idem, *Cauzele interdicției Istoriei pentru începutul românilor în Dachia și a Istoriei besericei românilor ale lui Petru Maior*, în „Limbă și Literatură”, nr. XX, 1969.
7. Idem, *Date noi privitoare la viața și activitatea lui Petru Maior*, în „Revista Arhivelor”, București, an XLVIII, 1971, nr. 4.
8. Idem, *Petru Maior în luptă cu nobilimea transilvană pentru salvarea unei școli românești*, în „Tribuna”, nr. 18, 1957.
9. Idem, *Petru Maior*, în „Mitropolia Ardealului”, Sibiu, an. IX, 1964, nr. 6-8;

10. *Alianța învățătorilor*, articol semnat cu pseudonimul „Raportor”, în „Răvașul”, Cluj, an II, 1904, nr. 17.
11. ANDEA, Avram, *Beiträge zum pädagogischen Denken Simion Bărnutius in der Zeit seiner Blajer Tätigkeit*, în „Noesis”, III, 1975, pp. 187-198.
12. ANDEA, Avram, *Câteva date despre răspândirea operei lui Samuil Micu și Petru Maior în Transilvania*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Historica”, Cluj-Napoca, XXVIII, 1983.
13. ANDEA, Avram, *Precizări noi despre activitatea profesorală a lui Simion Bărnuțiu la Blaj*, în „Ziridava”, Arad, XI, 1979, pp. 939-948.
14. ANDRUȘ, Rodica, *Câteva date privitoare la activitatea despărțimintelor hunedorene ale „Astrei”*, în „Sargetia”, XVIII-XIX, Deva, 1984-1985, pp. 397-402.
15. ANGHEL, Gheorghe, *Nicolae Solomon, prefect de Hațeg și Hunedoara*, în „Apulum”, X, 1972, pp. 407-420.
16. *Apelu’ și Proces-verbal din ședința comitetului Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, ținută în Sibiu la 7 Februarie 1895 n.*, în „Transilvania”, Sibiu, an XXVI, nr. 2, 15 februarie 1895.
17. ARDELEANU, Ioan, *Documentele istorice din Vaticanu relative la istoria noastră. Memorie e Registro degli alumni di Propaganda Fide*, în „Transilvania”, Brașov, Anul X, nr. 11, 1877, pp. 123-125.
18. BACIU, Daniel Simion, *Coordonate ale vieții lui Ștefan Moldovan din perspectiva corpusului de scrisori cu George Barițiu*, în „BCSS”, Alba-Iulia, nr. 11, pp. 109-113.
19. BACIU, Petre, *Vasile Moldovan*, în „Apulum”, X, pp. 433-442.
20. BĂLAȘ, Otilia, *Oameni de seamă ai Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică*, în „Vestitorul”, Oradea, seria I, an XX, 2012, nr. 12 (224), p. 6.
21. BĂRLEA, Octavian, *Biserica Română Unită și ecumenismul Corifeilor renașterii culturale*, în „Perspective”, an V, 1983, nr. 3-4, pp. 1-236;
22. Idem, *Conciliul florentin și epoca modernă*, în „Perspective”, an VI-VII, nr. 28-29, 1985;

23. Idem, *Conversațiile ecumenice ortodoxe-catolice*, în „Perspective”, an XI, 1988, nr. 4, pp. 13-29;
24. Idem, *Între Roma și București – Unirea românilor*, în „Perspective”, München, an IV, 1982, nr. 3-4;
25. Idem, *Metropolia Bisericii Române Unite proclamată în 1855 la Blaj*, în „Perspective”, an X, 1987, nr. 37-38, pp. 5-12;
26. Idem, *Observări preliminare privitoare la Zenovie Pâclișanu*, prefață la Zenovie Pâclișanu, *Istoria Bisericii Române Unite*, partea II-a, 1752-1783, în „Perspective”, an XIV-XVI, 1991-1993, nr. 53-60, pp. 10-11.
27. Idem, *Unirea românilor (1697-1701)*, în „Perspective”, an XIII, 1990, nr. 49-50.
28. BĂRBAT, Vasile, *L'institution de l'office du „théologien” dans l'Eglise Roumaine Unie*, în „Orientalia Christiana Periodica”, Roma, XXIX, 1963, fasc. I, pp. 155-200.
29. BEDEAN, Mihaela, *Presa ecleziastică românească din Transilvania în perioada 1850-1875*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”, tom. XLVI, Series Historica, 2007, pp. 183-206.
30. BERCEA, † Episcop Virgil, *Cuvânt înainte*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Theologia Graeco-Catholica Varadiensis”, Cluj-Napoca, 1-2, 1999.
31. BERINDEI, Dan, *Locul lui Gheorghe Șincai în istoriografia românească*, în „Revista Arhivelor”, București, XLII, 1979, nr. 2.
32. BINDER, Gerhart, *Der Siebenbürgische Karpatenverein (1880-1945)*, în „Natur-wissenschaftliche Forschungen über Siebenbürgen“, Köln, 1979, („Siebenbürgisches Archiv/Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde“, 3, 1979, Bd. 14), pp. 295-358.
33. BODA, Gherghina, *Corneliu Diaconovich și Expoziția națională a Astei din anul 1905*, în „Țara Bârsei”, Brașov, XII, 2008, pp. 123-132.
34. BODEA, Cornelia; MITU, Mihai, *Revelația documentului. Ion Budai-Deleanu, scrisoare către Petru Maior*, în „Manuscriptum”, I, 1972.

35. BODOR, Andrei, *Ulpia Traiana Samizegetusa la umaniștii și cronicarii-istorici medievali*, în *Sargetia*, XI-XII, 1974-1975, pp. 255-260.
36. BOLCA, Vasile, *Un om din vremuri bune. Cu prilejul alor patruzeci de ani de preoție a Prepozitului Prelat Dr. Iacob Radu*, în „Vestitorul”, Oradea, anul VIII, nr. 8/1932, p. 8.
37. BOLOGA, V.; SPIELMAN, I.; SZÓKEFALVI, Nagy, *Contribuții noi la viața și activitatea lui Ioan Piuariu Molnar (1749-1815)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie” Cluj-Napoca, 14, 1971, pp. 55-80;
38. BOLOGA, V.; SPIELMAN, I.; SZÓKEFALVI, Nagy, *Date noi cu privire la activitatea lui Ioan Piuariu Molnar*, în „Studii. Revistă de Istorie”, 24, 1971, nr. 4, pp. 793-799.
39. BOTA, George, *Rolul Liceului din Beiuș de acum înainte*, în „Observatorul cultural, social, religios”, Beiuș, an I, 1928, nr. 4, pp. 103-105.
40. BOTEZAN, I.; BOTEZAN, L., *Un document privind situația școlilor patronate de Episcopia blăjeană din anii premergători Revoluției de la 1848-1849*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie”, Cluj-Napoca, XXIII, 1980, pp. 509-564.
41. BOTTARI, Salvatore, *Studenti Maltesi nel Collegio Greco di Roma (1576-1640)*, în „Melita Historica”, an XI, 1993, nr. 2, pp. 209-212;
42. BRAN, Dr. Felician, *Actele Congresului științific internațional alu catolicilor*, în „Foaia Bisericească și Scolastică”, Blaj, an. III, 1889, nr. 4, pp. 53-55.
43. BRÂNZEU, Nicolae, *P. Nicolae Nilles*, în „Răvașul”, Cluj, an. V, 1907, nr. 17-18, pp. 299-303.
44. BUCUR, Marin, *Petru Maior*, în „Buletinul Comisiei Naționale a R.S.R. pentru UNESCO”, nr. 1, 1971.
45. BUCUR, Marius, *80 de Ani de relații diplomatice*, în „Magazin Istoric”, nr. 7, 1999.
46. BURLEC, Liviu, *Contribuții la studiul cronicii Plângerea mănăstirii Silvașului*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol din Iași”, an XV, 1978, pp. 325-333.

47. BUZAȘI, Ion, *Școlile Blajului în literatură*, în „Cultura Creștină”, *Număr jubiliar dedicat aniversării a 240 de ani de la înființarea Școlilor Blajului (1754-1994)*, Blaj, 1, 1994, , pp. 59-62.
48. CALIANI, Augustin, *Profesori și elevi din Blaj – sentimente și sbuciumări naționale*, în “Cultura creștină”, Blaj, anul 17, nr. 4-5/1937, p. 388.
49. * * *, *Campania împotriva Concordatului*, în „Cultura Creștină”, an. X, nr. 1-2, 1921, pp. 31-34;
50. CHELAN, Valentin Gr., *Școala Ardeleană și renașterea națională sârbă: probleme, contacte, interferențe*, în vol. *Radovi Simpozijuma o srpsko (jugoslovensko) – rumunskim odnosima. Actele Simpozionului dedicat relațiilor sârbo (yugoslavo) – române. Vršac, 22-23.V.1970*, Pancevo, Editura Libertatea, 1971, pp. 67-70.
51. * * *, *Chestia Concordatului, Declarațiile dlui. Tache Ionescu la Senat*, în „Patria”, Cluj, III, 39, 23 februarie 1921.
52. CHINDRIȘ, Ioan, *Blajul iluminist. O analiză a structurilor culturale*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie”, Cluj-Napoca, XXIII, 1980, pp. 187-208.
53. Idem, *O icoană miraculoasă și un proces fără final*, în vol. *Cultură și societate în contextul Școlii Ardelene*, Cluj-Napoca, Editura Cartimpex, 2001, p. 111; Textul a mai fost publicat și ca studiu introductiv la * * *, *Icon lacrymans Balasfalvensis. Icoana plângătoare de la Blaj*, ediție coordonată de Ioan Chindriș, Cluj-Napoca, 1997.
54. Idem, *O scriere necunoscută a lui Petru Maior (Tractatul / Despre Locurile Theologicești)*, în „Tribuna”, 26, 1982, nr. 47.
55. Idem, *Originile Școlii Ardelene*, în „Revista de Istorie și Teorie Literară”, XXXIV, 1989, nr. 4, pp. 20-25.
56. Idem, *Petru Maior și epoca sa*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie”, Cluj-Napoca, XXVII, 1985-1986.
57. Idem, *Petru Maior. Contra Lexiconului de la Buda? O profesiune de credință*, în „Manuscriptum”, an 11, 1980, nr. 4.
58. Idem, *Recepționarea editorială a lui Ion Budai Deleanu*, în „Steaua”, XXII, 1971, nr. 1 (252), pp. 61-63.

59. CIOCULESCU, Șerban, *Ion Budai-Deleanu*, în „Buletinul Comisiei Naționale a R.S. România pentru U.N.E.S.C.O.”, București, 12, 1970, nr. 4, pp. 89-91.
60. * * *, *Concordatul, Memoriul Facultății de teologie din Cernăuți în chestia Concordatului înaintat Guvernului, Senatului și Parlamentului*, în „Patria”, Cluj, III, nr. 30, 11 februarie 1921.
61. CRĂCIUN, Tudor, *Ion Budai-Deleanu – jurist progresist*, în „Revista Română de Drept”, București, 26, 1970, nr. 1, pp. 73-78.
62. *Cuvântarea d-lui. T. Neș, președintele „Astrei” din Bihor*, în „Vestitorul”, Oradea, anul VIII, 1932, nr. 11-12.
63. DAICOVICIU, Constantin, *Fouilles et recherches archéologiques à Sarmizegetusa*, în „Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie”, București, I, 1924, pp. 224-263.
64. DANCĂ, Wilhelm, „*Unitatis redintegratio*”: *Unitatea reconciliată a Bisericii*, comunicare în plenul lucrărilor Colocviului Teologic Internațional dedicat Marelui Jubileu al Întropării Fiului Lui Dumnezeu, martie-aprilie 2000, loc. Traian (jud. Neamț), material imprimat de Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice București.
65. DANI, Ioan, *Contribuții privitoare la Ioan Piuariu-Molnar (1749-1815)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie” Cluj-Napoca, 17, 1974, pp. 247-261.
66. DECEI, Aurel, *Acte privind Blajul în lunile Unirii, noiembrie-decembrie 1918*, în „Apulum”, VII, pp. 237-281.
67. *Despre conceptul de Arhiepiscopie Majoră*, interviu cu pr. Iosif Furtună OSBM, la 3 mai 2006, în publicația virtuală „Catholic@”, accesibil la adresa [http://www.catholica.ro/2006/05/03/interviu-despre-conceptul -de-arhiepiscopie-majora](http://www.catholica.ro/2006/05/03/interviu-despre-conceptul-de-arhiepiscopie-majora) [accesare la 21.01.2010].
68. DEJEU, P., *Activitatea literară a lui Dr. Iacob Radu*, în „Vestitorul”, Oradea, anul VIII, 1932, nr. 8, pp. 6-7.
69. DIACONOVICH, Dr. Corneliu, „*Enciclopedia Română*”. *Raport despre terminarea publicațiunii, prezentat Comitetului*

- central al „Asociațiunii”, în ședința sa din 31 martie 1904, în „Transilvania”, Sibiu, an XXXV, 1904, nr. 2, p. 54.
70. * * *, *Dl. N. Iorga despre Concordatul cu Vaticanul*, în „Patria”, Cluj, III, nr. 37, 20 februarie 1921.
71. DOBRESCU, Vasile; Ploieșteanu, Grigore, *Personalitatea și opera lui Samuil Micu în conștiința posterității (până la Unirea din 1918)*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia”, XXVIII, 1983.
72. „Doi colegi”, *Anno Quadragesimo Revertente*, în „Vestitorul”, Oradea, anul VIII, 1932, nr. 8, pp. 9-10.
73. * * *, *Dr. Iacob Radu, prepozit capitular, prelat papal, protonotar apostolic*, în „Vestitorul”, Oradea, VI, nr. 2/1930, p. 3.
74. DRAGOMIR, Silviu, *Biserica și Statul. Cu prilejul Concordatului*, în „Patria”, Organ al Partidului Național Român, Cluj, an III, nr. 20, 29 ianuarie 1921, p. 1.
75. DRAGOMIR, Silviu, *Contribuții privitoare la relațiile bisericii românești cu Rusia în veacul XVII*, în „Analele Academiei Române”, Memoriile Secțiunii Istorice, seria a II-a, tom. XXXIV, 1911-1912.
76. DRĂGAN, Ioan, *Diplomatul și umanistul de origine română Filip More de Ciula (1470-1526)*, în „Apulum”, XIII, 1983, pp.183-189.
77. DRĂGAN, Ioan, *Un cărturar umanist ignorat – Filip More de Ciula*, în „Magazin Istoric”, 1991 (XXV), nr.8, pp.56-58.
78. DRĂGHIȚĂ, Zevedei Ioan, *Cartea veche românească – obiect de patrimoniu în preocupările lui Ioan Micu Moldovan (1833-1915)*, în „Apulum”, XLI, 2004, pp. 485-502.
79. Idem, *Ioan Micu Moldovan (1833-1915), protector al patrimoniului cultural din Transilvania*, în „Annales Universitatis Apulensis. Series Historica”, an 8, 2004.
80. Idem, *Abateri și pedepse disciplinare la Gimnaziul din Blaj (a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*, în “Annales Universitatis Apulensis, Series Historica”, Alba-Iulia, 11/I, 2007.
81. DUMITRAN, Ana, *Reforma protestantă și literatura religioasă în limba română tipărită în Transilvania în secolele XVI-XVII*,

- în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai”, series Theologia Graeco-Catholica Varadiensis, XLVIII, 2, 2003.
82. * * *, «*Enciclopedia Română*», articol în „Transilvania“, Sibiu, an XXVII, 1896, nr. 9, pp. 229-230.
83. * * *, «*Enciclopedia Română*», articol în „Transilvania”, Sibiu, an XXXI, mai 1900, nr. 5, pp. 130-131.
84. ENGEL, Carol; MÓZES, Huba, *Contribuții maghiare la studiul vieții și operei lui Ion Budai-Deleanu*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Philologia”, Cluj-Napoca, 15, 1970, fasc. 2, pp. 11-18.
85. ENGEL, Károly, *Din tezaurele bibliotecii noastre: tezele disputei publice filosofice susținută de Grigore Maior la Colegiul De Propaganda Fide în 1743*, în „Biblioteca și Cercetarea”, III, 1979, pp. 146-187.
86. FAUR, Viorel, *140 de Ani de la înființarea Liceului „Samuil Vulcan” din Beiuș. Din activitatea lui Teodor Chioreanul*, în „Revista de Pedagogie”, București, an 17, 1968, nr. 11, pp. 100-102.
87. FLORESCU, Radu R., *The Uniate Church: Catalyst of Rumanian National Consciousness (sec. XVIII-XIX)*, în „The Slavonic and East European Review”, 1967, 45, nr. 105, pp. 324-342.
88. FONT, Marta, *Mittelalterliche Herrschaftsbildung in Ungarn und in der Kiewer Rus’ im Vergleich*, în „Ungarn-Jahrbuch”, München, 24, 1998-1999, pp. 11-28, text digitizat postat la adresa [http:// epa.oszk.hu/ 01500/ 01536/00024/pdf/](http://epa.oszk.hu/01500/01536/00024/pdf/) (24.06.2012).
89. FRANGA, G., *Spectacolul dat de școlarii români din Blaj în iarna 1755-1756*, în „Studii și Cercetări de Istoria Artei”, 17, 1970, nr. 1, pp. 99-101.
90. GÁBOR, Téglás, *A Boli hegy Petrozsény mellet, mint őskori erősség*, în „H.T.R.T.É.”, Deva, III, 1886.
91. GÁBOR, Téglás, *Római márványbánya a Bisztravölgyben, Bukova Hunyadmegyei falu határán*, în „Földtani Közlöny”, Budapest, XIX, 1889, pp. 156-160.
92. GEANĂ, Gheorghică, *Proiectele românești ale lui Arnold van Gennep*, în „Studii și comunicări de etnologie”, Sibiu, IX, 1995, pp. 111-122.

93. GEORGESCU, Ioan, *Pentru centenarul Liceului de băieți din Beiuș*, în „Observatorul cultural, social, religios”, Beiuș, an I, 1928, nr. 4, p. 95.
94. GHERGHEA, Mircea-Cristian, *Remember*, în „Chronos. Revistă de istorie”, Iași, an. VII, nr. 1-2 (12-13), 2009.
95. GHETIE, Ion, *Filiația Catehismelor luterane din secolele al XVI-lea și al XVII-lea*, în „Limba Română”, București, 1975, nr. 2.
96. GIURGIU, D., *Cu privire la situația școlilor din județul Alba în perioada Dualismului austro-ungar*, în “Apulum”, Alba-Iulia, XXXI, 1994.
97. GOLDENBERG, Yves, *Quelques notes concernant les manuscrits arabes autographes de Timotei Cipariu*, în „Analele Universității București. Limbi clasice”, 20, 1971, pp. 113-124.
98. GORUN, Gheorghe, *Precizări la biografia unei personalități controversate a Bisericii Greco-Catolice române: episcopul orădean Meletie Kovács*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia graeco-catholica Varadiensis”, an XLIV, 1999, nr. 1-2, pp. 181-186.
99. GRĂMADĂ, Livia; Protase, Maria, *Destinul unei cărți: Istoria Bisericii românilor de Petru Maior*, în „Echinox”, an 9, 1977, nr. 8-9;
100. GRĂMADĂ, Livia; Protase, Maria, *Valori artistice în Istoria Bisericii românilor [...] de Petru Maior*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Philologia”, fasc. 2, 1978.
101. GROSS, Lidia, *Grigore Maior și mișcarea de emancipare națională a românilor din Transilvania*, în „Acta Musei Porolissensis”, IX, Zalău, 1985.
102. GYÉMÁNT, Ladislau, *Contribuții privind mișcarea națională românească din Transilvania în deceniul premergător Revoluției de la 1848*, în „Studia. Historia”, 2, 1978, pp. 32-5; 1, 1979, pp. 27-42;
103. HAAS, Reimund, *Neue Vernetzung zur südosteuropäischen Kirchengeschichte: Der Fall Erzbischof Netzhammer*, în „Theologisches Katholische Monatsschrift”, Bonn, Jahrgang 37, Nr. 11/12, 2007.

104. HANDREA, Coralia, *Elemente de cultură și civilizație franceză identificate în Enciclopedia Română de Corneliu Diaconovici: Istorie și istorici*, în „Cultura Creștină”, Blaj, V, 1-2, 2002, pp. 184-185.
105. HAȚEGANU, Lucia, *Cărți didactice românești din secolul al XIX-lea în Biblioteca Muzeului Unirii Alba-Iulia*, în „Apulum”, XVIII, 1980, pp. 339-353.
106. HETCO, Valeriu, *Catolicismul și unificarea sufletească. Răspuns pentru „Legea Românească”*, în „Vestitorul”, Oradea, an. VIII, 1932, nr. 21, pp. 3-6;
107. HOPÎRTEAN, Vasile; Smigelschi, Vasile, *Cum am mutat Piatra Libertății*, în „Cultura creștină”, Blaj, anul 17, nr. 4-5/1937, pp. 363-364.
108. HOLBAN, Maria, *În jurul Chorografiilor lui Reicherstorffer*, în „Studii. Revistă de Istorie”, București, 1965, 18, nr.1, pp.147-170.
109. IORGA, Nicolae, *Din pătimirile apostolilor ardeleni*, în „Revista Istorică”, XI, 7-9, 1925, pp. 170-176; 10-12, 1925, pp. 325-326.
110. IORGA, Nicolae, *Istoria țerii prin cei mici*, în „Revista istorică”, București, VII, 1921, 1-3.
111. * * *, *Interesele naționale și Concordatul*, în „Cultura Creștină”, an X, nr. 5, mai 1921, pp. 115-127.
112. IUGA, Ion, *Ideile fundamentale ale Istoriei pentru începutul românilor [...] de Petru Maior*, în „Marmatia”, Baia-Mare, nr. II, 1971.
113. IVĂNESCU, Mircea, *Andrei Bârseanu, profesor, folclorist, academician și președinte al „Astrei”*, în publicația editată de Biblioteca Județeană „ASTRA” Sibiu, Seria „Personalialia”, nr. 22, 2008.
114. * * *, *Împotriva Concordatului*, în „Cultura Creștină”, an. IX, nr. 12, 1920, pp. 314-317;
115. KÁROLY, Engel, *Din tezaurile bibliotecii noastre: tezele disputei publice filosofice susținută de Grigore Maior la Colegiul De Propaganda Fide în 1743*, în „Biblioteca și cercetarea”, III, 1979, pp. 146-187.
116. KIRALY, Istvan, *Cenzura comunistă (1948-1989). Ipostaze publice, discrete, secrete*, comunicare la Școala de Vară și

- Festivalul Internațional pentru Dialog Intercultural „Diva-Deva“, eduția a VI-a, Deva, 11 august 2012.
117. KOVÁCS, Andrei, *Date privind viața Zamferei, fiica lui Moise-Vodă*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie” Cluj-Napoca, an 27, 1985-1986, pp. 357-374.
 118. * * *, *La 1 Decembrie 1918, toate drumurile din Bihor au dus la Alba Iulia*, „Crișana”, Oradea, nr. 5116/30.11.2007.
 119. LASCU, Viorica, *Crainicul Unirii: Dr. Iuliu Hossu*, în „Apulum”, XXVII-XXX, 1990-1993, pp. 575-583.
 120. LAZĂR, Ioachim, *Din activitatea preparandiei din Hațeg (1854-1857)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj”, XXIX, 1989, pp. 503-512.
 121. LAZĂR, Ioachim, *Învățământul românesc din orașul Hațeg în perioada 1848-1918*, în „Sargetia”, XXX, 2001-2002;.
 122. LUMPERDEAN, I., *Raportul dintre petițiile lui Ioan Para și Supplex Libellus Valachorum*, în „Studia. Historia”, 1, 1979, pp. 20-26
 123. LUNGU, Corneliu Mihai; DRĂGAN, Ioan, *Reflectarea vieții religioase în fondurile și colecțiile arhivistice românești*, în „Annales Universitatis Apulensis. Seria Historica”, Alba-Iulia, 7, 2003.
 124. LUPAȘ, Ioan, *Concordatul*, în „Patria”, III, nr. 45 / 1921.
 125. Idem, *Îndrumări de ordin omiletic în prefețele „Propovedaniilor” și „Predicilor” lui Petru Maior – Contribuții la istoria omileticii române*, în „Mitropolia Ardealului”, Sibiu, an II, 1957, nr. 5-8.
 126. Idem, *Nicolae Popea și Ioan Micu Moldovan. Discurs de recepție la Academia Română*, în „Discursuri de recepțiune”, XLVIII, București, 1920.
 127. Idem, *Partidul Național și Concordatul*, în „Patria”, III, nr. 57, 16 martie 1921, p. 1; nr. 58, 17 martie 1921, p. 1; nr. 60, 20 martie 1921, p. 1.
 129. LUPEANU-MELIN, Alexandru, *Sufletul românesc în școlile Blajului*, în „Cultura creștină”, Blaj, anul 16, nr. 1/1936, pp. 465-467.
 130. LUPU, Viorel, *Augustin Bunea. Contribuții la „ridicarea măreței clădiri a istoriei noastre naționale”*, în „Corviniana”, Hunedoara, III, 1997, pp. 184-185.

131. MADGEARU, Alexandru, *Misiunea episcopului Hierotheos. Contribuții la istoria Transilvaniei și Ungariei în secolul al X-lea*, în „Revista de Istorie”, București, V, 1994, 1-2, pp. 147-153.
132. MAGHIAR, Augustin, *Prepozitul Dr. Iacob Radu*, în „Vestitorul”, Oradea, anul VIII, 1932, nr. 8, p. 10.
133. MANCIULEA, Ștefan, *Biblioteca Timotei Cipariu sub aspect istoric*, în „Mitropolia Olteniei”, XIX, 1967, nr. 9-10, pp. 709-729.
134. MARCU, Grigore, *Petru Maior, precursor al unificării bisericești a românilor din Ardeal*, în „Mitropolia Ardealului”, Sibiu, an III, 1958, nr. 9-10, pp. 709-716.
135. MARINO, Adrian, *Ilumi niști români și problema culturii limbii*, în „Limba română”, 1964, nr. 5.
136. MARINO, Adrian, *Ilumi niști români și idealul luminării*, în „Iașul literar”, 1965, nr. 3-4.
137. MĂRGHITAN, Liviu, *Urme romane pe cuprinsul județului Hunedoara*, în „Sargetia”, XI-XII, 1974-1975.
138. MĂRZA, Andreea, *Ignatius de Loyola, „Exercitia Spiritualia” – Ms. Lat. 94*, în „Buletinul Cercurilor Științifice Studențești”, Arheologie – Istorie – Muzeologie, 6, 2000, Alba-Iulia, pp. 125-134.
139. MĂRZA, Andreea, *Teza de doctorat în istorie a lui Zenovie Pâclișanu (Traducerea capitolului V)*, în „Buletinul Cercurilor Științifice Studențești”, 2, 2001.
140. MĂRZA, Eva, *Carte și societate în secolele XVIII-XIX pe Valea Ampoiului (jud. Alba)*, în „Apulum”, XX, 1982, pp. 215-220;
141. MĂRZA, Eva, *Carte veche românească pe Valea Gâlzii, jud. Alba (catalog)*, în „Apulum”, XVII, 1979.
142. MĂRZA, Iacob, *Contribuții la istoria culturii transilvănene în primele decenii ale secolului al XIX-lea*, în „Revista de Istorie”, 32, 2, 1979, pp. 523-534.
143. Idem, *Corpul profesoral de la Liceul din Blaj în anii 1843-1845*, în „Apulum”, XVIII, 1980, pp. 325-327.
144. Idem, *Der Unterricht der Mathematik und der Physik in den Schulen aus Blaj am Ende des XVIII-ten Jahrhunderts und am ersten Teil des XIX-ten Jahrhunderts*, în „Apulum”, XX, 1982, pp. 241-256.

145. Idem, *Din istoriografia Supplex-ului: cercetările lui Zenovie Pâclișanu*, în „Acta Musei Porolissensis”, Zalău, XX, 1996.
146. Idem, *Elevi ai liceului din Blaj (1836-1837)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie”, Cluj-Napoca, XI, 1978, pp. 417-427.
147. Idem, *Ideea de educație în concepția unor reprezentanți ai Școlii Ardelene*, în „Studia. Historia”, 1985, pp. 30-38.
148. Idem, *L'enseignement de la géographie dans le gymnase de Blaj à la fin du XVIIIe siècle*, în „Revue roumaine de géologie, géophysique et géographie. Géographie”, 31, 1987, pp. 89-94.
149. Idem, *L'idée de l'éducation chez les représentantes de l'école transylvaine*, în „Revue des études sud-est européennes”, tom XXVII, 1989, nr. 4.
150. Idem, *Lucrări de P. Maior în colecții de carte veche din Alba-Iulia*, în „Marisia”, VI, 1976.
151. Idem, *Material didactic pentru liceul din Blaj (1835)*, în „Apulum”, XXII, 1984, pp. 231-238.
152. Idem, *Noi contribuții documentare la cunoașterea învățământului din Transilvania în secolul al XIX-lea*, în „Revista de Istorie”, 29, 1976, nr. 8, pp. 1215-1222.
153. Idem, *Orizont livresc iluminist în biblioteci românești din Transilvania (mijlocul secolului al XVIII-lea – primele decenii ale secolului al XIX-lea)*, în „Apulum”, XXVI, 1989.
154. Idem, *Pornind de la „Răscoala lui Horea”...*, în * * *, *L-am cunoscut pe Academicianul David Prodan*, Volum îngrijit de Nicolae Edroiu, Ioan Ciocan, Ioan Drăgan, Zalău, Editura „Dacia Porolissensis”, 2002.
155. Idem, *Predarea limbii germane în gimnaziul din Blaj în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Sargetia”, XV, 1981, pp. 363-380.
156. Idem, *Propuneri de reformare a învățământului la Blaj în anii premergători Revoluției de la 1848*, în „Sargetia”, Deva, XIV, 1979, p. 329-342.
157. Idem, *Recuperare istoriografică postdecembristă: preotul greco-catolic și istoricul Zenovie Pâclișanu (1886-1957)*, în

- „Annales Universitatis Apulensis. Series Historica”, 13, 2009.
158. Idem, *Simion Bărnuțiu, profesor de filosofie la liceul din Blaj (Trei documente inedite)*, în „Acta Musei Porolissensis”, V, 1981, pp. 693-706.
 159. Idem, *Tipărituri vechi de la Blaj, izvoare pentru istoria învățământului (Patru exemple)*, în „Apulum”, XXIII, 1986, pp. 271-282.
 160. Idem, *Un plan tematic pentru examenul de istorie al profesorului Ioan Rusu (1842)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie” Cluj-Napoca, XXIII, 1980, pp. 497-507.
 161. Idem, *Un protocol școlar de la Seminarul din Blaj (1806-1883)*, în „Studia. Historia”, 1, 1978, pp. 37-45.
 162. Idem, *Venituri și cheltuieli pentru școlile din Blaj (1840-1848)*, în „Apulum”, XIX, 1981, pp. 259-286.
 163. MĂRZA, Iacob; CÂMPEANU, Remus, *Secvențe istoriografice privind Unirea religioasă a românilor ardeleni*, în „Annales Universitatis Apulensis”, seria „Historica”, Alba-Iulia, VII/2002, tom.II, pp. 205-218.
 164. MATEI, Alexandru, *Petru Maior. Contribuții la ecoul operei sale istorice (1812-1830)*, în „Țara Moșilor. Studii, Articole și Comunicări”, Alba-Iulia, 1977.
 165. MEZEA, Corneliu, *Biblioteca liceului „Samuil Vulcan”*, în „Observatorul cultural, social, religios”, Beiuș, an I, 1928, nr. 4, pp. 107-109.
 166. MICU, Eugen, *Din activitatea clericilor români din Viena*, în „Vestitorul”, Oradea, an. VII, 1931, nr. 19-20, pp. 5-6.
 167. MITROFAN, Ion, *Villae rusticae în Dacia Superioară (II)*, în „Acta Mvsei Napocensis”, 11, 1974.
 168. MITU, Mihai, *Ion Budai-Deleanu – o licitație la Lvov*, în „Manuscriptum”. Revistă editată de Muzeul Literaturii Române, București, 4, 1973, nr. 3, pp. 145-161.
 169. MLADIN, Nicolae, *Samuil Micu-Clain despre dezbinarea bisericilor și despre posibilitatea reunirii lor*, în „Mitropolia Ardealului”, Sibiu, an III, 1958, nr. 11-12, pp. 829-846.
 170. † *Moartea prepozitului Dr. Iacob Radu*, în „Vestitorul”, Oradea, anul VIII, 1932, nr. 11-12, p. 1.

171. MOLDOVAN, Liviu, *Date biografice despre Elie Câmpeanu*, în „Marisia”, VI, Muzeul Județean Târgu Mureș, 1976.
172. MOLDOVAN, Ștefan, *Școalele primare din Vicariatul Hațeg*, în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, XVI, 1853, nr. 1.
173. MOȘNEAGU, Marian, Comandor dr., *Serviciul Istoric al Armatei, Cuvânt de deschidere a lucrărilor Sesiunii internaționale de comunicări științifice „Arhivistica militară românească în slujba istoriografiei naționale”*, Pitești, 23 iulie 2010.
174. MUNTEANU, Armand C., *Opera canonică a lui Petru Maior*, în „Biserica Ortodoxă Română”, București, an LXXVIII, 1960, nr. 9-10.
175. MUREȘAN, † I.P.F.S. Cardinal Lucian, *Gânduri la o aniversare, în „Cultura Creștină”, Număr jubiliar dedicat aniversării a 240 de ani de la înființarea Școlilor Blajului (1754-1994)*, Blaj, 1, 1994.
176. MUREȘAN, Acad. Camil, *Liniști-se-vor apele?...*, în „Provincia”. Revistă lunară de cultură politică, Cluj-Napoca, II, 2001, nr. 8-9.
177. MUȘLEA, Ion, *Doctorul Vasilie Pop (1789-1842). La centenarul morții sale*, în „Transilvania”, Sibiu, an 73, 1942, nr. 6.
178. MUȘLEA, Ion, *Viața și opera doctorului Vasilie Popp*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, V, 1930, pp. 86-157.
179. NAGHI, Gheorghe, *Corespondența lui Ioan Boroș cu George Bariț (1879-1883)*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”, tom. XLII, Series Historica, 2003.
180. NAGHI, Gheorghe, *Memoriile lui Ștefan Moldovan din 1852 și 1854 cu privire la școlile românești din Hațeg*, în „Sargetia”, XIV, 1979.
181. NAGHI, Gheorghe, *Un manuscris inedit al lui Ștefan Moldovan privitor la Țara Hațegului la mijlocul secolului al XIX-lea (I)*, în „Sargetia”, Deva, XX/1986-1987, pp. 306-327.
182. NAGHIU, Iosif E., *Din corespondența lui Grigore Silași cu Gavril Pop*, în „Plaiuri Năsăudene”, III, București, 1945, nr. 36-37.

183. NEAMȚU, Alexandru, *Date noi despre Ioan Piuariu-Molnar (1749-1815)*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia”, 15, 1970, fasc. 1, pp. 53-71.
184. NEMEȘ, Emil, *Descoperiri de epocă romană în Țara Hațegului*, în „Sargetia”, XXVI, 1995-1996.
185. NETEA, Vasile, *Alexandru Papiu-Ilarian și locul său în dezvoltarea istoriografiei române*, în „Studii. Revistă de Istorie”, București, tom 17, 1964, nr. 6.
186. NETEA, Vasile, *Timotei Cipariu și George Barițiu, călători prin Țara Românească, în 1836. Note pe marginea unui text inedit (Timotei Cipariu et George Barițiu, voyageurs en Valachie en 1836)*, în „Studii. Revistă de Istorie”, an XI, 1958, nr. 1, pp. 117-132.
187. NICOLAE, Jan, *De dignitate memoriae. Gottfried Schwarz (1707-1788): Istoric, predicator și erudit teolog german din secolul al XVIII-lea*, în „Annales Universitatis Apulensis. Series Historica”, 2010, număr special intitulat *Geneza și semnificațiile ideii de toleranță religioasă în Principatul Transilvaniei (secolele XVI-XVIII). Lucrările Conferinței științifice internaționale organizate la Alba-Iulia, 8-9 iulie 2010*.
188. NISTOR, Ioan, *Proiectul unui volum omagial închinat aniversării a 175 de ani de la înființarea școlilor din Blaj*, în „Acta Musei Napocensis”, XV, 1978, pp. 561-566.
189. NISTOR, Ioan, *Ideea ridicării prin cultură a românilor din Transilvania oglindită în cărțile tipărite la sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia”, 19, 1974, fasc. 1, pp. 17-33.
190. NISTOR, Ioan, *Piatra Libertății de la Blaj – simbol al luptei pentru libertate socială și națională a românilor din Transilvania*, publicat în “Apulum”, XVIII, 1980, Alba-Iulia, pp. 393-403.
191. NIȚU, Valeriu, *Timotei Cipariu și Adunarea Națională din 3/15 mai 1848 de la Blaj*, în „Revista Arhivelor”, nr. 50, Supliment, 1973, pp. 65-70.
192. OLTEAN, Paul, *Schița monografică a opidului Hațeg*, în „Transilvania”, Sibiu, an XXIII, 1892, nr. 7, pp. 215-230; nr. 8, pp. 241-250; nr. 9, pp. 293-296.

193. ONCIUL, Dimitrie, *Fazele dezvoltării istorice a poporului și statului român*. Discurs rostit în Academia Română, ședința solemnă de la 14 mai 1919, Extras din „Analele Academiei Române”, București, seria II, tom. XXXIX, Institutul de arte grafice „Carol Göbl”, 1920.
194. PÂCLIȘANU, Zenovie, *Activitatea politică a Românilor ardeleni din anul 1790*, în „Unirea”, Blaj, nr. 8-12, 1915.
195. PÁL, Engel, *Archontológia*, în vol. redactat de Bertényi Iván, *A történelem segéd tudományai*, Budapest, 1998.
196. PALL, Francisc, *Știri noi despre primii studenți trimiși de la Blaj la Roma*, în „Apulum”, Alba-Iulia, XVII, 1979, pp. 469-476.
197. *Panegericul întocmit de Il. sa Vicarul dr. Gheorghe Miculaș, rostit în catedrală*, în „Vestitorul”, Oradea, anul VIII, 1932, nr. 11-12, pp. 1-3.
198. PASCU, Ștefan, *Școlile Blajului*, în „Apulum”, XXI, 1983, pp. 431-434.
199. PAVEL, Constantin, *Episcopul Dimitrie Radu (1861-1920). Discurs ținut la 8 decembrie 1931, în Senatul român*, în “Monitorul Oficial”, București, 1931, partea III, nr. 15; Ediția a II-a retipărită la Beiuș, Tipografia “Doina”, 1932.
200. PAVEL, Constantin, *Idei, oameni, fapte. Centenarul școalelor din Beiuș – oameni în lupta pentru lumină*, în „Observatorul cultural, social, religios”, Beiuș, an I, 1928, nr. 4, pp. 100-103.
201. PAVEL, Constantin, *Școalele Episcopiei Române Unite de Oradea-Mare*, în „Vestitorul”, Oradea, 1912, nr. 12.
202. PERVAIN, Iosif, *Alexandru Gavra, întemeietor al „Societății bibliograficești” (1833) și al revistei „Ateneul românesc” (1835)*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Series Philologia, fasc.1, 1968, pp. 3-30.
203. Idem, *Ion Budai-Deleanu și „Supplex Libellus Valachorum”*, în „Studii. Revistă de Istorie”, an XXII, 1969, nr. 2, pp. 207-217.
204. Idem, *Petru Maior în conștiința generației pașoptiste din Principate*, în „Vatra”, an I, 1971, nr. 2.
205. Idem, *Petru Maior în conștiința transilvănenilor din generația de la 1848*, în „Tribuna”, an XV, 1971, nr. 10.

206. PERVAIN, Iosif; PROTASE, Maria, *Numirea lui Petru Maior în funcția de cenzor și corector la Tipografia de la Buda*, în „*Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Philologia*”, fasc. I, an XV, 1970.
207. PÉTERFFY, György, *József Benkő, historian of Transylvania*, în „*Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*”, 2009.
208. PETRESC, Dorin, *Atașamentul istoricului Iacob Radu față de științele auxiliare ale istoriei. Preocupări pentru arhivistică: organizarea și punerea în valoare științifică a arhivelor profesionale greco-catolice din Diecezele Lugoj și Oradea*, în „*Patrimonium Apulense*“, VII-VIII, Alba-Iulia, 2008, pp. 211-219.
209. PINTER, Zeno Karl; Boroffka, N. G., *Necropola de tip Ciumbrud de la Orăștie „Dealul Pemilor”*, punctul X8, în „*APULUM*”, an XXXVIII/1, 2001, pp. 319-346.
210. PINTER, Zeno Karl, *Piese de armament și echipament militar de proveniență carolingiană din Valea Mureșului*, în „*Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*”, București, t. 49, 1998, nr. 2, pp. 135-144.
211. PISOSCHI, Gabriela, în studiul *Epitaful în limba latină de la Mănăstirea Prislop – Județul Hunedoara*, în „*Analele Universității din Craiova. Seria Științe Filologice, Limbi și Literaturi Clasice*”, an. III, nr. 1-2, 2006, pp. 183-203.
212. PLATON, Gheorghe; Rusu, V., *Grigore Silași, luptător pentru cauza națională a românilor*, în „*Analele Științifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza. Istorie»*”, Iași, 19, 1973, fasc. 1, pp. 35-54.
213. PLEANCU, Alexandru, *Reprivire peste trecutul școlii noastre*, în „*Anuarul pe anul 1914/1915*”, Beiuș.
214. PLEȘA, Ioan, *Societatea „Inochentie Micu Clain” a studenților din Blaj (schiță monografică)*, în „*Apulum*”, Alba-Iulia, XVIII, 1980, pp. 378-379.
215. PLEȘA, Ioan; Mera, Laurențiu, *Stegarul Ioan Arion – martir al Marii Uniri*, în „*Apulum*”, XXXIII, 1996, pp. 161-170.
216. PODAR, Adrian Vasile, *Iosif Papp-Szylágyi (1813-1873), primul canonist al Bisericii noastre*, mss., Rezumatul tezei de doctorat susținută la Universitatea București, Facultatea de Teologie Romano-Catolică, în anul 2009.

217. PODAR, Adrian Vasile, *Prima predică, în calitate de episcop, a lui Iosif Papp- Szilágyi*, în „*Studia Universitatis Babeş-Bolyai Theologia Graeco-Catholica Varadiensis*”, an LIV, nr. 1/2009, pp. 165-166.
218. POMPILIU, Teodor, *Istorie și politică în epoca Supplexului (I)*, în „*Crisia*”, XVIII, Oradea, 1988.
219. POP, Ștefan, *Din istoria bisericească a Bihorului*, în „*Cultura Creștină*”, an. III, 1913, nr. 12, pp. 363-369.
220. POP, Ștefan, *Din trecutul Bisericii române bihorene*, în „*Revista Teologică*”, Sibiu, an. I, 1907, nr. 4-6, 9-11.
221. POP, Ștefan, *Trei episcopi vechi ai Orăzii-Mari*, în „*Revista Teologică*”, Sibiu, an IX, 1915, nr. 9-12.
222. POPA, Anca, *Șematisme în colecțiile Bibliotecii Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române. Primul Catalog*, articol publicat sub formă digitală pe site-ul Revistei „*Lectura*”, la adresa <http://www.bcj.ro/new/files/revista-lectura/sematisme.pdf>.
223. POPA, Mircea, *L 'image de Napoleon en Transylvanie à l' époque des Lumières*, în vol. coordonat de Romul Munteanu, *La culture roumaine à l' époque des Lumières*, vol. II, București, Editura Univers, 1985, pp. 159-176.
224. POPESCU, Dorin, *Cercetări arheologice în Transilvania (IV). Prelucrarea aurului în Transilvania înainte de cucerirea romană*, în „*Materiale și Cercetări Arheologice*”, București, 2, 1956.
225. POPESCU-GOGAN, Petre, *Timotei Cipariu. Fișă autobiografică*, în „*Manuscriptum*”, București, 4, 1973, nr. 1, pp. 56-58.
226. POPOVICI, Aurel, *Serbări centenare la Hațeg*, în „*Telegraful Român*”, Sibiu, an. LVII, 1909, nr. 115, pp. 481-482.
227. PRODAN, David, *Memoriul clerului unit, din 1791*, în „*Anuarul Institutului de Istorie*” Cluj, XI, 1968, pp. 263-277.
228. PROTASE, Maria, *Invitație la lectură. Arta portretului la Petru Maior*, în „*Tribuna*”, an XV, 1971, nr. 8.
229. Idem, *Le Procanon de Petru Maior. Réplique sud-est européenne des attaques antipapales du XVIII-e siècle*, în vol. *Enlightenment and Romanian Society*, Edited by Pompiliu Teodor, Cluj, Editura Dacia, 1980.

230. Idem, *Opera omiletică a lui Petru Maior*, în „Mitropolia Ardealului”, an XVIII, 1973, nr. 1-2.
231. Idem, *Petru Maior în exegeza critică românească*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Series Philologia”, fasc. 1, XVI, 1971.
232. Idem, *Petru Maior, istoricul: concepție și metodă*, în „Studii. Revistă de Istorie”, tom 24, 1971, nr. 2;
233. Idem, *Petru Maior, polemist*, în „Studii și Cercetări Științifice. Filologie”, 1961, nr. 2.
234. Idem, *Petru Maior, precursor al pamfletului modern*, în „Steaua”, an XXII, 1971, nr. 4.
235. Idem, *Semnificația politică a Procanonului lui Petru Maior*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Series Philologia”, fasc. 2, 1963.
236. Idem, *Sensul Unirii de la 1700 în Istoria Bisericii românilor de Petru Maior*, în „Mitropolia Ardealului”, Sibiu, an XVI, 1971.
237. PROTOPOPESCU, Lucia, *Contribuții la biografia lui Gheorghe Șincai*, în „Limbă și Literatură”, București, XII, 1966.
238. RADU, A., *Cu privire la izvoarele Predicii lui Petru Maior*, în „Steaua”, 1968.
239. RADU, Nedici, *Viață cotidiană la Colegiul Urban de Propaganda Fide, la jumătatea secolului al XVIII-lea*, în Revista electronică greco-catolică „Credința noastră, viața noastră”, ediția din octombrie 2006, articol postat la adresa <http://www.credinta-noastra.cnet.ro/2006/10/viata-cotidiana-de-propaganda-fide/> [accesare la 31-07.2012].
240. RAȚIU, Ioan, *Discurs funebru, rostit în 5 septembrie 1887, la înmormântarea lui T. Cipariu*, în „Foaia Besericească și Scolastică”, Blaj, an I, 1881, nr. 1.
241. RĂDUȚIU, Aurel, *Actele românești tipărite la Alba-Iulia în 1653*, în „Revista de Istorie”, București, an 28, 1975.
242. *Răvașe de la orașe*, articol în „Răvașul”, Cluj, an II, 1904, nr. 29, pp. 122-123.
243. RUSTOIU, Aurel, *Metalurgia bronzului la daci (sec. II î. Chr. – sec. I d. Chr.). Tehnici, ateliere și produse de bronz*, în „Bibliotheca Thracologica”, Institutul Român de Tracologie, București, 15, 1996.

244. RUSSU, I. I., *Aportul lui Ștefan Moldovanu la epigrafiya Daciei*, în „Studii și Cercetări de Istorie Veche”, XIV, 2, 1963, pp. 441-450.
245. RUSU, Adrian Andrei, *Ștefan Moldovan istoricul*, în vol. *Cultură și societate în epoca modernă*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1991, pp. 243-253.
246. RUSU, Adrian Andrei, *Un manuscris inedit al lui Ștefan Moldovan privitor la Țara Hațegului la mijlocul sec. al XIX-lea (II)*, în „Sargetia”, XXI-XXIV, 1988-1991, pp. 278-281.
247. RUSU, Mircea, *Considerații asupra metalurgiei aurului din Transilvania în Bronz D și Hallstatt A*, în „Acta Mvsei Napocensis”, 9, 1972.
248. SĂLĂGIANU, Ion, *Istoricul liceului din Beiuș*, în „Observatorul cultural, social, religios”, Beiuș, an I, 1928, nr. 4.
249. *Știință, literatură și artă*, articol în „Transilvania”, an XXVII, 1896, nr. 10, p. 246-247.
250. SELĂGEANU, Camil, *Episcopul Dimitrie Radu*, în „Anuarul Liceului din Beiuș”, 1920.
251. SELĂGEANU, Camil, *Episcopul Valeriu Traian Frențiu*, în „Anuarul Liceului din Beiuș”, 1921.
252. SIGMIREAN, Cornel, *Călătoria de studii. Roma în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în corespondența studentului Liciniu Pop cu canonicul I.M. Moldovan*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai” al Academiei Române”, Târgu-Mureș, X, 2007, pp. 91-111.
253. SIMA, Ana Victoria, *L' istituzione del Capitolo nella Chiesa Romena Greco-Catolica, nelle discussioni dei fori pontificali ed imperiali*, în “Ephemeris Daco-Romana. Annuario”, Accademia di Romania in Roma, XI, 2000, serie nouă, pp. 237-272.
254. SIMION, Eugen, „*Enciclopedia Română*”, 1904-2004, articol în „Transilvania”, 2004, nr. 9-10, p. 2.
255. SIMONESCU, Dan, *Ioan Bianu, bibliotecarul Academiei Române. 35 de Ani de la moartea sa*, în „Revista Bibliotecilor”, 23, 1970, nr. 2, pp. 107-109.

256. * * *, *Sinoadele obișnuite ale bisericii ortodoxe din Ardeal s-au ținut !*, în „Cultura Creștină”, an. X, nr. 6, 1921, pp. 178-179;
257. STOENESCU, Daniil, episcop, *Importanța „Istoriei Vicariatului greco-catolic al Hațegului” a dr. Iacob Radu (Lugoj, 1913) pentru istoriografia religioasă a Țării Hațegului*, în „Teologia”, Arad, an. II, 1998, nr. 3-4, pp. 28-38.
258. SZINTE, Gábor, *Kolczvár*, în „H.T.R.T.É”, numerele din 1891 și 1892.
259. SUCIU, Coriolan, *Blajul, Brașovul și Barițiul*, în „Cultura creștină”, Blaj, nr. 9/1925.
260. SUCIU, Coriolan, *Cum a sistat guvernul unguresc serbarea zilei de 3/15 mai*, în „Cultura creștină”, Blaj, nr.6/1925.
261. SUTTNER, Ernst Christoph, *Unirea bisericească din Transilvania 1697-1701*, în „Teologia”, I, nr. 2, 1997.
262. SUTTNER, Ernst Christoph, *Unirile și încercările de unire ale românilor cu Biserica Romei*, în „Studia Universitates Babeș-Bolyai. Theologia Catholica”, Cluj-Napoca, nr. 1, 1998.
263. ȘTEFANICA, Vasile, *Internatul și Școlile din Beiuș*, în „Tribuna”, Sibiu, nr. din Ianuarie 1912.
264. TAMPA ROȘU, Magdalena, *Din începuturile bibliotecii de la Blaj – Despre inventarul manuscris din 14 iunie 1747*, în „Biblioteca și Cercetarea”, III, 1979, pp. 126-145.
265. TAMPA ROȘU, Magdalena, *Din nou despre începuturile bibliotecii de la Blaj. Cărți și posesori: Grigore Maior*, în „Biblioteca și Cercetarea”, V, 1981, pp. 99-105.
266. TATAI, Cornel, *Timotei Cipariu, animator și sprijinitor al artei românești din Transilvania*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia”, 19, 1974, fasc. 1, pp. 65-75.
267. TATAI, Cornel; Rotaru, Octavian, *Materiale arhivistice referitoare la activitatea lui Timotei Cipariu*, în „Apulum”, XI, 1973, pp. 795-808.
268. TATAI-BALTA, Cornel, *O valoroasă xilografură de Sandul ? (sec. XVIII) păstrată la Muzeul Banatului din Timișoara*, în „Cultura Creștină”, Blaj, I, 1995, nr. 1, pp. 67-75.

269. TATAI, Ana; TATAI-BALTĂ, Cornel, „Viorelele junimei studioase din Blaj” (1860). *Contribuții la istoria presei școlare românești*, în „Apulum”, Alba-Iulia, XVIII, 1980.
270. TATU, Hristache et alii, *Contribuții la repertoriul arheologic al Țării Hațegului*, în „Sargetia”, XXI-XIV, 1988-1991.
271. TĂȘIEDAN, Ștefan, *Din viața și activitatea primului episcop sufragane român din Oradea-Mare Meleție Kováts (1748-1775)*, în „Cultura Creștină”, an IV, 1914, nr. 9, pp. 259-270; nr. 10, pp. 302-310; an VI, 1916, nr. 9, pp. 270-278; nr. 10, pp. 291-300; nr. 11, pp. 333-339.
272. TĂȘIEDAN, Ștefan, *Icoane din viața poporului roman din Bihor (1726-1748): I. Episcopii sârbești și Unirea, II-III. Acțiunile împotriva Bisericii Unite, IV. Separarea românilor uniți de cei neuniți prin Patenta imperială, V. Noi tulburări. Numirea unui episcop propriu al uniților români*, în „Cultura Creștină”, Blaj, an III, 1913, nr. 1, pp. 13-18; nr. 2, pp. 49-54; nr. 3, pp. 81-86; nr. 4, pp. 110-115; nr. 5, pp. 142-147.
273. TĂȘIEDAN, Ștefan, *Unirea Bihorului în 1737*, în „Cultura Creștină”, an. III, 1913, nr. 16, pp. 489-503; an. V, 1915, nr. 10, pp. 291-300, nr. 11, pp. 329-340; nr. 12, pp. 369-380.
274. TĂUTU, Aloisie L., *Uniri cu Roma în cursul istoriei românești*, în „Buna Vestire”, Roma, an. VII, 1968, nr. 4, pp. 5-37; studiu republicat în 1975.
275. TĂUTU, Dr. Aloisiu, *Iacob Radu – preotul și omul. La 40 de ani ai preoției sale*, în „Vestitorul”, Oradea, anul VIII, 1932, nr. 8, pp. 4-6.
276. TEODOR, Pompiliu, *Două biblioteci particulare românești de la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, în „Studii și Cercetări de Bibliologie”, an II, 1957, pp. 261-268.
277. Idem, *Două scrisori ale lui P. Maior în timpul petrecerii sale la Buda (1810)*, în „Anuarul Institutului de Istorie”, Cluj, an III, 1960.
278. Idem, *Despre Istoria românilor cu întrebări și răspunsuri a lui Samuil Micu Clain*, în „Studii. Revistă de Istorie”, an XIII, 1960, nr. 2.
279. Idem, *În jurul unei lucrări istorice a lui Petru Maior – contribuție la istoria cărții românești vechi*, în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj”, nr. IX, 1966.

280. Idem, *Începuturile bibliotecii din Blaj*, în „Călăuza bibliotecarului”, an XI, 1958, nr. 2, pp. 28-29.
281. Idem, *Lumea cărților lui Samuil Micu*, în „Revista Bibliotecilor”, XXIV, 4, 1971, pp. 237-239.
282. Idem, *Noi precizări în legătură cu izvoarele lucrărilor bărnăuțiene*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia” 17, 1972, fasc. 1, pp. 33-38.
283. Idem, *O scrisoare-proclamație necunoscută a lui Simion Bărnuțiu redactată în numele națiunii române (15 mai – iunie 1848)*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia”, 15, 1970, fasc. 2, pp. 65-71.
284. Idem, *Petru Maior – 150*, în „Tribuna”, XV, 1971, nr. 8.
285. TEODOR, Pompiliu; GHIȘE, Dumitru, *Contribuții la cunoașterea activității filosofice a lui Simion Bărnuțiu*, în „Revista de Filosofie”, an 3, XI, 1964, pp. 359-369;
286. TERSIGAN, F., *Cărți și reviste. Profesorii din Beiuș ca autori*, în „Observatorul cultural, social, religios”, Beiuș, an I, 1928, nr. 4, pp. 109-112.
287. TODEA, † Cardinal Alexandru, *Precuvântare* la vol. lui Silvestru Augustin Prunduș, Clemente Plăianu, *Catolicism și ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Cluj-Napoca, Casa de Editură Viața Creștină, 1994.
288. TODORAN, Livia, *Cărți ale ilumiiniștilor transilvăneni în Biblioteca județeană Mureș*, în „Vatra”, 15, 1970, nr. 5.
289. TOTOK, William, *Securitatea și Vaticanul*, în „Magazin Istoric”, an XLVI, 2012, nr. 8, p. 13.
290. VICIU, Alexiu, *Glosariul de cuvinte dialectice din graiul viu al poporului român din Ardeal*, în „Analele Academiei Române, Mem. Secției Literare”, s. II, tom. XXXIX, București, 1906-1907, pp. 59-163 (și extras de 105 p.).
291. VULEA, Camelia Elena, *Rețeaua școlară în Vicariatul greco-catolic Hațeg între anii 1849-1867*, în „Sargetia”, XXX, 2001-2002, pp. 502-515.
292. WALLNER-BĂRBULESCU, Luminița, *Câteva documente inedite privitoare la Episcopia greco-catolică a Lugojului*, în vol. *Trei sute de ani de la Unirea Bisericii românești din Transilvania cu Biserica Romei*, Lugoj, Editura Dacia Europa Nova, 2001.

293. WEDEKIND, Michael, *Der Siebenbürgische Karpatenverein (1880-1944). Ein Beitrag zur Sozialgeschichte Siebenbürgens*, în „Revue de Civilisation Contemporaine de l'Université de Bretagne Occidentale EUROPES / AMÉRIQUES”, publicație electronică la adresa <http://www.univ-brest.fr/amnis> [accesare la 15.12.2011].
294. WOS, J. W., *Cronaca degli allievi del Collegio Greco in Roma 1577-1640*, în „Archivio Storico per la Calabria e la Lucania”, an XL, 1972, pp. 150-151.
295. WOLLMANN, Volker, *Cercetări privind carierele de piatră din Dacia romană*, în „Sargetia”, X, 1973.
296. XENOPOL, A.D., *Baza geografică a istoriei românilor*, în „Convorbiri literare”, Iași, an VIII, nr. 9, 1875, pp. 359-367.
297. ZOLTÁN, I. Tóth, *Quelques problèmes de l'état multinational dans la Hongrie d'avant 1848*, în „Études des délégués hongrois au X-e Congrès International des Sciences Historiques”, Budapesta, 1955.
298. ZSIGMOND, Jakó, T. *Cipariu și posibilitățile bibliofiliei românești în Transilvania înainte de 1848*, în „Revista Bibliotecilor”, București, an XXI, 1968, nr. 10, pp. 619-623; nr. 11, pp. 671-675.
299. ZUB, Al., *La conception historique de A.D. Xenopol*, în „Revue roumaine d'histoire”, București, Academia Română, an VIII, 1970, nr. 4, pp. 727-744;

G. Webografie

1. * * *, *The Original Catholic Encyclopedia*, p. 683, lucrare postată în format scanat la adresa http://oce.catholic.com/oce/oce-scans/vol13/00743_wm_96.jpg [consultare la 10.09.2012].
2. „*Historia.ro*”, publicație postată la adresa <http://www.historia.ro> [consultare la 26.06.2012].
3. Biblioteca Județeană « ASTRA » Sibiu, *Colecții speciale*, la adresa - <http://www.bjastrasibiu.ro/colectii-speciale.htm> [inventar *on line*, accesat la 22.02.2011] .
4. Catalogul online al *Library of Congress*, la adresa: <http://www.loc.gov/index.html> [accesare la 27.08.2012].
5. Cultura.inmures.ro/personalități-culturale/elie-campean.html. [accesare la 24.03.2009].
6. *Directiva nr. 80/1954, referitoare la cenzura secretă a corespondenței*, postată, în formă digitizată, la adresa: http://www.cnsas.ro/documente/istoria_sec/documente_securitate/directive_instruțiuni/1954%20Directiva_2.pdf [site vizitat la 29.08.2012].
7. Episcopia Română Unită cu Roma, Greco-Catolică Oradea: <http://www.egco.ro> [site accesat în perioada 2009-2012].
8. Fundația „Pro Oriente”, la adresa: <http://www.pro-oriente.at/> [site accesat la 24.07.2012].
9. *Google Earth* - <http://earth.google> [consultare în perioada 2008-2012].
10. <http://biserica.org>; ro.wikipedia.org [consultare în perioada 2008-2012].
11. Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, Cartoteca de *Fișe matricole penale* este plasată în mediul digitizat, la adresa: http://www.crimelecomunismului.ro/ro/ffise_detinuti_politici/personalități [accesare la 20.10.2012].
12. Nunțiatura Apostolică din România, la adresa <http://198.62.75.1/www2/greek-catholic/eparchys/nunciature.html> [accesare la 29.08.2012].

13. Parohia Română Unite din Viena, la adresa: [http://www.ruk-wien.at/content/view/14/16/Rumänisch Unierte Kirche - Griechisch-Katholisch – Wien](http://www.ruk-wien.at/content/view/14/16/Rumänisch%20Unierte%20Kirche%20-%20Griechisch-Katholisch%20-%20Wien) [accesare la 29.08.2012].
14. *Referinte.ro/Enciclopedia virtuala din Romania*, la adresa: <http://referinte.transindex.ro/enciclopedie/monument.php?id=219> [sursă consultată în 24.07.2012].
15. Site-ul „Liga Oamenilor ce Cultură Bonțideni”, la 31 mai 2011, text postat la adresa: <http://ligaoamenilordeculturabontideni.blogspot.ro/2011/05/alun-munslowdeconstructing-history.html> [consultare la 01.09.2012].
16. Site-ul Arhiecezei Romano-Catolice București: <http://www.arcb.ro>. [accesare la 06.04.2009].
17. Site-ul Fundației „Russia Cristiana” din Milano, la adresele: [http://www.russiacistiana.org/martiri/ gozalisvili.htm](http://www.russiacistiana.org/martiri/gozalisvili.htm); [sinistrocol.htm](http://www.russiacistiana.org/sinistrocol.htm) [accesare la 29.07.2012].
18. Site-ul oficial al Academiei Române: www.acad.ro. [accesare în perioada 2009-2012].
19. Site-ul Bibliotecii Județene „Astra” Sibiu, pagina: [www.bjastrasbiu.ro /personalia/22.saguna.pdf](http://www.bjastrasbiu.ro/personalia/22.saguna.pdf) [accesare la 01.07.2013].
20. Site-ul oficial al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, la adresa <http://www.bru.ro/varia/cceo/>, [accesare la 31.07.2012].
21. Site-ul Suveranului Pontif Ioan Paul al II-lea, la adresa http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/encyclicals/ [consultat la 26.08.2012].
22. Site-ului M.A.E. – Arhive diplomatice: <http://www.mae.ro>. [31.07.2009].
23. *The Hierarchy of the Catholic Church*, enciclopedie electronică publicată în mediul virtual la adresa <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbales.html> [accesare la 31.07.2009].
24. Codul canonic al riturilor orientale, *Wikipedia Enciclopedia liberă*, s.v., date accesate la adresa: http://ro.wikipedia.org/wiki/Cod_canonic [31.07.2012].
25. *Wikipedia. Enciclopedia liberă*, accesibilă în formă virtuală la adresa: <http://ro.wikipedia.org> [consultare în perioada 2008-2012].